August Šenoa

Povjestice

e-Lektire

lektire.skole.hr

August
Šenoa

Povjestice

izbor

e-Lektire
lektire.skole.hr

e-Lektire

Europska unija
Zajedno do fondova EU

EUROPSKI STRUKTURNI I INVESTICIJSKI FONDOVI

Operativni program KONKURENTNOST I KOHEZIJA

ESF UČINKOVITI LJUDSKI POTENCIJALI

CARNET

e-Škole
USPOSTAVA SUSTAVA RAZVOJA DIGITALNO ZRELIH ŠKOLA
(PILOT PROJEKT)

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.
Više informacija o EU fondovima možete naći na web stranicama Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije:
www.strukturnifondovi.hr
Sadržaj ovog materijala isključiva je odgovornost Hrvatske akademske i istraživačke mreže - CARNET.

Sadržaj

August Šenoa 5
Prije čitanja 10

Povjestice 11
Postolar i vrag 12
Anka Neretvanka 18
Kameni svatovi 20
Kakvu Hrvati djecu jedu? 27
Kugina kuća 34
Vilin prsten 41
Božja plahtica 53
Gvozdeni div 55
Prokleta klijet 57
Vinko Hreljanović 72
Propast Venecije 85
Smrt Petra Svačića 96
Mile Gojslavica 102
Fratarska oporuka 106
Zmijska kraljica 111
Šljivari 131

Metodički instrumentarij 136

Poticaji za daljnji rad 140

Rječnik 141

Impresum 144

August Šenoa

Zagreb, 14. XI. 1838.

– Zagreb, 13. XII. 1881.

August Šenoa (punim imenom Augustus Johannes Nepomuk Eduardus Šenoa), »najznačajniji je, najplodniji, najutjecajniji i najčitaniji hrvatski književnik 19. stoljeća« – kako je napisao suvremeni književnik Josip Laća. Bio je pripovjedač, pjesnik, pisac novinskih feljtona, kritičar. Prema zaslugama što ih je stekao prema svojoj zemlji i svom gradu, mogli bismo ga nazvati i dobrim duhom Zagreba. Rođen je u tom gradu 1838. godine. Djed Augusta Šenoe bio je pekar u Budimu, a otac biskupski *sladopek* u Zagrebu, što bi značilo: majstorski je spravljao slastice svih vrsta za kaptolski biskupski stol. Spomenimo samo trideset vrsta sladoleda iz njegove knjižice recepata... Neko vrijeme je imao i vlastitu slastičarnicu. Augustova majka Tereza umrla je kad je imao samo devet godina. Njegovi roditelji nisu znali hrvatski jezik, kod kuće se govorilo samo njihovim materinskim, njemačkim jezikom – što je u ono doba u Zagrebu bilo uobičajeno u višim građanskim slojevima. Građanstvo nije bilo samo hrvatskog, već i njemačkog, mađarskog i talijanskog porijekla. Mali August je uz pomoć privatnog učitelja i samostalno, u druženju sa djecom u popularnom parku Ribnjak naučio riječi hrvatskoga jezika. Gimnaziju je pohađao u Pečuhu i Zagrebu, a pravo je studirao u Pragu. Bio je u pravom smislu riječi poliglot (znalac više jezika), jer je dobro znao hrvatski, njemački, mađarski, češki, francuski, talijanski, grčki i latinski jezik. Naknadno je naučio i engleski.

Radio je kao zaposlenik na raznim odgovornim mjestima u Zagrebu: u kazalištu kao dramaturg, te kao potpredsjednik Matice hrvatske. Kao gradski senator obavljao je poslove na više radnih mjesta: nadzirao je rad obrtnika, rješavao pitanja seljačkih zadruga, upravljao ubožnicama (domovima za siromašne i bolesne) itd. Povrh svega, utorkom je radio bez plaće kao sudac za prekršaje. Rješavao je svađe piljarica na tržnici, pijanaca i skitnica, što ga je posebno iscrpljivalo, pa je njegova obitelj utorke zvala »sudnjim danom«.

Uređivao je časopise u kojima je objavljivao i svoja djela (*Glasonoša, Pozor).* Među njima je i najvažniji hrvatski književni časopis druge polovice 19. stoljeća *Vijenac*. Svoje novinske članke nije ostavljao suhoparnima. Unosio je u njih zanimljive detalje, životne

anegdote i duhovite crtice. To je posebno došlo do izražaja u feljtonima ili podliscima *Vječni Žid u Zagrebu* (1862.-63.) i *Zagrebulje* (1866.-67.). Riječ je o novinarskoj vrsti koja u nastavcima izlazi u novinama. Životno i na popularan način govori o temama iz umjetnosti, kulture, politike koje zanimaju širu publiku. Njegovi feljtoni humoristički i satirički prikazuju atmosferu i mentalitet ljudi koji žive u Zagrebu, svakodnevnicu, političke spletke, proslave i društveni život, ispraznost ljudi koji nemaju rodoljubnih osjećaja, ni interesa za umjetnost svoje zemlje, niti velikih ciljeva u životu. Na taj način je želio potaknuti stanovništvo da razmišlja i postane obrazovanije i odgovornije.

Pisao je u vrijeme kad se smatralo da književnost treba u prvome redu prosvjećivati narod, nacionalno ga i jezično osvijestiti. Sličnu ulogu u Francuskoj imao je Victor Hugo (1802.-1885.) Seljaštvo je u Hrvatskoj u Šenoino doba bilo neobrazovano i nepismeno, u školama je službeni jezik sve do 1860. godine bio njemački. Tako su i jezik i nacionalne vrijednosti bile u opasnosti, a domaći školovani ljudi bili su rijetki i često puta nisu mogli dobiti važnije poslove primjerene njihovim sposobnostima. Smatrao je da književnost treba biti što realističnija i bliža društvenim zbivanjima, ali jednako tako i umjetnički vrijedna. U pjesništvu je posebno bio uspješan dok je pisao povjestice za koje je teme uzimao iz povijesti, ali i iz narodnih priča (*Kugina kuća*, *Postolar i vrag*, *Kameni svatovi*, *Gvozdeni div*...)

August Šenoa oženio se 1868. Slavicom plemenitom Ištvanić s kojom će imati petoro djece, ali će dugovječni biti samo sinovi Milan i Branko.

Šenoa je pisao u svim književnim žanrovima, ali najviše je zapamćen po pripovijetkama i povijesnim romanima. Radnju romana čini dinamičnijom koristeći se ljubavnim događajima i likovima koji zapliću zbivanja. Da bi bio što uvjerljiviji proučavao je život stvarnih povijesnih osoba preko sačuvanih pisanih izvora. To mu je pomoglo da način života i običaje iz davnih vremena može usporediti sa životom i običajima svojih suvremenika. Romani su mu uglavnom izlazili u nastavcima u časopisu prije nego bi se tiskali cjelovito, kao i romani njegovog francuskog suvremenika Julesa Vernea. August Šenoa objavio je prvi povijesni hrvatski roman *Zlatarovo zlato* 1871. godine U njemu govori o događajima na Kaptolu i u Medvedgradu u 16. stoljeću, i o borbi između građana i feudalca. Osnovica je ljubavna priča između dvoje mladih sa zaraćenih strana, plemića Pavla Gregorijanca i građanke Dore Krupićeve.

Godine 1874. osnovano je Sveučilište u Zagrebu. Za tu priliku August Šenoa napisao je pjesmu *Pjev hrvatskih đaka* koju je uglazbio njegov prijatelj Ivan plemeniti Zajc. Godine 1867. osnovana je i akademija znanosti i umjetnosti (tada u naslovu Jugoslavenska, a danas Hrvatska).

Roman *Čuvaj se senjske ruke* (1875.) obrađuje temu života senjskih uskoka koji su junački branili hrvatske krajeve od napada Turaka, ali nisu za to od Austro-Ugarske dobivali redovite naknade niti bilo kakvu drugu potporu. K tome su se morali braniti i od napada Mlečana na moru, a na kraju im je prijetilo i raseljavanje. *Seljačka buna* je tiskana

1878. godine i obrađuje temu povijesnoga ustanka susedgradsko-stubičkih kmetova zbog povećanja rente i terora vlastelina Franje Tahija. Ustanak je vodio Matija (Ambroz) Gubec iz Gornje Stubice sa svojim bliskim suradnicima i hrvatskim i slovenskim kmetovima, ali je krvavo ugušena. Redatelj Vatroslav Mimica snimio je 1975. godine dugometražni igrani film na osnovi povijesnih činjenica i romana Augusta Šenoe *Seljačka buna*. Film je dobio i međunarodna priznanja. Iste godine, također prema ovome romanu, izvedena je prvi puta i rock opera *Gubec beg* (glazbu je napisao Karlo Metikoš, libreto Ivica Krajač, a orkestraciju Miljenko Prohaska). Ovo scensko-glazbeno djelo, jedno od rijetkih u svijetu, imalo je izuzetan uspjeh u tadašnjoj Jugoslaviji i u inozemstvu. Zabilježeno je da je zbog pljeska publike na gostovanju u Trstu predstava morala biti prekinuta, da bi ariju-molitvu *Zdravo Marijo* (*Ave Maria*) pjevačica Josipa Lisac mogla otpjevati još jednom ispočetka. Rock opera *Gubec beg* obnovljena je u godinama 2004. i 2012.

U pripovijetkama August Šenoa govori o vremenu kad se ukidalo feudalno društveno uređenje (*Barun Ivica*), o propadanju plemićkih obitelji (*Kanarinčeva ljubovca*, *Vladimir*), o poštovanju prema drugim slavenskim narodima, primjerice Slovencima i njihovom velikom pjesniku Francetu Prešerenu (*Karanfil sa pjesnikova groba*), o stradanjima djeteta kojega su napustili roditelji i životu u prigradskim naseljima (*Prosjak Luka*), o malobrojnim ljudima koji su obrazovani ali ih sredina ne pomaže u životu i radu (*Branka*, 1881. – ova je tema itekako bila bliska Augustu Šenoi, jer se i njega ticala). Pronalazi zanimljivosti i važnosti u pojedinačnim ljudskim životima i uvjerljivim likovima. Šenoa zna pisati o njihovim strahovima, nadanjima i razmišljanjima – o njihovoj intimi.

Šenoino značenje je veliko jer je svojim djelima pokazao da hrvatska književnost sjevernih krajeva ne mora kopirati teme i stil njemačkih pisaca, već da može govoriti o hrvatskim ljudima i hrvatskim dramatičnim događajima iskreno i udubljeno. Istodobno, pokazao je da je hrvatski jezik iznimno bogat i sposoban izraziti najdublje istine i osjećaje, a da poučavanje u knjigama ne treba biti napadno i u prvome planu. Bio je oduševljeni Hrvat i veliki domoljub.

Pišući, Šenoa je izgrađivao ljepotu hrvatskoga književnoga jezika na štokavskoj osnovici. Pratio je dostignuća hrvatskih jezikoslovaca (naročito Zagrebačku filološku školu), ali je imao sluha i za govor običnih ljudi. Zbog toga mu dijalozi nisu ukočeni i neuvjerljivi već ih je uobličio razgovorno, tečno i duhovito. Smatrao je da su riječi kajkavskih i čakavskih govora također vrijedne da se unesu u književni standard ako ih svi razumiju.

Šenoa je bio veliki uzor i učitelj suvremenicima i književnicima koji su došli nakon njega. Primjerice, otkrio je mladoga Krunoslava Kutena, najboljega pjesnika početničkog razdoblja hrvatske dječje poezije. Poticao ga je da piše, pomogao mu je da pjesme objavi. Bio mu je i neka vrsta zaštitnika. Kao urednik časopisa učio je pisanju i poticao na književni rad mnoge mlade književnike, dajući im savjete i razgovarajući o važnim temama.

August Šenoa je za života postao počasni građanin grada Zagreba.

Dana 9. studenog 1880. Zagreb je pogodio razoran potres. Kao gradski senator, August Šenoa je danomice, od jutra do mraka obilazio ruševine penjući se na tavane i silazeći u podrume, spašavao i zbrinjavao postradale, popisivao štetu, brinuo se na različite načine da se grad dovede u stanje reda. Ovu je nesreću grada doživio kao svoju osobnu. Već ionako iscrpljen pretjeranim radom, životnim nedaćama i boljeticama koje nije disciplinirano liječio, ozbiljno se razbolio i umro 1881. godine.

Razdoblje njegova književnoga stvaralaštva nazivamo Šenoinim dobom ili protorealizmom. Pripremilo je dobar temelj za sljedeće razdoblje, koje će se nazvati realizmom. Jedan od najboljih njegovih predstavnika bit će Ante Kovačić, koji je puno naučio od Augusta Šenoe, kao i većina drugih književnika koji će uslijediti.

* * *

Povjestice su općenito takva vrsta pjesničke pripovijesti čiji sadržaj govori o nekom povijesnom događaju: primjerice kad Petar Preradović piše o Kosovskoj bitci, ili kad Ivan Kukuljević Sakcinski piše o mitovima i legendama koje se tiču Ilira i njihova života. Ovaj posljednji napisao je posebnu vrstu pjesama posvećenima stihovanoj povijesti (*Povijesne pjesme*, 1874.)

Stihovane povijesti donijele su slavu mladome Augustu Šenoi. On ih je nazivao »historičkim baladama« jer govore o događaju iz povijesti i imaju melankoličan ugođaj. Danas se povjesticama nazivaju Šenoine priče u stihovima koje nisu stilski posve jednake. Neke su bliske legendi, neke povijesnim događajima (*Propast Venecije, Prokleta klijet*, *Mile Gojslavica, Vinko Hreljanović*), neke realističkim pripovijestima, a ne moraju imati povijesni izvor (*Postolar i vrag*, *Kameni svatovi, Kugina kuća*). Sve su napisane u stihovima.

U europskoj književnosti povjestice se pojavljuju u 18. stoljeću, kao način da književnici pokažu svoj odnos prema prošlosti i nacionalnoj povijesti. Posebno im je na srcu bilo da umjetničkim oblikovanjem povijesti pomognu u stvaranju nacionalne svijesti i nacionalnih vrijednosti. Jedan od načina da se to postigne bilo je i pobuđivanje pažnje prema usmenoj književnosti i zanimljivim pričama koje su do tada pripovijedali usmeni pripovjedači.

Postolar i vrag Augusta Šenoe (1863.) i bajka *Halugica* Vladimira Nazora (1913.) sjajna su djela koja čine dostojnu prethodnicu *Pričama iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić. Oba se oslanjaju na narodnu priču, a napisana su onda kad još nije bio u Hrvatskoj napravljen odabir narodne priče primjeren i zanimljiv mladima. Danas možemo reći da je to učinjeno djelomice. U vrijeme kad je Šenoa napisao ovu povjesticu, pisale su se brojne »ćudoredne« pripovijetke, što će reći pripovijetke kojima je cilj bio da nauče djecu dobrom vladanju, higijenskim navikama, marljivosti. Najčešće takve pripovijetke

nisu imale umjetničke vrijednosti, a nisu bile ni duhovite. Zato je *Postolar i vrag* mogao značiti preokret u hrvatskoj književnosti za mlade, da je bio objavljen u nekom od časopisa namijenjenih djeci. Nažalost, to se nije dugo dogodilo. Zato je ovo djelo doživjelo svoju slavu u novijim razdobljima književne povijesti. Često je dramatizirano i izvođeno na sceni u različitim kazalištima, a djeci je to najomiljenija povjestica u istoimenoj zbirci Augusta Šenoe. Odlikuju je gipki stihovi, tečan jezik kojim se govorilo u narodu, vrlo prirodna i neusiljena rima. Neke riječi su malo neobične jer se više ne uporabljaju (arhaizmi), ali to ne oduzima šarm i ljepotu ovome djelu, razumljivom i starima i mladima. Stihovi se stoga lako pamte, a dva su postala poput jezične fraze. Ona se u Hrvatskoj izgovara kad se hoće reći – pripremi se za nevolju kad nešto ne učiniš kako valja: *Ide vrijeme, dođe rok: / Eto vraga skok na skok* (...) Čitatelj s veseljem očekuje svaki novi dolazak vraga i način kako će ga postolar uspjeti nadmudriti. Ovdje je Šenoa iskoristio čest način narodnog pripovijedanja u kojemu se ponavljaju situacije, ali svaki puta u nešto drugačijem ruhu. To je narodnom pripovjedaču služilo kako bi bolje zapamtio priču koju treba ispričati, ali i kako bi zabavio slušatelje i pokazao umješnost u pripovijedanju. Ne treba zaboraviti i psihološki učinak na slušatelja (čitatelja) koji zna unaprijed što bi se moglo dogoditi, pa je užitak u rasplitanju situacije tim veći. Za sve ovo znao je i August Šenoa, pa je iskoristio dobre strane narodne pripovijetke da napiše svoje klasično djelo.

U priči u stihovima *Postolar i vrag* nalazimo sjajnu inačicu motiva o milosrđu prema nepoznatom, siromašnom putniku namjerniku. Čitatelj/ica će se možda sjetiti istog tog motiva iz svjetski omiljene priče *Ljepotica i zvijer* Madame Le Prince de Beaumont. Mladić s početka te priče nije pokazao milosrđe, pa je od tada morao trpjeti svoj zvjerski lik, dok i sam ne zasluži ljubav i milosrđe, od djevojke koja će u njegov dvorac stići u posljednji čas. U Hrvatskoj je motiv iznesen posve drugačije, uz oslonac na narodnu priču. Riječ je o milosrđu bijednoga postolara prema Isusu. Taj motiv je dao nadahnuće Augustu Šenoi za povjesticu *Postolar i vrag*. Važna je to tema, naročito uz toliko prognanih i beskućnika u svijetu. Postolar je Isusa ugostio onako kako se pristoji dobrom i suosjećajnom domaćinu. Za nagradu je dobio posebne moći i mogućnost da poživi sretnije i dulje sa svojom mnogobrojnom obitelji. Uz Božju pomoć lukavi postolar obranio se od vraga i prevario ga, premda mu je u početku prodao dušu.

dr. sc. Diana Zalar

Prije čitanja...

- Na portalu e-Lektire za ovo djelo pripremili smo **audiomamac**. Poslušajte ga, ili pogledajte njegov prijevod na hrvatski znakovni jezik.

- Jeste li već čuli ili pročitali da netko kaže:

  Ide vrijeme, dođe rok:
  Eto vraga skok na skok.

  Što bi to moglo značiti? Kad bi se ta rečenica mogla upotrijebiti?

  Čitajući i/ili slušajući ovu zbirku saznat će se u kojoj se povjestici navedena rečenica nalazi te tko ju izgovara.

- Znate li što su legende?

  Povjestice u ovoj zbirci napisane su na temelju legendi ili povijesnih događaja. Proučite koji su to povijesni događaji potaknuli pisca da napiše neke od ovih povjestica.

- Saznajte što više pojedinosti o Šenoinom životu i radu. Zbog čega je on za Hrvatsku važan pisac?

Povjestice

Postolar i vrag

(Po narodnoj pripovijetki)

Bio jednom postolar,
Pošten čovjek al' već star:
Mnogo djece mnogo treba,
A u kući nema hljeba;
A djeca sve viču »kruha!«
Otkud kruha? Nužda 'e gluha.
Šije starac cijele noći,
Šije starac, već mu ruke
Slabe htjele iznemoći,
Ižuljene od zle muke;
Vikne: »Pomoz', ma i tko si!
Baš da vrag mi pomoć nosi.«

Tek si majstor riječi reče,
Iznenada kuc na vrata!
Eto vraga: »Dobra veče!
Kakvo dobro od zanata?«
»Nije dobro«, na to stari,
»Slab užitak staro šilo,
A u kući loše stvari;
Bi l' pomoći, vraže, bilo?«
Vrag će na to: »Pomoć laka;
Svega blaga preko mjere,
Al to znaš da ruka svaka
Drugu ruku opet pere:
Zato poslije sedam ljeta
Sa mnom ćeš put moga svijeta.«
Sila Boga lje ne moli,
Glad ne pita tko ga hrani.
Majstor moj na sve privoli
I dušu si utamani;
Al' u kući — bijela kruha,
Žuta zlata, lijepa ruha.

Sinak Božji zakasnio,
Mnogo puta jošt' do neba;
Tu prenoćit putem treba,
Majstoru se navratio:
»De počinka, domaćino!«
Goso daje staro vino
I pečenu jarebicu
I mekanu posteljicu.
Bog osvanu prije zore
Pa besjedi: »Oj, majstore!
Na svemu ti hvala moja,
Pa mi reci do tri želje.
— Riječ istina bit će tvoja —
Bile male ili velje!«

»Hvala ti na tvojem daru;
Pa kad hoćeš da ti kažem,
Ove želje, gospodaru,
Pred mogućnost tvoju slažem:
Na tronošku tko mi pane,
Bez mene nek ne ustane;
U prozor mi tko zaluče,
Bez men' glave ne izvuče;
Tko u vrtu krušku takne,
Bez mene se ne odmakne!«
A Bog reče: »Čudni ljudi!
Al' što želiš, to ti budi.«

Ide vrijeme, dođe rok:
Eto vraga skok na skok,
Kuc na vrata iznenada:
»Dobra veče, stari goso!
Već je hora, pusti pos'o,
Brže-bolje 'ajdmo sada!
Puna mjera, sedam ljeta,
Put mojega treba svijeta.«

A majstoru naopako!
»Čekaj dokle večeramo;
Tko će gladan sad u pak'o?
Na tronošku sjedi tamo!«

Na tronošku vraže sjeo,
Ko prikovan da je cjeo.

»Gotovi smo, da idemo!«
Vrag da skoči, pa se trza,
Baca tamo, baca sjemo,
Bijesno škripi, lud se vrza,
Ko tamjanom da ga kadiš,
Ili svetom vodom hladiš,
Psiče, puše, kune, psuje,
Grize, plače, jadikuje:
Al' badava! — kako sjeo,
Ko prikovan da je cjeo.

»Oj, računi tebi pusti!
Sedam jošte dajem ljeta
Tvojoj duši ovog svijeta
Al' me, goso, pusti, pusti!«

»Id', luđače, do nedraga!«
Majstor reče, vrag do vraga.

Ide vrijeme, dođe rok,
Eto vraga skok na skok!
Kuc na prozor iznenada:
»Dobra veče, stari goso!
Već je hora, pusti pos'o;
Brže-bolje 'ajdmo sada!
Puna mjera, sedam ljeta,
Put mojega treba svijeta.«

A majstoru naopako!
»Čekaj dokle večeramo;
Tko će gladan sad u pak'o?
Pod prozorom čekaj tamo!«
U prozor ti vraže luče,
Svoje glave ne izvuče.

»Gotovi smo, da idemo!«
Vrag da skoči, pa se trza,

Baca tamo, baca sjemo,
Bijesno škripi, lud se vrza,
Ko tamjanom da ga kadiš
Ili svetom vodom hladiš.
Psiče, puše, kune, psuje,
Grize, plače, jadikuje:
Al' badava! — lud zaluče,
Svoje glave ne izvuče.

»Oj, računi tebi pusti!
Sedam jošte dajem ljeta
Tvojoj duši ovog svijeta,
Al' me, goso, pusti, pusti!«

»Id', luđače, do nedraga!
Al' kad dođeš, ne budali!
Kraj je onda svakoj šali.«
Majstor reče, vrag do vraga.

Ide vrijeme, dođe rok,
Eto vraga skok na skok!
Kuc na vrata iznenada:
»Dobra veče, stari goso!
Već je hora, pusti pos'o;
Brže-bolje 'ajdmo sada!
Puna mjera, sedam ljeta,
Put mojega treba svijeta.«

Lija majstor stiska oči:
»U lijep čas mi doš'o jesi!
Gle tam' krušku, deder skoči
Pa krušaka se natresi;
I kruške mi nosi simo
Da se putem osladimo.«

Skoči vraže, ludo zvijere;
Trese kruške do zla bijesa,
Dokle do tri pune mjere
Krušaka se ne natresa.

Luđak krušku uhvatio —
Ko' da si ga prilijepio.

»Gotovi smo, da idemo!«
Vrag da skoči, pa se trza,
Trese tamo, trese sjemo,
Bijesno škripi, lud se vrza,
Ko' tamjanom da ga kadiš,
Ili svetom vodom hladiš.
Psiče, puše, kune, psuje,
Grize, plače, jadikuje:
Zalud! — krušku uhvatio,
Ko' da si ga prilijepio.

»Oj, računi tebi pusti!
Sedam jošte dajem ljeta
Tvojoj duši ovog svijeta,
Al' me, goso, pusti, pusti!«

»Ao, vraže, naopako!
Ako sam se zapisao
Da ću s tobom poć u pak'o,
Nisam svoje kruške dao.
Kraj je sada svakoj šali,
Ja ti rekoh, ne budali!«

Skoči majstor, skoče momci,
Redomice vratolomci,
Povadiše to remenje,
Đavolčetu leđa glade.
Đavo kuka, đavo stenje
I kroz suze i kroz jade
Đavo gosi to govori:
»Oj, pustoga vam remena!
Joj, nemojte! — ta to gori,
Ni vrag nije od kamena;
Stoga za lijek leđa mojih,
A s žuljeva mojih hudi',
Jošte dva'est ljeta tvojih
Na ovome svijetu budi!«

»Kraj je sada svakoj šali,
Ja ti rekoh, ne budali!«

Pa sve više čeljad gipka
Zamahnula to remenje,
A sve više kao šipka
Vrag se trese, vraže stenje;
Pane remen, opet zviznu!
Vrag se vije, jecat briznu:
»Jao! jao! dosta! dosta!
Nek ti duša bude prosta.«

»Id', luđače, do nemila!«
Majstor reče, vrag do vraga;
Nikad njemu više traga.
Istina vam sve to bila:
Od majstora sam je sluš'o
Kad sam kod njeg' vino kuš'o.

Naše gore list, 1863.

Anka Neretvanka

(Balada sa slikom)

»Žalostan ti danak danas, oj, ti more, more sinje;
Primakle se našem brijegu crne lađe arapkinje,
Primakle se ljute guse da nas satru — Bog ih satrô!
Raznosi im, buro, jedra, skrši krmu, Božja vatro!
Spasi, Bože, Dalmaciju, čuvaj moga Radovana!«
Tako zbori, tako plače neretvanskog žena bana.
Uspela se mlada žena bijelom dvoru na krunište;
Tu joj oko niz vrleti na pučini nešto ište.
A što ište? Zašto plače? Zašto gleda niz pučinu?
Sa svom četom ban je poš'o proti vragu Arapinu.
Bjesni more, grme gore, prska pjena put nebesa,
Oblak tamni muklo zamni i tisuću sipa krijesâ;
Bjesni more, grme gore, a gromorna srijed mejdana
Tu arapske lađe lete, tamo šajke Neretvanâ.
Kao kreljut morskoj zmiji prorokov se barjak vije,
Ko galebu bijelo pero stijeg mi krstaš[1] lijepo sije.
Ljut je mejdan, ljući bojak, plav[2] se o plav ljuto hrva,
A među svimi na mejdanu banova je šajka prva;
Ljut je mejdan, ljući bojak, more grmi i grohoće,
Cika — cika, piska — piska, nu pobijedit — Bože! — tko će?
Anka gleda — srce kuca — oko sijevnu — željno vreba:
»Silni Bože!« kliče Anka »šalji pomoć, pomoć s neba!
Gle radosti! — Arap bježi. — Brže-bolje, oj, šajkaši!
Tako valja! — Hvala Bogu! — Pobijediše momci naši.
Ali što to? — Šta će sada? — Sveti Bože! — Pogan stao.
Joj! Utonu krstaš barjak — s njime muž moj! Jao, jao!«
Pao krstaš, pogan dobi — a od valâ sve do žala
Ori ljuta zaorija: »Pobijedismo! Alah! Alah!«
Već dopade pogan brijegu, već se uz krš u grad penje:
»Alah! Alah!« grmi gora. »Alah! Alah!« ječi stijenje.

[1] *krstaš* – barjak s krstom, križem

[2] *plav* – brod, lađa

A banica sirotica, jadom, strahom ophrvana,
Leti u dvor, pa uhvati vojnova[3] si konja vrana,
Uzjaha ga, poćera ga, teško diše, tiho zbori:
»Oj, konjiću, ovili se, odnesi me kršnoj gori!«
A konjić joj leti, leti i uz krši, niz vrleti,
Al' prokleta za njom četa uz krš, niz krš ljuta leti,
A konjić joj leti, leti kao vila bjegunica,
Plamen diše — leti više — jedva mi se zemlje tica.
Ogrli ga lijepa Anka — već sumrtva gine, drkće,
Već se četa primaknula — shvatiti je Arap mrk će.
»Ej, konjiću!« viknu Anka, »mrijeti valja! Već je dosta!
Bože!« vrisnu, sunovratce sunula u ponor s mosta!
Zastrlo se nebo tamom, zanjihao vrh se strmi,
A od krši sve do krši tužna jeka tužno grmi,
Orila se u dubini Ankinog vrh kršna groba.
A to narod spominjao — spominjao dugo doba.

Glasonoša, 1865.

[3] *vojno* – muž, dragi

Kameni svatovi

(Narodna priča)

I.

Pod vrletnim Susjedgradom[4]
Živio vam starac mlinar,
Broji vreće pšeničnice,
Broji mlinar bijeli dinar;
Srce mu se razveseli,
Smiješeći se starac veli:
»Vreće, kese, zemlju, mlin,
Sve će dobit dragi sin.«

Pod vrletnim Susjedgradom
Živi s njime mlinarica,
S njime broji, s njim se znoji,
Baš je vrijedna gazdarica.
Kako bijelo ruho sklada,
Šapće kroz smijeh: »Snaho mlada!
Kada dođeš u naš mlin,
Bit ćeš gospa — goso sin!«

Ide vrijeme, majka radi,
Štedi, kupi, redi, gladi,
Niže, kupi, sve to više,
Čeka, čeka i uzdiše;
Perje čiha, kuću sprema,
Majka čeka, snahe nema.
A jedinče, majčin sinče,
Ocu starcu pripomoć,

[4] »Na brdu kraj Susjedgrada strši iz šumskoga zelenila njekoliko klisura čudna lika. O njih priča narod, što u pjesmi pripovijedam.« *(nap. autora)*

Radi tiho u svom mlinu,
Pa se muči dan i noć,
Malo zbori — mnogo misli,
Valjda su ga jadi stisli.

Pa će jednom sinu majka
U pol plača, u po smijeha:
»Sinko, život nije bajka,
Kad se ljubi, nema grijeha;
Zakona je Božjeg krivac
Kad je mladić samoživac.
Gledaj, sinko, ja sam stara,
S posla otac već malakše;
Mlada gospa redi bolje,
Mlada leđa nose lakše,
Pa bi ćako rado gled'o
Od svog čeda milo čedo.
Lijep si, mlad si, imaš čime,
Svuda slovi naše ime;
Nema nigdje takvog mlina,
Nema nigdje takvog sina:
Sto srdaca željkuje te,
Sto djevica ščekuje te,
Dobre kuće, lica lijepa:
Pamet ti je, sinko, slijepa!
Što ti duša sama tuži
Gaseć silom srca plamen?
Što se srcem ne udruži?
Sinko, sinko, ti si kamen!
Sinko, sinko moj, ne veni!
Sinko dragi — daj se ženi!«

»Majko!« klikne sinak mili,
O vrat majci ruke krili
U pol plača, u pol smijeha:
»Nemoj dalje da me koriš,
Da od toga, majko, zboriš!
Kad se ljubi, nema grijeha!
Nisam, majko, nisam kamen,
Srce mi je cigli plamen:
A pri poslu revne ruke

Zatomljuju srca muke.
Ljubim, majko, kunem ti se,
Više neg' li zlatna zvijezda
Ljubi neba vedre vise,
Neg' li ptice svoja gnijezda;
Od sveg toga ljubim više,
Sva mi duša ljubav diše.
Čuj me! — tamo lice kreni,
Pa se, majko, ne rumeni.
Šutio sam dugo — dugo,
Sada zbori, moja tugo:

Bilo ljeto, mutna noć,
Meni bilo u grad poć.
Tiho: niti lišća šum
Muti svijeta sveg počinak,
A tvoj, majo, dragi sinak
Gazi mirno gorski drum.
Kad najednom — na okretu,
Gdje se grada malo niže
Mala crkva k Bogu diže,
Kanda vidim sliku svetu.
Stanem — mutne tarem oči,
Tu s oblaka mjesec skoči:
I divotni sjaj razlijeva
Do propela,
Gdje je bijela,
Lijepa, mlada klekla djeva.
Ja ni daha! — pa se zgurim,
Kao zmija kroz grm zurim.
Šutim. Slušam: ona plače,
Zdvojno drvo spasa grli
Vapeć: 'Bože neumrli!
Umire mi slijepi ćako;
Nisam silna ni bogata,
Ovaj mali krst od zlata,
Dobro mi je moje svako:
Oj, primi ga, Bože, primi!
Duše s oca mog ne snimi!'

Nijem ko kamen tada stajah,
Ko da vidim kako s raja
Ruka Božja prestavila
Anđelića čudomila.
Smutila se moja pamet —
To je moga milka zamet.
Sve sam dosad pritajiv'o;
Al' sve noću, al' sve danju
Ovu sliku vidim živo:
Majko; ja ti ljubim — Janju!«
»Janju ljubiš, nesretniče?«
Gnjevna majka gnjevno viče:
»Janju ljubiš, prosjakinju,
Zabogarku, golotinju,
Bijednu curu slijepca Tome!
Ti jedinac doma stara,
Bogatoga sin mlinara?
Lijepo bome, dično bome!
Zato moje teške muke,
Da ih grabe lijene ruke,
Zato lijepa pogačica,
Da je lomi nitkovica?
'Ajd u bijednu k njoj koljebu!
O crnom se gosti hljebu,
Odrpanku slatko ljubi
Pa majčino srce gubi!
Vij joj vijenac ti od sirka,
Steri postelj od koprive,
Gusle slijepca nek su svirka,
Kukaj, krpaj da se žive!
Idi svijetom, pjevaj, gudi
Da ti darak dijele ljudi;
Al' se mlinu ugibaj,
Jerbo, jadni sine, znaj:
Ubila me strijela mahom
Ak' mi Janja bude snahom!«
Al' iz mlina čuo sve to
Stari mlinar. Njega eto!
»Veži jezik! Ni da pisneš!
Gledaj, ženo, da otisneš!
Vidiš! Kakva oholija!

Siromah sam bio i ja;
Stanovasmo pod koljebom;
Hranismo se crnim hljebom;
Dobri Bog je dao svašta,
Uz bogatstvo siromaštva:
Časno radi, skromno jedi,
Pa ti pos'o zlata vrijedi;
Ženo, tebe bocka đavo!
To je, sinko, volja moja:
Janju ljubiš — pa je pravo,
Janja bit će žena tvoja.«

»Majko, majko, nemoj tako,
Crne kletve sije pak'o;
Da su tebi moje oči,
Da ti srce tako skoči,
Da ti uho glas joj sluša,
Ne bude ti tvrda duša!
Zaklinjem se, majko, Bogu,
Pustit Janje ja ne mogu!«
Stara šuti, gnjev svoj guta;
Stara šuti, ode ljuta.

II.

Oj, veselja! Šta je? Šta je?
Po svem selu eto graje,
Stare babe lakte boče,
Razvaljuju čudom usta.
Iz kućica ljudi skoče:
»Ele, čuda, čuda pusta!
Svati idu!« »Čiji, kuma?«
»Mlinarova mlada sina;
Janju ženi! Roba fina!«
»Je l' taj dečko siš'o s uma?
Gavan vodi curče boso!
To vam nije čisti pos'o.
Ak' je lijepa, ak' je vita,
Nema Janja šupljeg boba,

Vrag u torbi ima oba,
Nije Janja bez kopita!«

Kuca zvonce na vrleti
Kao kreljut nebesnika
I na savez zove sveti
Dvoje mladih blaženika;
A po strmoj gorskoj stazi
K crkvi zvonka družba gazi.
Ne ide stara. Kod ognjišta
Ogarak u vatru tiska:
Šuteć sve od jada piska.
Jadna Janja ne zna ništa;
Da bi ona sve to znala,
Ne bi sad pod vijencem stala.
Stara svatom ručak redi,
Tako mlinar zapovjedi,
Stari mlinar ne zna šale —
Plam i gnjev joj lica pale,
Nadimlju se s bijesa prsi.
Zove zvonce u hram sveti,
Sad će svati doći k svrsi.
Na prag kući stara leti,
Gnjevnom rukom srce tisnu,
Gnjevnim grlom ljuto vrisnu:
»Ubila me strijela mahom
Ak' mi Janja bude snahom!
Kleta družbo, na toj stijeni
Kamenom se okameni!«
Zahujila olujina,
Razvali se nebesina,
Puče strijela
Usred sela:
Bijeli zidi lijepog mlina
Crna sad su razvalina.
Svati, otac, muž i žena
Tvrd su kamen do kamena,
Stara svijetom kud vrluda,
Kažu ljudi da je luda.

Projurilo mnogo ljeta
Preko bijelog božjeg svijeta,
A zidine Susjedgrada
Prah, pepeo već su sada.
Jošte stoje kamen-svati,
Lako ćeš ih prepoznati,
Mladu, mladog, kuma vitog
I djevera kamenitog.
Pa kad usred burne noći
Munja crni oblak sjeca,
Usred noći o ponoći
Neki mukli glas zajeca —
Zvonce li je, što tu bije?
Nije, brate, zvonce, nije:
Uz rumeni neba plamen
Bijela žena plače, stenje,
Grli kamen, ljubi kamen,
Da sve dršće kruto stijenje;
Ruke joj se k nebu šire,
Burom zdvojni glas prodire
U pol plača, u pol smijeha.
»Kad se ljubi, nema grijeha.«
Pitaj narod pri toj gori:
»Šta će ona rosna stijena?«
Pa ti narod odgovori:
»To su svati od kamena.«

Vienac, 1869.

e-Lektire
lektire.skole.hr

Kakvu Hrvati djecu jedu?

I.

Što se muti carski Beč?[5]
Dođe l' kuma kuga?
Repatica duga?
O sudnjem li danu riječ?
Nit mu prijeti turski gnjus,
Nit je blizu ljuti Prus;
Ali plaha vreva
Tužne psalme pjeva;
Građan, seljak, velikaš,
Drščuć šapću očenaš,
Svud je graje, vike:
Joj po naše kike!

No u jedan hip
Baš na sveti kip
Usred trga
Svemu svijetu tu na oči
Mala kvrga,
Suh krojačić munjom skoči.
Prašan, blatan, naopako,
Taj prozbori svijetu 'vako:

»Braćo, ljudi, čujte,
Onda jadikujte!
Jučer mrakom baš za poslom
U seoce izvan grada,
S tovarenim iđah oslom,
Os'o naprijed, ja odzada.
Mjerim, mislim, mozgam, brojim

[5] »Glavni sadržaj ove pjesme je historičan. Vidi memoire Franje i Fridrika Trenka.« *(napomena autora)*

Što da krpam, što da skrojim;
Bum! zaori duga puška
Nakraj ceste iz grmuška,
To vam moga sivca žac,
K bijesu ludi magarac!

Šibaj i ja! Al' o Bože!
Ne iznesoh cijele kože.
Šest me popa ljutih šaka,
Kao tvrdo gvožđe svaka.
Jure sa mnom vrazi, jure,
Doniješe me među' pandure,
Zbogom, svijete bijeli,
Igle, škare, 'ajd' na klin,
Moja duša veli:
Smiluj mi se, Božji sin!
Staviše me polumrtva
U zelenu travu;
Tude ležah bijedna žrtva,
Ni da maknem glavu,
Ležah mirno,
Pa sam žmirn'o,
Što ti bijesi rade;
Lijepe vam parade!

Mrka četa tude sjedi,
Svi crveni kao rak;
Žarka vatra baš u srijedi
U ponoćni liže zrak,
Od dva hvata piju lule,
Svi veliki kao kule,
Ražanj im je čačkalica,
Kao vrazi crna lica,
A pod nosom hulje mrke
Kao koplje nose brke,
Sjede — sjede — bulje oči.
Gle! tu jedan divljak skoči:
'Oj junaci, gdje su gajde?
Juh! nek teče rujno vino,
Svi u kolo, braćo, 'ajde!
Na noge se, omladino!'

Udri kolo — zemlja ječi,
Zvuče gajde — toka zveči,
Pandur pije, ijujuče,
U kolo me bocka, vuče,
'Skoči, mòre igloviću!' —
Riknu jedna crven-kapa —
'Jer te drukče, fini 'tiću...'
— Mene odmah pusti sapa —
'... Sprži h za pečenku
Našem vođi Trenku!'

Igram kolo, pa se vijem,
Skačem bolan, pušim, pijem,
Al' su vrazi nagli
Pa se mene smagli.

Tad zaviknu velik zijan:
'Jarčeviću, laku noć!
Sada možeš kući poć,
Jer si, mòre kruto pijan.'

Ja vam digoh odmah skut
I pod brze noge put!
Mnogoput nas Bog pokar'o,
Kuga jela, Turčin har'o;
Ali Turčin, Lutor, Hus[6],
Sve je prema tomu brus!

Ti Hrvati paklovići,
Grabežljivi crventići,
U Beč isti još će doć,
Neće minut dan i noć;
Al' štoviše — čujte bijedu:
Ti Hrvati djecu jedu!«

Nato cijeli Beč zajec'o:
»Avaj, djeco, mila djeco!

[6] *Jan Hus* (1369-1415), češki vjerski reformator i borac za prava češkog naroda, preteča protestantizma. Spaljen na lomači kao heretik, nakon čega su izbili vjerski, tzv. Husitski ratovi.

Jao, čuste l' našu bijedu?
Ti Hrvati djecu jedu!«

II.

Minu noćca, minu sanak.
Sunce sipa zlatni žar,
A na noge skoči danak,
Bijelog svijeta barjaktar.
Poput roja crnog mravlja
Svijet se zgrće i ustavlja,
Oknom, trijemom sav je mrav,
Dvorski trg je puncat sav.[7]

A visoko na doksatu,
Sva u srebru i u zlatu,
Srjed ohola
Sjedi kola
Zlatokosa, milja puna
Pramaljetna jošte kruna,
Svijetla, divna kraljica
Marija Terezija.

Sumorna je, snuždena je,
Dušmanin joj krunu grabi,
Grabi, carstvu lijepe kraje,
Njeni Nijemci već su slabi!
Tu zagrmi bubnja glas,
Čudno tutnji talambas.
Rog zaori, trublja jekne,
Pišti frula, zvonce zvekne:
Prva ide banda turska,[8]
A za njome bistrim okom,

[7] »Am hof«, trg u Beču, gdje su panduri defilirali pred kraljicom Marijom Terezijom. *(napomena autora)*

[8] »Panduri su od svih vojnika prvi imali tursku bandu.« *(napomena autora)* Dana 27. svibnja 1741. godine Trenkovi panduri prodefilirali su kroz Beč, uz sviranje »turske bande«. *Türkisch band* originalni je naziv prve vojne glazbe u Europi. Banda je svirala glazbu orijentalnog prizvuka, te psihološki djelovala na bojnom polju.

Smjelim čelom, snažnim krokom,
Četa stupa sad pandurska,
Čelo čete sjaj-čelenka:
»Vidiš« — viču — »Franju Trenka!«

Divan vođa, divni momci,
Čelik-duše, svjetlolomci;
Pa kako ga nosi hatac,
Markov, misliš, jaše bratac,
U desnici sablja sije,
U ljevici stijeg se vije,
Stijeg hrvatski neokaljan,
Vrla četa, vođa valjan!
Smjelo kroče momci lijepi,
Zemlja drhće, ljudstvo strepi,
To su brate, to su oni,
Časnog krsta Mirmidoni![9]
Zavist laje: Vi divljaci!
Slava kliče: Vi junaci!
Da, varvari s kraja svijeta,
Svijetu mrski i odurni,
Ali brzi, ali žurni,
Kada vapi pravda sveta!

Nu gle čuda! Pandur svaki
U junačkoj drži šaki
— Gdje mu duga stoji lunta —
Malo dijete od profunta!

Grmnu puške do nebesa
Da se cijeli Beč potresa,
Nagne pandur čuturicu,
Srkne vinca po kapljicu,
— Nijemci bleje, Nijemci glede —
Kako pandur dijete jede.

Nasmiješi se vođa Franjo,
Kraljici se lijepo klanj'o,

[9] *Mirmidoni* ili *Mirmidonci*, grčko mitološko pleme hrabrih ratnika, najpoznatiji pripadnik im je Ahilej.

Stijeg hrvatski malo prigne,
U stremenu brz se digne.
I prozbori: »Oj, carice!
Bog ti vedri milo lice,
Obrekosmo brzo doći,
Sad nas evo na pomoći!
Gladni jesmo, svijetla kruno,
Svijet blebeće na nas puno
Da ti Hrvat djecu jede;
Pusti zato bez uvrede
Kad baš djecu jesti treba,
Da ta djeca budu od hljeba!«

Nasmija se svijetla kruna,
Vedra, nove nade puna:
»Prosto vama, djeco, budi,
Pijte k tomu! Briga vas,
Što luđaci baju ludi,
Bolji jeste neg' vaš glas!
Sad mirujte, djeco draga,
Onda s Bogom 'ajd na vraga!«

I zaklinu četa vrla
Iz sve duše, iz sveg grla:
»Živjela nam kraljica
Marija Terezija!«

Brzo glas im zaorio,
Svuda prati Trenka slava;
Ali tko je pri tom bio,
Ne boli već nikog glava.
Nijemci mole još i danas:
Osvrni se, Bože, na nas,
Izbavi nas kuge, rata,
Zle godine i Hrvata!

Ali Hrvat svakog prima,
Svet je njemu svaki gost;
Svakom dijeli štogođ ima,
Neima mnogo, ima dost',
Dođe stranac, kuću ziđe,

I napita svoju bijedu,
Al' nijedan još ne viđe,
Da Hrvati djecu jedu.

Vienac, 1869.

e-Lektire
lektire.skole.hr

Kugina kuća

(Narodna priča)

Nad pučinom zadrhtao mjesec,
Iz oblaka diže sjetno čelo,
Tužno gleda prema onoj strani
Gdje do brijega drijema malo selo.
Drijema selo kao galeb bijeli
Na igalu zguriv se pod krila,
Ne hajući jesu l' vali sjeli,
Da l' još huji olujine sila.

Zdrava minu Marija,
Svud je mirna krajina;
Poboja se mali Rade,
Lijep jedinac Jele mlade.
Skoči Rade preko puta,
Strinina se hvata skuta:
»Strino mila, strino slatka!
Maja mi je u grad pošla,
Maja nije natrag došla,
Strah je, strino, tvojeg Ratka;
Vidiš, vani noć je gusta,
Rade samcat — kuća pusta;
Noću idu vilenjaci
I vještice, vukodlaci:
Pusti, strino — ja se bojim —
Da pod krovom spavam tvojim.«
I zadrijema mali Rade,
Lijep jedinac Jele mlade.

*

Nakraj sela stoji lipa stara,
Starija od ljudskog pametara,
A pod starom hladovitom lipom

Drven krst sa Isusovim kipom.
Naprot kipu čudna žena sjela,
Crnoj smrti posestrima bijela,
Zmijska kosa niz rame joj pada,
Čelik-zubi stišću se od jada,
Krvav mjesec oči su joj plamne,
A sred noći vijori se tamne
Bijela halja — gole kosti krijuć,
Crni vazduh bijelim bičem bijuć.
U raspelo gnjevnim okom gleda,
Vehle usne s bijesom joj se pjene,
Rad bi naprijed — ali krst joj ne da
Poć u selo — ali eto žene,
Mlade Jele, gdjeno ide žurna
Da je ponoć ne zastigne burna.

»Stani, Jelo!« — bijela prosi —
»U selo me odmah nosi,
Noć mi stazu zagalila,
Noga mi se utrudila!«
»Da te nosim čudna seko?«
Kroz strah vrati mlada Jela,
»Potrena sam bome cijela,
Naše selo nij' daleko,
Na kapljice, pa se napi',
Na mene se tad uštapi.«

Al' sve življe bijela prosi:
»U selo me, Jelo, nosi!«

»Neću, kumo«, Jela veli,
»Ma ni za svijet neću cijeli!«

»Nećeš? Znajder, ja sam ona
Grobarica svesiona
Koja ništi, hara, gazi
Što po mojoj niče stazi;
Kud mi noga stane,
Trenom život sane;
Carstva minu,
Sela ginu,

Dub se suši,
Svijet se ruši,
Svuda, svuda rastu grobi
Gdje se moja noga kobi.
Ako mariš živjet, Jelo,
Ponesi me sad u selo!«

»Strašna ženo, men' se mani!«
»Čuješ, Jelo, stani, stani!
Ja sam zator smrtne krvi,
Što god dirnem, sve se mrvi,
Vojska pada
Iznenada,
Ne od sablje, ne od strijele,
Neg' od mene — žene bijele.
Vodom plivam — burom srnem,
Zrakom letim — zemljom prhnem;
Usporedo
Sred postelje
Morim čedo,
Roditelje;
Morim popa i ratara,
Davim bokca, smaknem cara,
Ljudska kletva — moja žetva,
Moja radost — ljudska tuga,
Rasap svijeta — moje biće,
Smrt čovjeka — moje žiće,
Ja sam, Jelo — kuma kuga.
Ili gini il' me nosi!«

»Vražji rode, ma i tko si,
Ni za carsku svijetlu sreću
U selo te ponijet neću!«
Zdvojno Jela vrati kugi.

»Ti me nećeš, pa će drugi;
Ali čuj me, u svem selu
Štediti ću čeljad cijelu;
Žrtvu obrah si jedinu,
Glavu smrvih tvomu sinu.
Nuder, Jelo, ne prkosi,

U selo me brže nosi!
Sve će kuće smrt obredit,
Ali tvoju hoću štedit.«

»Rade! Sinko!« majka vrisnu,
Zdvojno rukom srce stisnu.
»Rade! Sinko! Tebe gubit,
Tebe gubit i ne ljubit,
Tebe da mi jedu crvi,
Slatka krvi moje krvi!
Tebe više da ne gledam!
Ne, ne, zlato! Ja te ne dam!«

»Nuder, hoš' li? Nemoj dugo!«
»Evo pleća! 'Ajd'mo, kugo!«

Čujder, čuj!
Tam' i tuj
Šušti selom bijela sjena,
Uz ulicu, niz ulicu,
Svaku dirnu kolibicu,
Tek bje jedna pošteđena.
Sjena hukne —
Srce pukne,
Sjena dahne —
Život sahne;
Pa kad muklo
Ponoć tuklo,
Svuda teško uzdisanje,
Svuda strašno umiranje;
Što god mrakom počinulo,
Nije zorom osvanulo.

Zaman zoveš i grobara,
Zaman popa i zvonara;
Od kuge je cijelo
Izginulo selo.

Jela? — Nju mi goni strava
Gdje kod kuće Rade spava.

Kuća sama,
Svud je tama.
»Rade!«
Glasa ne imade.
»Sinko!« vikne sad na vrati',
Al' joj jeka »sinko!« vrati.
Čučne, plaho prisluškiva
Da l' se dahom sin odziva.
Ništ' ne diše. Pali svijeću
Ne bi l' našla svoju sreću.
U komoru munjom hrli,
Ali praznu postelj grli.
»Rade! Ču li? Dođe maja,
Evo slatkog zagrljaja,
Sto cjelova,
Halja nova.
Rade, sinko, nevaljanče!
Što se skrivaš, moje ranče?«

Sve preleti, sve prekapa,
Sred dvorišta, kraj ognjišta,
Ali nigdje — nema ništa.
»Ha! Tu, gledaj, leži kapa!
Njeg'va kapa! — Ne budali!
Već te imam, tepče mali!
Ali čija usred puta
Ondje noga utisnuta?
To je njeg'va! Kamo? — Jao!
Od kuće je otišao!
Bože! Ljudi! — Draga kugo!
Dajte dijete, nemam drugo!
Rade! Rade! mili Rade — —«
Polumrtva na tle pade
Na koljena,
Bijedna žena.
Po zemlji se plačuć vlači,
Sto cjelova žarkih tlači
Gdje su sinka stope male
Tuj u pijesku zaostale.

»Kleta kugo, kukavice!
Uzmi mene, varalice!
Sve ću, slatka kugo, dati,
Al' mi dijete — dijete vrati!«

Za ogradom stoji kuga,
Vjetar vije plašt joj bijeli,
U pol grožnje, u pol ruga
Strašna kuga majci veli:

»Šta me kuneš, ženo luda?
Kuću sam ti poštedila;
Zar je kuga kriva bila
Da van kuće sin vrluda?
Tam' kod strine ga zatekoh,
Pade on i pade strina;
Jelo, ti već nemaš sina!
Što ti rekoh, ne porekoh.«
Na to smjesta
Kuga nesta.

*

Iz starinskijeh tad grobova
Proklijala čeljad nova,
Pomladi se malo selo,
Radi revno i veselo,
Na svih licih cvate sreća,
Ništ' se kuge već ne sjeća,
Samo gdje se bibavica
Na igalu grmeć pjeni
Stoji kuća samotnica,
Pusta stijena na toj stijeni.
Sve naoko vrijeme shara,
Kuće vrijeme ne ogriza.
Al' ne vidiš tu ni s bliza
Ni pješaka ni ribara.
Samo kada mjesec zasja,
Zlato sipljuć na to stijenje,
Iz valova gromoglasja
Čudna pjesma čudno stenje:

e-Lektire
lektire.skole.hr

»Tko ste, božji ljudi,
Kazano vam budi:
Ne želi nevolju
Susjedovu polju;
Njeg'vo poharano,
Tvoje razrovano;
Brata tko zagrebe,
Zakopao sebe.
To vam Jela veli.
Ah, vjerujte Jeli,
Pa molite Boga
Za jedinca moga,
Da mi dâ počinka
Kraj mojega sinka!«

Tude pjeva slijepa Jela,
Kraj postelje prazne čuči,
Kapu ljubi pjevajući.
Tako priča svijet iz sela.
Dom joj jošte dobe ove
Kuginom se kućom zove.

Vienac, 1869.

Vilin prsten

»Nu dajde neno«, moli mladi Natko,
»Na polju mrak je, cići zima cića,
Baš sad je hora majko, da se priča;
Ti umiješ pričat i lijepo i slatko:
Ta zimska noć je duga — dan je kratak,
U peći glavnja još pomalo gori,
A tu ti stolac, tu i kolovratak:
Oj slatka majo, pričaj Natku, zbori
O vukodlacih — ne! — o bijeloj vili;
Baš ona ti se Natku tako mili.«

Večeras čas se dilji — vijek je kratak,
A peć je topla, sin se majci laska;
Proslovit više neće niti glaska,
Zavrtio se majčin kolovratak,
I nît se vije, — sinak tiho sjedi,
I kolo vrnda, — majka probesjedi:

»Daleko od nas, sinko — sred planine
Uzvisilo se čudno zelenbrdo,
Tu neima nigdje ljudske postojbine,
Ne páse gorom bjeloruno krdo;
Iz stijene pršti srebrnica česma,
Napajat ide crnu zemlju vlagom,
Romonit ide hladovitom dràgom
Ko pjesma zvoni — gine kao pjesma.
Vilovskim vrelom ta se česma zove,
Tu obnoć vile zlatnu kosu pletu,
Poskakuju ti tuj u kolokretu
Čarobite im pjesme srce love,
Vilovske pjesme — pjesme bajalice,
S nebesa ko da ciliču im žice.
Da srce stane, — da se kamen gane,
Da čudom ruža širi nježno krilo,
Da zlatna zvijezda do zemlje se mane,

Da pamet ne zna što je prije bilo.
Od smrtnog roda kad se tkogođ nađe,
Te smjelom dušom na to brdo zađe:
U svoje kolo mah ga vila hvata,
I miti čarom — očima osvaja
I mámi pjesmom, — bistricom opaja:
Vilovnjak on je, sinko, od tog sata.
Pred okom njeg'vim svijet taj smrtni gine,
Munjevita mu bukne duši sila,
I propjevat će glase u viline:
Oj sinko! zato čuvaj mi se vila!«

Večeras čas se dulji, vijek je kratak,
Već maja drijema, stao kolovratak,
I oganj gine, tek plamečak mrući
Na okno sijeva čudno titrajući,
Na oknu gori živo cvijet ledeni,
I plamnim cvatom drkćuć se rumeni;
Bjelolika mu s cvijeta nikne djeva,
Mladiću pjesmu bajalicu pjeva:
»Oj dođi Natko, dođi dušo mila!
Na vilinbrdu nada ti se vila.«
A Natko gleda, gleda čudan znamen,
Zahuji vjetar — umre cvijet i plamen.

*

I zima minu, pramaljeće sinu,
Lavorić topli zemlju iz sna ljubi,
Zelenilom se dol i gora rubi;
S nebesa mutne oblačine ginu,
Mjesto njih jato prosulo se zvijezda,
Na tamnu nebu čudno zatrepeće
Ko kada krilom ševa zalepeće
Po buri bjegnuv iz mekog si gnijezda.
»Na poso ljudi!« zove kućegazda,
Iz sela ljudi k poslu mravom grnu,
Uz brazdu već se niže poljem brazda,
Sjemena gramze u zemljicu crnu.
A Natko? — Natko miruje i šuti;
Čudnovito mu svjetlo oči muti,

e-Lektire
lektire.skole.hr

Od pluga bježi, kolu se uklanja,
U sanku bdije, a na javi sanja:
I mraz ga bije; plamen prsi žeže;
Uskrilit će se sada lakim krilom,
A sad ga nješto opet k zemlji steže,
Sad goni, sad ga drži tajnom silom:
Čas plače snužden, čas se smiješi sretan,
Ko kada vijor vitla malo perce,
Mladiću srcem kreće u namjerce
U ču'stva raznih vrtlog zagonetan.

Nu usred slasti čudne i užasa,
Munjevite mu usred mijene ove
Otajstven milo glas mladića zove,
Ko bajni odziv svuda mu se glasa:
»O dođi Natko, dođi dušo mila!
Na vilin brdu nada ti se vila.«

I pusti majku, rod i rodno selo,
Prošastih dana spominjanje cijelo:
Zaputio je — ne zna kamo, kuda,
U grdnu pustoš čovječjega truda.

Objèručke se pòda za zanatom:
Kovačem postav teškim bije batom,
Na nakovalu vrelo gvožđe kuje,
I mač i kosu, strijelu udešuje.
Gle mijeh se nadme — iskre daždom prše,
Od zvijezda kanda mrvice se krše:
Al žarke iskre vatreno su sjeme,
U ljudsku grud ih nebesnici spreme.
U same iskre srce zaiskrilo,
A nakovalo Natku proslovilo:
»O dođi Natko, dođi dušo mila!
Na vilinbrdu nada ti se vila.«

Učenjak posta — reda, zbija misli,
Po strogom putu znanosti ih čisli:
Doségnuv sunce, nebom zvijezde broji,
Vedrinom božjom točan put im kroji.
Iz starih knjiga mudrost svu iskapa,

e-Lektire
lektire.skole.hr

Od mudrog truda izdala ga sapa.
Nu kad si mladić mirnoj u samoći —
Natòvario mudroznanske brige,
I bdijuć gladan, hladan cijele noći
Proučit htjede starovječne knjige,
Zamutiše se mudroželjne oči,
Pismence preda nj za pismencem skoči,
Pismênâ kolo titrajuć se kreće,
Komarac pjeva zujeć oko svijeće:
»Oj dođi Natko, dođi dušo mila!
Na vilinbrdu nada ti se vila.«

I baci knjige — pa junakom bude,
I vražje zdvojan traži ljute strijele,
I trpi rane, žeđu, glad i trude,
Na rosnoj zemlji probdi noći cijele;
Nastanio se pod svoj bojni šator,
Bjesnoćom rata bijesnost svoju guši,
Kud gledne, vidi smrt i krv i zator:
Odlanut ipak neće mladoj duši.
Jer zveka mača, vatrometa gromi,
Gdje dušu ljudski bijes u tijelu lomi,
Jer umirućih uzdah — kletva zadnja,
Gdje zlatni prijestol štropotom se mrvi,
U vlastitoj gdje narod tone krvi,
Strahotom divna to mu bila skladnja,
A odziv njezin: »Natko, dušo mila!
Na vilinbrdu nada ti se vila.«

»Da, k vilinbrdu!« kliknu mladi Natko,
Po priči majke još te živo pamtim,
I pamteć tebe cijelom dušom plamtim,
Iz prvog vijeka spominjanje slatko!«

Mladića spopa desnica nebeska,
U oč'ma suza uznosa se ljeska,
Iz svijeta bjegnu — leti, leti, leti
Kroz noćne šume, pustošnom vrleti,
Preleti munjom nebotične víse,
Preleti strijelom sunovratne klise:
Kud jedva zvijere mosti preko rûpâ,

Krilòvit Natko lakom nogom stupa:
I pošto triput sunašce se skloni,
Na vilinbrdo čežnja mladca doni.

U vedro nebo sjajna skače gora,
Od vijeka mlada, starija od svijeta,
A posred gore ključa česma sveta:
Bez sunca, noći — tu je vječna zora.
Tu neima zime, ljeta, žege, leda,
Tu cvjeta, plodi vječno pramaljeće.
Iz ploda pak se novi cvijet promeće
Neopazice oku što ga gleda.
Ni sjevera ni kišnog neima juga
Tu nitko ne zna što je starost, tuga.
Ni što će milja strujom dugih ljeta
Zamotrit križem vasionog svijeta,
Vaskòlik objam raskoši čudesne
U mladca oko jednom zràkom bljesne.

Od tolikog čuda vilović umorni
Vas u se klonu, razmišljanja lišen,
Dok gorskog raja suglas čudotvorni
Ne nasluti mu duha cilj uzvišen.
Cjelinom bajnom oživnulo cvijeće,
Iz cvijetka svakog pline magla bijela,
Od cvijetka k cvijetu željica ju nijela;
Oko njeg šuškat, šaptat se je čulo:
Gle! Magla prima oblik već životan
Iz lista ruka, tuj iz rose oči,
Iz ruže lice jednim trenom skoči;
Sve spline sad u vijenac živ, divotan
A uz to zvoni pjesma miloslatka;
Vilòvsko kolo uhvatilo Natka.
Vilòvsko kolo vije se i vije,
Ko okresnice letaju im kose,
Za njedrom zvijezdu, plam na usnah nose,
Ko majski sanak svaka mu se smije:
I ta i ona mladca mami, hvata:
Vilòvnjak bude Natko od tog sata.
Tu stade kolo — muknu zbor djevîcâ,
A ponajljepša lijepih gorskih vila,

Mladića plahog nježno ogrlila,
I poljubi ga — vila pjevalica.

Oj, znaš li brate čuvstva materina,
Kad svoje čedo cjelujući nina?
Oj, znaš li oca stisak nježni, vrući,
Jedinac kad se vrati svojoj kući?
Oj, znaš li radost, kadno mornar vrli
Po bijesnoj buri vjernu ženu grli;
Oj, znaš li kliku burnu mili rode,
Kad narod zgleda prvi dan slobode?
Da, tako blago, tako voljko, milo,
I sto put blaže Natku ti je bilo,
Kad plamni cjelov vile pjevalice
Mladiću mlado ozorio lice.
Alòjski cvijet pod spregom lista kruta
Podrijemo sunca željan dugo doba:
Al eto dana — puca kora žuta,
Milòduh cvijet se krisi iz svog groba,
Ponosit k zvijezdam vit i tanan skoči,
Iz zlatnih pera svijetu melem toči:
I pjesnikova duša tako mlada
U polusanku sluteć dugo čami,
Al sunce blijeskom zastor razdre tami,
I slavlje slavi pjesnik iznenada;
Na ovom brdu pri toj svetoj vodi,
I Natko tako pjesnikom se rodi.
On jedva misli, — minuli su danci
U nepameti zavijek zakopani,
A što će biti? — Nade, slutnje, sanci.
A što je sada? Glavu srce zanè!
Ne zamislio mísli nezavisle,
Jer bijele su ga ruke na grud stisle,
Na jelena ga zlatnog vila djela,
Uz plaha mladca sama vila sjela.
Zagràbce jelen jezdi uz nebesa,
Od zemlje u vis prema suncu smjera;
Vilozobnim ga bićem vila tjera,
A munjom žvali silu hitrog bijesa.
Sunčanim zrakam nalikuju prami,
I oči bliješte, burne dvije pučine:

e-Lektire
lektire.skole.hr

Od mláđa halja[10] tijelom joj se vine,
Nebòlik plašt se rajskoj u pomami
Talàsa za njom šumeć ko olujom,
Daleko zvijezdnom zavlačeć se strujom.
I pucka bičem — prema suncu juri,
Plahovitoj je nalik zimskoj buri,
I mune brže, nego miso svane,
Neg zraka na svijet s božjeg sunca pane:
A zemlja pada, gine — poput kaplje
Ko suza drkće usred plamnog svijeta,
I mine nakon, ko što rosa s cvijeta.
Tu stade jelen pred vilinjim gradom,
Od alem-kama stoji grad saliven,
A srebrom, zlatom, biserom pokriven.

»Gle svijeta!« kliče vila milku mladom.
Razgalio se srcu obzor tijesan,
Čudèsa shvaća vilenjaka miso,
I migom oka svemir sav opiso,
Poklèćke vili pjeva velepjesan:
»Nebesa pjesmo, krilatice božja,
Najvišje sile ogledalo vjerno!
Gle smrtan stvor ti pade do podnožja,
Veliča tebe, klanja ti se smjerno!
Kad pusti ništar iz dubine zjao,
Svjetòtvorna ozvala se slova; —
Iz tmînâ buknu migom sto kresova,
Mladòvjek svijet je prvim danom sjao.
U sùglas divan sva se narav složi,
I sljubila se protivna si sila,
A prva jeka na taj poziv bož'i
Čaròbita si pjesmo tada bila!
Po tvojoj skladnji kreću se nebesa,
I dušu prima mrtvog tvora smjesa;
Uz zvuk ti čovjek rodi se, uspijeva,
Nad grobom svojim ljudski rod te pjeva;
I ledne prsi plamenom razgaraš,
Vrlinu slaviš, a hudobu karaš;
Divljaka mekšaš, miluješ, uljudiš,

[10] *Mlađ*, *mlađa* ili *mlađak*, vrsta trajne zeljaste šumske biljke (rod *Corydalis*).

Iz ropstva narod na slobodu budiš.
U alem-vijenac suze jada nižeš,
Veselja klikom radost uzveličiš,
Na snagu duše ponikle nam dižeš,
Ljepotu zemsku vječnom slavom dičiš.
I s tebe moli, smiješi se, i plače,
I s tebe srce um'je ljubit jače:
A istina, što živ ju ne nadvlada,
U tvoje negve podaje se rada.
Prevalit umiješ dalek obor zvijezda,
Zaludu kamo slabo zgađa oko,
Ko zlatan leptir titraš u visoko.
Ti riješiš grlo pticam usred gnijezda,
Slavulja s gromom tvoja sila spregne,
Bogòvat s tebe smrtni čovjek tegne,
Iz ništa tvoreć nove čudne svijete,
I s tebe misli s neba mu dolete.
Čaròbita si, pjesmo, k tebi duša,
Ko k suncu čezne ruža razvijuša;
O daj da s tebe duša bude čista,
Kristalom bistrim da se svijetom blista,
Da pravda vječna dušu mi probija,
U svjetlo dúge da se razavija.
Na vječni evo sklada ti žrtvenik
To mlado srce, čiste osjećaje,
— I proklet bio, ako ne ustraje,
Mladòvjek boštva tvojega svećenik!«
Zatečen čuvstvom mladić sakri lice,
Privinuo se uz grud pjevalice,
Posmjèškujuć ga lijepa vila grli,
Sa pobratimom u svoj dvor pohrli:
Tu njeguje ga, drâga, uči čarom,
Da mišlju dopre do dna svjetskog gliba.
Na mekih prsih cjelujuć ga ziba;
Darivala ga travom odoljanom,
Da lijep se mladić može takmit s danom.
I riječ mu cvala, ko da čemin cvijeta,
I duša sjala, ko što more čisto;
Nebesa mu se trak u oku blisto,
A srce shvati osjet cijelog svijeta:

e-Lektire
lektire.skole.hr

On njegda čovjek — slab i smrtan bjesnik,
Uz vile njegu posta čitav pjesnik.

Nu minu vrijeme kao brza rijeka,
U moru vječnom bez traga se gubeć;
I mladić blažen, bijelu vilu ljubeć
U raju prosni do tri duga vijeka:

Naišla sjeta, u grud mu se svrati,
I mladić vili napokon prihvati:
»Ljepotice mi, divna alem-dušo!
Na moje srce teška pada korba,
Blagòće puno uz tebe sam kušo,
Al nijesam kušo što je svijet i borba.
Mladića digla si me iz mog praha,
Nadahnula me silom višnjeg daha,
Da prorok pravde lažnom svijetu budem,
Nebesa plod da prignem slabim ljudem.
Vilòvat zemlji čežnja me obuze,
Da tminam zemskim vječnu luč zapalim,
U boli, borbi srce da okalim.
Ne znade za slast tko ne pozna suze.
I jakim bit ćeš samo sred slaboće,
A slab ćeš ostat plandujući dovijek,
Vilòvnjak jesam, al sam zato čovjek;
Dopust' mi u svijet — svijeta mi se hoće!«

»Namamljuje te u svijet srca žudnja
U dòmovinu ljudi da se vratiš?
S nebesa vísa da se sunovratiš
U vrtlog dvojbe, kušnja, muke, bludnja?
Mladòvjek brate, goriš biti junak,
A često cijena krijeposti je varka;
Plemènit nagon, želja često žarka
Pokršila se kano o hrid čunak;
I često dušu svlada ljudska narav,
Ništàvilo je sreća, bljesak varav,
Nu neka! Idi! Od mene ti prosto!
Taj zlatni prsten još ti na put dajem,
Sa vilinim te nav'jek vezô rajem;
Na daničinoj vatri ti je skovan,

e-Lektire
lektire.skole.hr

Po krugu neba beskonačno snovan;
Divòtvorne je dar ti ovaj cijene,
Ko vilin spomen smagat će ti moći,
Ne kreni vjerom, tad bo zlo ćeš proći:
Oj, čuvaj prsten, pa se sjećaj mene!
Al pamti većma, da te žena rodi,
Da čovjek jesi! Svud mi zdravo hodi!«

*

Povratio se tvoriti čudesa,
Božanskom liku ljude upriliči,
Vrlinu pjesmom dignu i prodiči:
Na Zemlju pjesmom prenio nebesa,
Vilovskom silom roblje oslobodi,
I pustoš bujnim vrtljem preporodi.
Po svemu svijetu ide o njem priča,
Sve Natka zove slavi i veliča.
I zove car ga do svog zlatnog stola,
Vilòvskim čudom da se slavi kruna,
Posadila se svake dike puna
Uz oca cara mlada kći ohola.
Po dvoru zvoni pjesme bajni žamor,
Al ona osta kao led i mramor.
U slađi prebir sklada slatko žice,
Al hladno osta carske kćeri lice.
U gromne glase udesio strune,
Ni okres munje licem joj ne mune.
Tad stisnu zdvojno zlatni prsten vile,
Ubòden ledom carevice hladne,
Iz dvora carskog bezobzirce padne,
Čaròbite si sakupio sile:
»Čaròbit daru, sad mi čaraj, tvori!«
Iz zemlje zlatni uzdigli se dvori.
Od carske ljepša palača mu sjala,
A carevica tim se umekšala.
I glas se čudni za čas pròsu svijetom,
»Vilòvnjak Natko posto caru zetom!«
Ko zlatan kukac povrh bijela lijera,
Na usnah žene drijema Gavan-Natko;
Probuktale si sne iz mozga tjera,

Uživat mari sadašnjost si slatko;
Ljubakajući davi uspomene,
U zlatne žice nikad već ne dirno;
Tek kadšto iz sna tajan glas ga prene,
Al glas umukne — Natko zaspi mirno.
U svijetu svijet se hrva, bori, kolje,
»I nek se kolje, tko se klati mari,
I prosto budi, da si pokoj kvari:
U zapećku se žive ipak bolje!«
I sretni Natko spavo, pio, jeo,
A svijet se pita: »Kud se Natko djeo?«
O klinu gusle pitaj! Hasne male!
A žice su im davno popucale.

Al jedne noći — bila zima kruta —
Prohuji zemljom mećavina ljuta,
Nebesî munje unakrst se gone,
A zlatnom dvoru prozori zazvone,
I svijeća noćna drkće s mraznog daha,
Ko s noćne ježnje kukavica plaha,
Nad posteljom mu zavjesa lepuće,
Ko slaba kreljut ptice umiruće.
Sa mekih usna carevice žene
Strahovitim se vriskom Natko prene,
Bjelútak oka krv mu zarubila:
Na prozoru mu stoji blijeda vila.

»Oj jadni druže — eto opet vile!
Osvećujuć se da ti dušu strese,
Da naspe u grud sve zdvojenja bijese,
Da sažge strijelom uvele ti žile!
Jer vili rajskoj ukrao si svijeću,
U zemlje noći da si tražiš sreću;
I vîlâ raju oteo si zlato,
Zakopao ga u to zemsko blato;
Za glasnu pjesmu prevario vilu,
Da kupiš sebi gizdavicu gnjilu,
Uvrebao si pravde vječne misô,
Na pazar slasti putenoj ju vrgo;
U zlatnu knjigu ime si zapisô,
Iz zlatne knjige sâm si ime trgo:

e-Lektire
lektire.skole.hr

Oj, znaš li vilu, bezumniče mladi?
Da, vila dođe, da ti srce vadi!
Al neću! — davno već ti srca nema,
U mrtvu sanku lijena duša drijema:
U nepamet ti crno ime palo,
Il prezirom se samo spominjalo,
Na ruglo budi oku ljudskog puka;
Ko bič te tjeraj glad i jad i muka,
Kudgod se zemljom noga ti potuca,
Nek sjećajuć se tvoje srce puca,
U bijedi tisuć ljeta proživio!
Onijemio! Oj proklet, proklet bio!

I zinu zemlja — grad i žena propa,
Prokletstvom svojim vila ih zakopa.
A Natko? Natko bjeduje i šuti,
U bolnu srcu sto mu jada ljutih;
I nijem je, nijem je! Htio bi da rukne,
Zagrmit rad bi, da mu srce pukne — —

*

I često noćju a uz muku bijesnu
Zakune strijelu božju, da ga satre,
Na čelu gle mu istinu nebesnu
Pismeni žarkim vjekovite vatre:

»Kog vila zovne pjesmom pobratima,
Da nevjerom si ne bude joj kriv,
Od dvaju jedan put odabrat ima:
V i l o v a t d o v i j e k i l m r t v o v a t ž i v !«

Vienac, 1870.

e-Lektire
lektire.skole.hr

Božja plahtica[11]

Dva susjeda u selu bila,
Siromah, — drugi bogataš;
U gavana je blaga sila,
U bogca neima ništa baš.

O bijelu dvoru prvi biva,
A oko dvora perivoj;
O koljebi se bijednoj skriva
Od bure, zime bogac moj.

Na uzglavju se slatko valja
Bogataš ohol, lijen i lud;
A zabogar na slami, trálja'
Prosniva žića teški trud.

I dođe noć i dođe vjetar,
I udri kiša, udri grom;
Sa Bogom ide sveti Petar
Počinku tražeć miran dom.

Na gavanova vrata kucnu
»Počinka dajte — jedan dan!«
Na Boga gavan pseto hucnu:
»Za kukavice nij' mi stan!«

I zađu k bogcu — taj ih primi.
»Od lišća prostrijeh postelj vam!«
I zadnju koru dijeli s njimi,
U podstrješku je spavô sam.

U zoru ode Božji sine,
Al osta njegov blagoslov,

[11] *Božja plahtica* – mirisava biljka. Nijemci joj kažu »Marienkraut«. *(napomena autora)*

I bogca teška bijeda mine,
Osvjetla mu se srećom krov.

Nu listak na kom Isus snivo
Zamiri milim mirisom;
Od toga dne ga puk nazivo
Do sada božjom plahticom.

Bogataš propa — drač, kopriva
Zastire dvoru oholost;
A božja plahta oglašiva
Još danas Božju zahvalnost.

Vienac, 1870.

e-Lektire
lektire.skole.hr

Gvozdeni div

Stajalo jezero gorsko,
Kraj njega gradić bijel,
Čuo se danju i noću
S gradića plač i cvijel.

Pitali ljudi: »Ta šta je?
Odkle taj narijek živ?«
Djevojka čami u gradu,
Čuva je gvozden div.

Krati joj sunce i mjesec,
Krati joj hljeb i zrak,
Gine, oj, djevojka, vene,
Gusti je zastire mrak.

Ali gle! jedne se noći
Uspjeni jezera val,
Čudesno čudo je palo
Navlaš pred diva na žal.

Zlatna riba se ljeska,
Oči joj alem su kam,
Gvozdeni silnik je vidje,
Očima bljesnu mu plam.

»Dive, oj, gvozdeni dive!«
Reče mu ribica, »čuj!
Zlatnih mi sestrica tisuć
Plovi u jezeru tuj.

Moje ćeš sestrice zlatne
Dobiti, dive moj, sve,
Zlata ćeš nabrati, zlata,
Segnider rukom, nu, de!«

e-Lektire
lektire.skole.hr

Lakomo srce mu zavri,
Brzo dohvatio žal,
Nagnu se, posegnu mahnit, —
Pljusnu u jezera val.

Ljepota djevojka ćuti:
Nestao silnik je klet,
Ljepota djevojka hiti,
Hiti u bijeli taj svijet.

Minule suze i jadi,
Minulo ropstvo i mrak,
Sunce i mjesec joj sjaje,
Krisi je lagodan zrak.

Kliknulo grlo: »Sloboda,
Sunce i život i raj!«
»Sunce i život — sloboda!«
Jekom se orio gaj.

Ori se goricom, ori
Usklik djevojke živ,
Na dnu pak jezera hrđa
Ljuti gvozdeni div.

Vienac, 1872.

Prokleta klijet

Šta grmi burno kao grom
Na strmu klisu tom?
Zar bjesni savski vir
Kroz gluhi noćni mir?
Šta sipa ono žarki trak
Kroz crni noćni mrak
Krvoòk ko da pade zmaj
U ovaj mirni kraj?

S visòka gleda u noć brda
— Baš pol noći je, ljudi, sad —
Od tvrda kâma neman tvrda,
Starina, mrki Susjedgrad.
Uzdrktaše mu tvrdi zidi
Ko da ga trese s neba grom,
Ko da će pucat pod njim hridi,
U temelju se ziblje svom.
Usplamtješe mu žarke oči.
Okana gotskih dugi red,
I u noć svjetlilo se toči
Ko ljuta zmaja krvav gled.

Al' nije grom to, nije trijes,
Već gospodski je šumni ples.
Bjesomučna ta glasna vreva
Hrvatovića velikaša
Tu igra kolo, pije, pjeva
Uz zvonki zveket punih čaša.
Tu bljesne oko, pade kocka,
Tu míri[12] divno ružin cvijet,
Vragòmetan se mladi svijet
I pjesmom, šalom ljuto bocka.
Uz žarko sunce sto svjetala

[12] *miri, miriti* – miriši, mirisati

Prelijevala se sjajna svila,
U ogledalu put kristala
Odbijala se lica mila;
Na divnih gospoj' crnu kosu
Snjegòlik biser zrnje prosu,
Od radosti im lica gore
I sijevaju im poput zore.
Lagacko lete noškom dragom
Šaròvitim i mekim sagom.
I ugiblju se, pa se smiješe,
I tajno šapću, tajno griješe,
I otimlju se, steru mrežu
Gdje gođ se javi junak mlad,
I bijelom rukom ljuto vežu,
I bude okom srca jad.

Al' živa mladež živo skoči,
Munjèvita se kolom kreće,
Sve tražeć milka, ištuć sreće,
Na mejdan zovu muške oči.
Pa mladež zvekće ostrugami
Ispod oka se milo smijuć,
Uz ženski pas se nježno vijuć
Da koju vilu hitra smami.
Svud vidiš radost, ljubav cvasti;
Ne budite mi, gosti, plahi;
Hrvatsko plemstvo danas časti
Gospodar grada, F e r k o T a h i !

Al' dolje šumi savski vir
Kroz crnu noć, kroz noćni mir,
I ozivlju se vali plahi:
— Vaj! Ferko Tahi! Ferko Tahi!

Baš čelo stola starac sjedi
Kratkòkos, blijed i tvrd i mrk,
Uzvijajuć si dugi brk,
Kroz rug se smiješeć društvo gledi;
U zlatnu kupu vina toči,
Zasijevnule mu male oči.
Gospodar ljuti

Družini mignu,
Pa čašu dignu
I sve ušuti.
»Oj, gospodo, baš lijepa hvala,
Što meni sreća danas dala
Da toli dičan dođe zbor
U Susjedgrad, u Tahov dvor.
Što ima kraljevina naša
Plemića, kneza, velikaša,
Što nosi slavan grb i glas,
Sve vidim tuj u ovaj čas.
Sad čujte kuće gospodara,
Nek navada se štuje stara:
U naše slavlje!
U naše zdravlje!
Mi smo gospoda,
Naša sloboda,
Naša je volja,
Naša su prava,
Naša su polja,
Naša je slava!
Naš je i svijet —
A kmet je smet:
Neka se muči,
Neka se uči,
Bog da ga stvori
Neka nam radi,
Neka nam gradi:
Zemlje nam ori,
Krči nam šume,
Utri nam drume;
Neka nas hrani
Kukavni crv,
Neka nas brani,
Nama daj krv!
Digne l' se opet
Prot našem pravu,
Valja mu popet
Na kòlac glavu,
Valja ga srazit,
Nogama gazit,

U jaram sprezat,
Lancem ga vezat;
Vući ga hatom,
Tući ga mlatom,
Spalit mu krov,
Sabljom mu zvonit,
Za njime gonit
Gospodski lov.
Nama čast,
Nama slast,
Nama svijet;
Kmet je smet,
Kmet je rob,
Kmetu je grob!
Nam je uživat!
U naše slavlje!
U naše zdravlje!«

»Tahius vivat![13]
Nostra sunt rura,
Nostra sunt jura«,[14]
Ko grom se ozva plemstva bura
Kroz tihi noćni mir,
Al' muklo jeknu savski vir
I ozvaše se vali plahi:
— V a j , F e r k o T a h i !

*

Uzjarila se četa bijesna
Ko jezero sred kotla tijesna
Kad pritisne ga gorska bura,
Silovito se uz brijeg gura,
I vri i ključa, grmi, kipi,
I uznebice slapom đipi,
Sve spravno skrhat, smlavit, slomit,
U pustom krilu sve zatomit. —

[13] *Tahius vivat* (lat.) – živio Tahi!

[14] *Nostra sunt rura, nostra sunt jura.* (lat.) – Naša su sela, naša su prava.

Uzjarila se četa bijesna,
— Dvorâna velja bje joj tijesna —
Jujuška, pjeva, pije dotle
Dok žarkog pića silni namet
Ne smutio joj krv i pamet;
Tad lupi praznom čašom o tle
Grohotom vičuć: »Ove čaše —
To, kmetovi, su glave vaše.«

»Silentium!«[15] zagrmi vitez jedan
I kao trošan, grbav kolac
Ispravio se tad na stolac.
»Taj Susjedgrad je, braćo, bijedan,
To nije, ljudi, pravi groš,
Taj Tahi nam je goso loš,
Ta jesmo li kod vicebana?
Je l' galilejska ovo Kana
Od vode gdje se vino tvori?
Govori, goso, de, govori,
Za svoje goste lijepo haješ
Jer bučvuriš[16] im najpre daješ,
A poslije, kad su pune volje,
Tek dođe na stol vino bolje.
Oj, šta se mrčiš? Gledaj! Slušaj!
Da, svatko ovo vino kušaj,
Jedinac moje majke ako slaže,
Nek slobodno ga svatko maže.«

I srknu Tahi: »Ha, sramote!
Oj, kastelane[17], amo, skote!
Šta najpre dade gorko vino,
A poslije bolje, poslije fino,
Govori, skote — čuj, govori!«

Al' drkćuć nato blijedi sluga:
»Da, to je kaplja posve druga,

[15] *silentium* (lat.) – mir, šutite, tiho!

[16] *bučvuriš* – bućkuriš, kiseliš, slabo vino

[17] *kastelan* – upravitelj gospodskog dvorca

Kraj grada kmet u gori
Vinograd ima tuj i klijet
I dobro vino, veli svijet.
Od toga vina uzeh — prost'te! —
Vjedara nešto, a za goste,
Jer naše nam je nešta ciklo,
pa grlo nije tomu viklo.«

»Šta, bolje ima vino kmet
Neg' silni gospar Susjedgrada?!
A za to zna već cijeli svijet?
Kmet bolje vino — trista jada!
Brž'! Sedlaj konja, leti, hodi!
I kmetu tomu sad me vodi«,
Zagrmi Tahi riječju plamnom.
»Vi, gospodo, sad 'ajte sa mnom!«

Sa vite kule tuče rog
I pade most — i sto zubalja
Iz gradskih vrata sad se valja —
Ah, pomiluj nas dragi Bog!
Krvolik planu zublje plam,
Gustinom šumskom leti jato,
Na ruhu, kapi suho zlato;
Od strave drkće tvrdi kam,
Pod kopitom se zemlja trese
Kad vidje bijesno jato proć,
Zubalja žarkih strašne krijese
Strahotom gleda mrka noć,
Bjesomučna sve urla četa;
»Oj, 'ajd na kmeta, tuci kmeta!«
Pred hajkom juri starac mrk,
— Od ljutosti mu strši brk,
Strelovit pod njim konjic hrza,
Ko sotona ti starac brza.
Ta tko je? — Pitaj savski vir
Gdje uzdiše kroz noćni mir,
Čuj što ti vali šapću plahi:
Vaj, Ferko Tahi! Ferko Tahi!

e-Lektire
lektire.skole.hr

Vatròmet vrh ti često tako
Uzavri kao živi pak'o,
Od ljutosti se, reć bi, puši;
Iz smrtonosnih mu se ralja
Tekuća vatra niz brijeg valja,
I hara, prži, davi, ruši,
Od rijeke rujne, svesione
Dok ljudski stanak ne utone.

Sad mahnu sluga iznenada:
»Oj, gospodaru, tu smo sada!«
Sva bijesna četa trenom stala.
Pod humkom staše kuća mala
A drvena uz kuću klijet,
Naoko drobna ruža cvala,
Suncokret diže glavu cvijet.
I vinova se loza vila,
Sve grozd do grozda, list do lista,
Na grožđu noćna rosa blista:
Milina sve to gledat bila.

Tko zna koliko znoj i muka
Tuj gradila i noć i dan,
Tko znade kako brižna ruka
Taj skromni, tihi sazda stan!

»Ha!« ruknu Tahi, »tu nas eto,
Tu biva ovo kmetsko pseto,
Što smije točit vino bolje;
Ded! baš sam danas dobre volje.«
I što je im'o sile, skupi,
Pa buzdovanom ljuto lupi
U prozor kući, prozor puca,
Na sto komada prsnu oma
Ko da ga satre sila groma.
»Je l', tako vam se kmetu kuca?«
U grohot udri silnik ljut
Pa lupi jače drugi put,
Al' uto na prag seljak skoči,
Nadnesav ruku si na oči
Zagrmio je četi: »Tko je?

Tko buni mirno stanje moje?
Tko usred blagog noćnog mira
Ko razbojnik mi u krov dira?«

»Ja, Ferko Tahi, kume moj!
Gospodar, Bog je doš'o tvoj!
Gle, ja ti imam puno gosti,
Al', kume, vina nemam dosti.
Ti imaš vina punu klijet,
I dobra vina, veli svijet,
Pa dođosmo sad k tebi amo
Da tvoju kaplju okušamo.
Nu, raduj mi se, leti, skoči,
Otvori klijet nam, vina toči!«

A seljak tužno četu gleda,
On zna što snuje silnik ljuti
I na što vražja laska sluti;
Posegnu za pas, ključe preda
Uzdahnuv: »Evo, gospodaru,
Po tvojoj činim zapovijedi,
Al' zaklinjem te Bogom, štedi
Kućaricu mi malu, staru!«

»Što treba nama, ludo, ključ?
Na, kukavice, uzmi luč,
Pa gostom svojim lijepo svijeti!«
I posvijeti im seljak klijeti.
Uz grohot vražji bijesnog jata
Sad razbi silnik klijeti vrata
Pa viknu: »Bud'mo dobre volje,
Tu ima more kapi bolje,
Oj, grijeh bi bio, velik grijeh,
U kmetski da to teče mijeh!«
U jedan hip i jedan tren
Na žarki pade četa plijen
I razbi bačve, vino teče,
Boljari piju, sablje zveče,
Zubalja žarkih plamti krijes,
Tišinom noćnom urla bijes:
»Nostra sunt jura,

Nostra sunt rura,
Naš je svijet,
A kmet je smet!«

A tužan seljak? — Stoji blijed
I nijem ko kamen. Šta će reći?
On vidi, kraj je sada sreći.
A pitaj srce, oka gled,
Oh, njeg'vo srce jedu zmije!
Da ima sile — da ih smije — —!
Da ima snažnih još drugóva,
Taj urlaj bude silniku opijelo,
U klijeti grob bi našlo jato cijelo.
Al' sam je — sam,
Ništ' do dvije ruke;
I zato stoji kao kam
Pa gleda kako plod mu muke
Od bijesne sile trenom gine.
Niz lice mu se suza vine.

»Nu«, viknu Tahi, »što je, kume?
Šta gledaš tako čudno u me?
Ta valjda već ti nije žao
Toliko da sam gosti zvao.
Ded budi i ti dobre volje
Uz slavne ove velikaše,
I ti sad pjevaj, prazni čaše,
Jer vino ti je, bogme, bolje
Neg' tvoga silnog gospodara,
Da, da, baš fina kaplja stara!«

Al' seljak stoji, seljak šuti,
U duši mu se nešto muti,
Nešt' munu čelom, pesti stisnu,
I blijedi, drkće — al' ne pisnu.

»Moj kume«, reče Tahi tada,
»Tvog hoće mi se vinograda,
Gospodi mora bolje biti,
Gospodi valja slađe piti.
A ti si kmet, a ti si smet,

e-Lektire
lektire.skole.hr

Sramota je da kaže svijet:
Gospodar pije mutnu mlaku,
A seljak kaplju staru, jaku,
Pa zato, dragi kume, znaj,
Vinograd ja si uzeh taj.«

Kmet dignu trenom glavu gnjevnu,
Ko da ga bocnu jedan crv,
Ispod oka mu munja sijevnu,
Na licu skoči rujna krv.

»Vinograd taj je moj te moj,
U nj zakopah si krv i znoj,
Za nj skupih cijelu svoju moć
I čuvao ga dan i noć.
Da, pleo sam ga, čistio ga,
I svakim danom molih Boga
Da ne unište moje nade,
Da djeci, ženi hljeba dade.«

»Zar tako!« viknu Tahi. »Oj!
Vinograd, kume, sad je moj!«
»Vinograd taj je moj te moj;
Djedova mojih cijeli broj
Tu niko, radio i cvao,
Tu pošten mirno u grob pao.
I meni, znajder, zipka stala
Gdje ona kuća stoji mala;
Tu zakopah si oca svog.
Tu da mi ženu dobri Bog.
I Bog mi dade blagoslova,
I Bog mi dade pet sinova,
Pet zdravih, hvala Bogu, crvi,
Tek deset ljeta ima prvi,
I veselo si djecu brojim
I veselo se mučim, znojim.
Što tebe ide, to ti dajem,
Za drugo ništa i ne hajem.
Gosparu, oj, milostiv budi,
Siromaštvo mi moje štedi,

Ta pamti, djela Bog nam sudi,
Štuj Boga, Božje zapovijedi!«

»Vinograd taj je, skote, moj!
Ma zakop'o u nj krv i znoj,
Ma rodio se na njem ti
I tvoji djedi, sinovi.
Na svijetu nemaš posla druga
Neg' da ko podli radiš sluga.
I cijelo tvoje ropsko pleme
Tek dužnost ima nosit breme.
Ti nijesi čovjek, ti si rob
Dok proguta te crni grob.
Vinograd, veliš, da je tvoj
I ljut se priječiš; e da znaš,
Pokazat ću ti sada baš
Da ništa nemaš, kume moj!
Da ne znojiš se, glavo luda,
Prištedjet ću ti ovo truda.
Ti zberi svoje bijedne tralje
I ženu, djecu sobom vodi,
Pa od zemlje mi smjesta hodi,
Daleko bježi, što mož' dalje!
Što gledaš? Sve si svoje gibaj
I ovoga časa, velim, šibaj!
Da, šibaj svijetom, nađi lud
Gospodin Bog gdje sudi sud!«

I stade grohot velikaša,
I stade zveket punih čaša
Po tamnoj gori,
I smijeh se ori:
»Nostra sunt jura,
Nostra sunt rura,
A kmet je smet,
Oj, naš je svijet!«
Al' kroz taj gluhi noćni mir
Duboko stenje savski vir
I ozivlju se vali plahi:
— Oj, Ferko Tahi! Ferko Tahi!

e-Lektire
lektire.skole.hr

A seljak? Minula ga svijest,
Ko mahnit diže jaku pest,
Ko mahnit šakom čelo lupa,
Ko mahnit šakom kosu čupa,
Vukòlik teškim batom mahnu,
»Oj, vrazi ljuti!« gnjevno dahnu.

Gospodar Tahi ne zna šale,
Iz pasa trgnu puške male,
Ispalio ih — ali smjesta
Ispred oka mu kmeta nesta.

»Gdje, gdje je skot? I kud se djede?«
Sve u čudu se gosti glede.
»Zar vještícu on im'o majku?
Oj, tjerajmo sad za njim hajku!«

»Ne, stan'te, bijesni!« s hridi strme
Ko grom sa neba riječi grme,
»Sa ženom, djecom već sam tuj!
Vilenjak nijesam — već sam čovjek;
Al' zaman sva vam hajka dov'jek.
Ti pako, Tahi, sad me čuj!
Tiranstva tvoga ljuta žetva
U svijetu budi — vječna kletva!
Da, po zlu poć će tvoje sjeme,
Izginuti će cijelo pleme
I tvrdi stan, tvoj ponos sad,
Vrh strme hridi Susjedgrad,
U pepeo će i prah pasti,
Po ruševinah će se pásti,
Seljaka bokca skromno stado,
Seljàče pjevat tu će mlado:
'Nek čuje pjesmu svijet cio: —
Krvolok, zlotvor Tahi bio!'
Otupit će ti Tahov mač,
Zanijemiti će kmeta plač
I kao sunce doć će doba
Zoròlika i svijetla, nova,
Gdje povrh ljutog Taha groba
Siročad kliknut hoće ova:

e-Lektire
lektire.skole.hr

'Seljaku plemstvo ruku poda —
Svi ravni jesmo — svud sloboda!'
Otupiti će Tahov mač;
Po Susjedgradu rast će drač,
I poslije kina[18], poslije muka
Osvanuti će bolji dan,
Osvanuti će sin iz puka,
I bit će našoj zemlji ban.[19]

Tu gledaj bijednu djecu, ženu,
Sa njima jadan u svijet krenuh
Da bolju nađem svoju kob,
Da miran nađem kostim grob.
Al' ti mi živi, vijek si traj
Uz jad i bol, uz kin i vaj!
Vinograd nek ti trus[20] raskopa,
Bol nek te glođe kao krt,
Bez svetotàjstva i bez popa
Polako nek te mrvi smrt!«

Sve plemstvo nato mukom muknu,
Ko ranjen bik ti Tahi ruknu.
Seljaka nesta u gustinu.
Već zadnja zublja dogorijeva,
A pjana četa jošte pjeva:
»Nostra sunt rura,
Nostra sunt jura,
A kmet je smet,
Da, naš je svijet!«
Al' užasno kroz noćni mir
Ozivao se savski vir,
Ozivali se vali plahi:
— Vaj, Ferko Tahi!

*

[18] *kin* – muka

[19] *i bit će našoj zemlji ban* – Šenoa misli na bana Ivana Mažuranića, prvoga hrvatskog bana pučanina.

[20] *trus* – potres

I Ferko Tahi bude star,
Zapustio ga rod i car,
Zapustilo ga svijetom sve,
Al' ljuta bolest neće, ne!
Tu sjedi zguren zlobnik sada
Vrh samotnoga Susjedgrada;
Ko zmija ide bolest bliže,
U slabe kosti starca gmiže,
I glođe ga i bode, stiska,
I ruje ljuta kao krt;
Sa ložnice on skočiv vriska:
»Nek dođe smrt, nek dođe smrt!«

Al, neće ona, sve polako,
Sve po kap srče žića moć,
Sve davi ga i dan i noć,
Sve lijeno vlači ga u pak'o.
A danju, noćju sve kroz mir
Strahovito mu pjeva vir
I oživlju se vali plahi:
— Vaj, Ferko Tahi!

Bje gluha noć — sav svijet bje nijem,
Iz magle kadšto mjesec blisnu.
Na ložnicu se starac stisnu,
Uhvatio ga lagan drijem.
Trak mu se blijede mjesečine
Niz žuto lice čudno vine,
I zgurenim mu prha tijelom,
I titra mu se kosom bijelom.
Po licu mu se zdvojnost piše,
Duboko stenje, teško diše.
Tu — tresnu trus i grmnu grom,
U temelju se ziba dom.
A Tahi skoči — k oknu leti,
Sad slomi staklo bijesan, lud.
»Ha! Ljudi, ljudi! Božji sud!«
Sa brda nesta kmetske klijeti,
U Savu trs i klijet se sruši.
»Oj, pomoć! Pomoć mojoj duši!
Tiranstva moga ljuta žetva

e-Lektire
lektire.skole.hr

U svijetu bila — vječna — kletva!«
Uzvrtio se, haknu, pade,
I dade dušu. — Komu dade?
Al' muklo stenju vali plahi:
— Vaj, Ferko Tahi!

*

Po Susjedgradu raste drač.
Od Tahog osto samo grob,
Seljaka čeka bolja kob.
Da, poslije kina, poslije muka
Osvanuo mu bolji dan,
Osvanuo mu sin iz puka
I bude našoj zemlji ban.
Oj, slobodo, oj, zvijezdo, sjaj,
Nad našom zemljom vječna traj!
U svač'je srce sijevni mila,
Tiranstva navijek gini sila.

Vienac, 1874.

e-Lektire
lektire.skole.hr

Vinko Hreljanović

(1613.)

I.

Čuj, kako ljuta urla bura[21]
Sa Vratnika, sa brda strma.
Bjesomučna se dràgom gura
I starim Nehajgradom drma.
Sad cvili, sikće, zviždi, zuji,
Sad grmi, treska, ruče, bruji
I ljude mete sve po Senju,
Da kule dršću, vrata stenju; —
Sad — sada, reć bi, bura minu,
A toplo sunce milo sjalo,
A sinje more glatko stalo — —
Čuj! — Opet huknu na pučinu;
Uzbibali se moru vali,
Ponajprije bistri, modri, mali,
A poslije veći; — more šušti,
Sve jače o brijeg voda pljušti,
I preko brijega pjena prska,
O morskoj kuli pak se smrska.
Gle sad, — dok seže ljudsko oko,
Usprašila se iskra vodna,
Zlatòlik leti prah visoko,

[21] »Stvar se zgodi god. 1613., a što sam u pjesmi pripovijedao, istina je, tek smrt Venjèrovu promijenio sam; u istinu bijaše odviš grozna. H r e l j a n o v i ć i su stara patricijska obitelj senjska, kojoj je po više puti plemstvo podijeljeno bilo, i u plemskom listu spominje se navlastito vojvoda Vinko, »strenuus miles«. Obitelj žive još i sad. Grb joj srebrn vuk u modru polju. – V r a t n i k , brdo nad Senjom, leglo bure. – N e h a j g r a d , tvrđava na brdu kraj Senja podignuta od generala Lenkovća god. 1560. – M a n d r i n a , luka na otoku Pagu. – O r l o v o g n i j e z d o , glavica vrh Senja puna špilja, gdje su se sastajali Uskoci.« *(napomene autora)*

A grdni talas zijeva do dna:
Sve bijelo, mutno, sve se mota,
Sve kuha, ključa, vri. — Strahota!

Čuj, sinko! Kako urla bura!
Gle! Sveti Bože! Grdna čuda!
Sav puk se senjski k luci gura.
Ta je l' moguće? Četa luda
— Desetak uskočkijeh šajka —
Olujom siječe ljuto more
I bijesni talas veslom ore;
To đavolska je, reć bi, hajka.

Zaglaviti će — eno pjena
Sve osula ih — nijesam žena,
Al' ja sad ne bih — Bože, prosti!
Oluji prod'o svoje kosti.
Zaglaviti će tam' kod Baške.
Na! Već se prvi jarbol svija:
Ta izjest će ih morska zmija!
Gle kako leti, čete vraške!
Vaj! Nestalo ih! — Sad se opet
Na vidik znali vrazi popet.
Nu dedte! Mah ste našli pravi!
Pod gradom već su. Da ste zdravi!
Junaci krasni, je l' te, sinko?
Hreljanović ih vodi Vinko.[22]

»Junaci, zdravo!« narod grmi.
»Oj, zdravo!« urla Vratnik strmi.

Al' mirno četa pod grad hrli;
Na prvoj barki vođa vrli
Ko tvrdi stoji mermer-kamen;

[22] *Hreljanovići* – uskočka plemićka obitelj u Senju. Vojvoda Vinko Hreljanović spominje se kao hrabar vojnik. Događaji opisani u ovoj povjestici, sukobi i osveta, dogodili su se 1613. godine, a eskalirali su u tzv. Uskočkom ratu (Rat za Gradišku) između Mletačke republike i Habsburške monarhije 1615-1617 godine. Godine 1618. uskočki su brodovi spaljeni, a oni prognani iz Senja i raseljeni u unutrašnjost. O događajima koji su prethodili tom ratu Šenoa piše u romanu *Čuvaj se senjske ruke* (1875).

Tek iz oka mu liže plamen.
Sva barka crna, čelo mrko,
A Vinko sve se smije grko;
Od neke tajne, teške muke
Prekrstio je junak ruke
I spustio je vrijednu glavu
Pa malo sluša silnu slavu
I malo tužni junak ćuti
Da kosom igra vjetar ljuti.
Sad stade barka. — Vinko skoči
I kroz suze mu sijevnu oči:

»Oj, majko, oče, vi junaci!
Oj, Senjani, sad amo gle'te,
Na ove kosti slavne, svete!«
I crni pokrov barki zbaci.[23]

Sva krv im stinu, koža s' ježi:
U barki, krvav, mrtav leži
Hreljanović tuj vođa Niko.
»Vaj, Niko, Niko! Naša diko!«
U gorke suze briznu ljudi,
»Vaj, orlova ti silna dušo,
Koj' zlotvor smače tebe hudi?«

Al' Vinko sve ih mirno sluš'o,
Za otim reče puku muklo,
— Od tuge, reć bi, srce puklo. —

— »Koj' zlotvor? Znate l' tko se krsti,
A zvjerski nokti su mu prsti,
Na grudi zlatan krst mu sjaje,
A turski ortak, uhoda je?
Koj' zlotvor?[24] Tko nam slatko zbori,

[23] »Prizor kako se je Vinko povratio sa mrtvim bratom Nikom u crnoj barki (lađi), i kako je govorio u luci Senjanom, pripovijeda se još i dan danas.« *(napomena autora)*

[24] »Poznato je da su Mlečani ne jedanput potajno radili sa Turčinom proti nam, navlaš proti senju. V e n j è r bijaše mletački plemić i tad brodovođa, koj je zaglavio od ruke Vinka.« (napomena autora) *Cristoforo Venier*, mletački plemić i pomorski zapovjednik. Mlečani i Turci bili su saveznici u ovom sukobu:

Pa zmijskim zubom tajno mori?
Tko tamnice nam, lance gradi,
Iz zdravog tijela dušu vadi?
Koj' zlotvor? Znate l' onog Judu
Koj' služi varki, laži, bludu?
Koj' zlatne dvore k zvijezdam penje,
A u krvi mu narod stenje?
Koj' radi da nam grad je grobljem,
Mi živi ljudi da smo robljem?
Koj' želi da vrh mora svega
Gospára nema izim njega?
To krilat lav je — ljuta zvijer,
I lavu podli rob Venjèr! — — —
Bijaše dvanaest nas jedara
Trgovat pošlo odovuda,
I poslije dugog morem truda
Do otoka smo došli Hvara.
Venjèr tu staj'o s galijami,
A u njih tisuć Arbanasa.[25]
Pozdravio se lijepo s nami
I vjeru dao onog časa.
Otvorena bje dobra luka,
A nam pri poslu brza ruka.
Moj bratac Niko uđe prvi,
Al' tek bje uš'o — eto na nas
Ko tigar skoči ljut Arbanas —
Izdahnuo mi brat u krvi,
Zaskočiše nas! — Izdajice!
Nu ja se prenuh munjimice,
Pa desno, lijevo vraga klao,
Pa rvao se, što sam znao,
I dig'o jedra — mrtvog brata
Iznesoh iz tog zvjerskog jata.
Na polasku se ljuta zmija
Grohotom Venijèr nasmija.
Venecijo! Oj, čuješ li me,
Tiranstva zlatni Babilone,

---

zajednički su primjerice opsjeli Senj, pod vodstvom providura Filippa Pasqualiga, nakon ovdje opisanih događaja.

[25] *Arbanasi* – albanski vojnici u službi Venecije.

Nek smrtna zvona u glas zvone:
Hreljanović je moje ime!
Čuj! Skupa ti je ova žrtva:
I kunem ti se desnom rukom,[26]
I majčinom se kunem mukom,
I svojom sabljom, svojom slavom,
I svojom dušom, svojom glavom,
I sotonovom silom kletom,
I trojicom se kunem svetom:
Po moru lut'o bez obzira,
Po kraju nem'o nikad mira,
Ni kamen za tu trudnu glavu,
I pio otrov, jeo travu,
A sveta pričest ubila me,
A crna zemlja proždrla me;
Ko pašče laj'o, zemljom gmiz'o,
Osušio se, kamen griz'o.
I bio plijenom mukam kletim:
Svog brata ako ne osvetim.
Venecijo, oj, čuješ li me?
Čuj kako bratsko srce puca!
Na vrata nov ti gost sad kuca:
Hreljanović je moje ime.
Gorštaka tvrdih sin sam tvrdi
Što tvoja laž ih svijetom grdi,
Plemenit unuk tih boljara
Što stambulskoga strah su cara;
Gorštaka što slobodu ljube,
Za vjeru rusu glavu gube.
Gusari tvi nam barke pale,
Sa tvoje ruke krov nam pada,
S tiranstva tvog nam kuka mlada;
Ti mitiš naše đenerale[27]

[26] »Ova zakletva je nješto drastična, al udešena prema uskočkoj prisegi u senjskom štatutu. Još je ovdje ponješto ublažena.« *(napomena autora)*

[27] »Đeneral Rabata i senjski biskup de Dominis bijahu izdajice, podmićene od Mlečića, te htjedoše Senj izdati republiki. Rabata je dao objesiti kneza Posedara i druge plemiće.« *(nap. autora)* Mlečani su doista podmitili austrijskog generala Josipa Rabattu (oko 1550.-1601), poslanog od bečkog dvora da stane na kraj uskočkom gusarenju. Rabatta je pogubio uskočke vojvode i zabranio im plovidbu, ali su se Senjani pobunili i ubili ga.

Te vješala junaku grade
Od tvoje himbe tko ne pade.
I nema veće tebi slave
Neg' gledat trgom Svetog Marka
Na kolcu krvne naše glave[28]
Što sotonska ih skinu varka.
Al' smamila i zlatom pak'o,[29]
Venecijo, ti nećeš tako.
Oj, Senjani, vi štit Hrvata,
Pogleđite mi mrtvog brata,
Ta nije l' rod vaš, junak bio,
Koj' za vas, djecu, krvcu lio,
Slobodu braneć svako doba?
A eto — ubila ga zloba.«

I burno senjski puk se jata:
»Na osvetu za tvoga brata!«
»Na osvetu!« sav narod grmi.
Ko strašno ori se opijelo:
»Na osvetu!« uz Vratnik strmi,
»Na osvetu!« niz more cijelo.

II.

Galebak bijeli savi krila,
Za otocima bljedne dan;
Tihoma došla večer mila,
Sve more glatko kao dlan.
Nebòlik talas zorom gori,
Još gdjegdje koj' se odziv ori,
Još katkad među maslinami
Sa mora po koj' dašak pirno;
I pljuska plima liticami,
Al' dođe noć — i sve bje mirno;

[28] Mlečani su neposredno prije opisanih događaja na Uskrs 1613. na Trgu sv. Marka izložili veliki broj odsječenih uskočkih glava.

[29] *al' smamila i zlatom pak'o* – pa makar ti i pakao potkupiš zlatom.

Ko kamen lađe lukom stale,
A nebom zlatne zvijezde sjale.

Sad planu — sjajni mjesec sinu,
Svud zlato drhtnu uz pučinu;
Nad otocima lebdi san,
A zlatno more kao dlan;
Naoko zlatnog mora šir
Počiva bajne noći mir.

Gle — što se ono strelimice
Pojavilo sad sred pučine,
Te brzajuć se naprijed vine?
Ko divske da su crne ptice,
U svake deset crnih kraka,
I crnu kreljut ima svaka,
I crn im kljun i crn im trup, —
Ko gavranova silan skup.
Ta slušaj bolje — niti dah!
Tek crnih kraka složni mah.
Ta pitaj mjesec — gledaj — eno
Put Raba crni skup sad kren'o.
Sad jasno vidiš — je li varka?
Što ono morem hitro leti,
Nij' nego četa senjskih barka,
Na zastavi im Đurađ sveti;[30]
Da — vidi glave žute, mrke,
I sjajne toke — silne brke,
I crven-kape — to su oni,
Da, uskoci su — bijes ih goni!

Mornari idu — ništ' ne zbore
Onijemili su kao more;
Sagibaju se — jedva dišuć,
Po vodi zlatne kruge pišuć.

Već otoku su Pagu bliže
I spuste crna jedra niže.

[30] Sveti Juraj je zaštitnik grada Senja.

Na kraju sad ih četa mala
Po kršnom žalu tiho šeta,
A drugovi im, tražeć sjenu,
Mandrini[31] luci uz kraj krenu.

Nad krajem lebdi noć i san,
A more glatko kao dlan;
Po valu titra mjesečina,
Sa brijega milo lovor diše;
Jedincata se tjelesina
Čudnovato u luci njiše,
Ko grdan pauk mreže svoje
Kradomce rasple željan plijena,
I konopci tu brodu stoje
Ispreplićuć se usred sjena.
Na kljunu brodu zlatan lav
O noćnom svjetlu se ljeskuta;
Venjèrova tu stoji plav[32]
Povrativ se sa južnog puta.
Nad krajem lebdi tihan san,
Al' tuj na brodu admirala
Zasinulo je sto svjetala
Ko da je sin'o bijeli dan.

Daleko plamti zublje krijes
Ko rujna krvca sred pučine,
A mletačka se pjesma vine
Uz brzih nogu bučni ples.
Čuj kako zvoni ta gitara,
Ta bijes joj hvata, reć bi, strunu.
Venjèr sad diže čašu punu
Na zator uskočkih gusara.

»Oj, Sveti Marko, slava tebi.
I slava sili zlatnog lava!
Što stoje Mleci, znao ne bi'
Da l' ikad ljepša bila slava,

[31] *Mandrina* ili *Mandra* – uvala na jugozapadnoj obali otoka Paga.

[32] *plav* – brod, lađa

Jer nikad bolja bila sreća!
Je l' ikad kuga došla veća
Na kraljicu nam lijepu mora?
Je l' ikad bila napast gora
Od senjskih ljutih razbojnika?
A razbojničkoj duša četi
Hreljanović bje Niko kleti.
Sad pade đavolska im dika;
Utukosmo ga kao psa,
I minu trepet, minu strah,
Ded punite si vinom čaše
Na zator sotonskih gusara;
Da, primorje je sada naše,
Venecija nek živi stara!«
I vino teklo kao voda,
I svirka urla kao bijes.
Na zator senjskog slavnog roda
Uz plameni se pilo krijes.
Strassoldovica[33] mlada pjeva
Da struna puca na gitari.
— Ko lavica joj oko sijeva. —
»Si, morte, morte ai corsari!«[34]

Ko san, ko sablast u taj tren
Na brodu niknu divska sjen,
Pred Venijèra pak se stavi.
Potavnio je gospi gled,
Venijèra probi mraz i led;
I konac pjesmi — konac slavi.
Ko osvetnik, ko zmaj, ko div
Hreljanović tu staj'o živ.
Na vjernom nožu stoji ruka,
A crven-kapu druga drži,
Na grudi grb — lik bijela vuka,[35]
Venjèru okom srce prži;

[33] *Paola Strassoldo*, žena plemića i mletačkog časnika i veleposlanika Lukrecija Gravisija (Graviza, 1558-1613) iz Kopra; nalazila se također na brodu. Oboje su ubijeni u sukobu.

[34] *»Si, morte, morte ai corsari!«* (tal.) – Da, smrt, smrt gusarima!

[35] *lik bijela vuka* – Hreljanovići su imali u grbu srebrnog vuka na plavom polju.

Naoko junak okom zirn'o
Brodovođi će reći mirno:

»Oj, vojevodo slavni, prosti,
I ja ti dođoh k svečanosti;
Ta, lijepo si nas dočekao.
Da, poštenu si vjeru dao
I na vjeri mi — ubi brata — —
Mog brata ubi kano psa;
Al, znajder, brata bjesmo dva,
Junaka oba i Hrvata.
Venjèru slavni, poznaš li me?
Hreljanović je moje ime,
A kralj nam dade plemstva čast.
U mome domu kuka svast:
Milokrvna je žena mlada,
I uz nju sinak — ocu nada;
Taj otac mu se Niko zvao.
Venjèru! Jesi li ga znao?
Oj, da ti kleto uho čuje
Udovicu gdje jadikuje,
Da jadnog sina čuo jesi
Gdje zove: ćaćko, ćaćko, gdje si?
I staru majku, oca sijeda
Uz mrtva sina, da si gleda,
I brata; mene — jao! jao!
Prekršio si svoju vjeru,
Venjèru! Vjeru si nam dao,
I mrijet ćeš zato — mrijet — Venjèru!
Oj, ovamo vas, senjski gosti,
Na mletačkoj ste svečanosti!«

Pa u dlan pljesnu, nogom lupi,
Odasvud senjska četa hrupi.
»Što ima muškog na tom brodu,
Nek glavu gubi pa u vodu;
A ženskih glava jato cijelo
Povedite u bližnje selo.
Što ima zlata, srebra tude,
Sve, braćo, neka vaše bude!

e-Lektire
lektire.skole.hr

Ni trunak ištem od vas koj',
Al' taj — Venjèr je moj!«

*

Nad krajem lebdi noć i san,
A zlatno more kao dlan;
Daleko plamti zublje krijes,
Grozovit slavi Vinko ples.
Svud vapaj morem, jecaj, muka,
I padajućih krič i jauk.
Tu plaća vjeru senjska ruka,
A brod — ko divski stoji pauk.

III.

Nad gradom Senjom, nebu bliže,
Krševito se brdo diže;
Puk Orlovim ga gnijezdom zove.
Sred rasklimane krši ove,
U tajnu duplju zublja gori.
Već uklanja se tmina zori,
A bura bjesni — brda stenju,
Na žal se bijeli vali penju.
U duplju sjedi čudna četa,
Hreljanović pred njima prvi;
Sred kola stoji knjiga sveta,
I stoji halja, na njoj krvi.
Tad ruke složi četa cijela,
Na svetu knjigu se je klela
Ne griješit duše grešnim čime
I suditi u Božje ime.
Venjèr smrtolik dršćuć stoji,
Hreljanović mu reče: »Čuj,
Brodovođo, gle zbora tuj
Da pravedan ti sud sad kroji.
Glavarom jesi broda bio,
A kršćanska te posla vlast;
Gusarom jesi biti smio

e-Lektire
lektire.skole.hr

I zgazio si krst i čast.
Ti poštenu nam dade vjeru
I zgazi vjeru — Venijèru,
Ti varkom ubiv brata moga
Uvrijedio si Krista Boga.
Ti zator snov'o Senju gradu,
Slobodi staroj kopat grob,
Uništit u nas bansku vladu,
A Hrvat da ti bude rob.
Po složnom ovog suda glasu
Zauvijek ti plaća — vješala su,
I tvomu slavnom brodu kob:
U senjskoj luci bud' mu grob.
Nek znade svijetla Signorija[36]
Da zalud reži vaša zmija
Da glave dođe našem domu, —
Hrvaćanin je svoj u svomu.
O zlatnom lancu što ga resi,
Junaci, neka se objesi!«
Zaruknu Mlečić kao zvijer.
I dahnu zadnji dah Venjèr.[37]

Uminu nojca, sinu dan
I posljednja već bljednu zvijezda:
Je l' istina to, je li san?
Vrh Orlova gle kršna gnijezda
O zlatnom lancu tijelo visi.
Ta čije ono blijedo lice?
Je l' Turčina? Je l' ubojice?
Ha! Znam ga, znam! Venjèru, ti si!
Uminu nojca, sinu dan,
Silovita već bura jenja,
Svud more glatko kao dlan.
A podno slavnog grada Senja
Sakupila se sila puka,
Pa lavljem brodu jarbol ruši

[36] *Signorija* (tal.) – gospodstvo, gospoda; naziv za vladu Mletačke republike.

[37] Smrt Venierova bila je zapravo okrutna i užasna: uskoci su mu navodno odrubili glavu, te izvadili srce i pojeli ga.

I barjak trga, tijelo buši;
A grob mu bude senjska luka.

*

Davnine slavne čudne zgode,
Neumrle nam priče slavlja
I danas bura, mili rode,
Vrh Orlovog ti gnijezda javlja.
I tebi, sinko, kao brdo
Bud' srce stalno, smjelo, tvrdo!
Slobodnjak budi, budi svoj:
Vjekovat mili dom će tvoj!

Vienac, 1874.

e-Lektire
lektire.skole.hr

Propast Venecije

(Dne 12. svibnja 1797)

I.

Lagúnom lebdi mir;
Lagúnom dršće zlatna mjesečina;
Dragúljem bliješti mora šir
I tajnim šaptom pljuskala pličina;
O bijelih kulah svjetlilo se vije,
Kroz gotski trijem ti žarki mlađak sije,
Dragotan hladak povrh vala diše,
A jarbol broda lagano se njiše,
Časomice ti javlja mjedni bat
Sred tihe noći kasni sat.
Oblačak prhnu — minu mjesečina,
Lagunu tamna prikrila tišina.
Još gdjegdje lukom svjećica tumara,
Još gdjegdje čuješ pjesmicu brodara,
Il' mukli šumor mora izdaleka
Ko da ti bruji davne slave jeka;
A pjesma gine, šumor vala mre
I tiho, tamno opet sve.

Al' u noć crnu strši veličajno,
Strahotno, silno čudovište tajno;
Tajinstven div je, mermer-zagonetka,
Kamenita iz mora nikla spletka;
Sred vreve silne crnijeh talasa
Nepojmiv svijetu, tisućljetan zglob,
Tjelesina divotnog gorostasa
I slave hram, slobode krvav grob.

e-Lektire
lektire.skole.hr

V e n e c i j o m to grdno čudo zovu;
Na svijetu nema jeke tomu slovu,
Kamogođ tisneš smjelu plav[38] — zaludu!
Na svijetu nema para tomu čudu:
Ribara šaka ote vilin-dvore
Bjesnoći morske, svjetoborne pjene,
Ribara šaka sazda mermer-gore
Vrh plitka pijeska nebotične stijene;
Ribara šaka satre zid Bizanta,
Na Svetoj Sofi razviv Marka stijeg;[39]
Ribara šaka stjera kod Lepanta[40]
Alaha lađe sve u krvav bijeg;
Što zalud kuš'o holi Perzijanac[41],
Ribara šaka skova moru lanac!
Pučinom svjetskom vlada barjak lava,
Pučinom neba ori mu se slava;
Od krune više vrijedi zlatna kapa,[42]
Njoj klanjaju se sultan, car i papa.
Al' noć je tiha, noć je tajna, nijema,
Pod njenim velom zlatni lav sad drijema.
Ne budi mi ga — jer kad silan rukne,
Od užasa će morsko dno da pukne.
Ne budi lava! — Oblak minu...
Šta ono noćnim svjetlom sinu?
Dužinom kopna povrh suhog pijeska
Čudnovat niz se glatkih cijevi ljeska.
Neumitno kod tvrđave Margere[43],

[38] *plav* – brod, lađa

[39] Godine 1204. za Četvrtog križarskog rata Križari i Venecija, umjesto da krenu na Jeruzalem, opsjedaju i osvajaju Carigrad, koji tada postaje dio novouspostavljenog Latinskog carstva do 1261. godine. Sveta Sofija (Aja Sofija) je slavna bazilika s kupolom u Carigradu koju je sagradio car Justinijan 532.-537. godine.

[40] *Lepant* – luka u Grčkoj na ulazu u Korintski zaljev, gdje je 7. listopada 1571. godine flota Svete lige (savez pape Pija V., Španjolske, Venecije i Genove, pod vodstvom don Juana od Austrije) teško porazila nadmoćno Osmanlijsko brodovlje pod vodstvom Ali-paše. U bitci su sudjelovale i brojne galije iz hrvatskih primorskih gradova. Nakon te bitke, prestala je osmanska pomorska prevlast na Sredozemlju.

[41] *Perzijanac* – perzijski kralj Kserkso dao je lancima šibati more da bi ga ukrotio.

[42] Znak duždeve časti je kapa od zlatnoga brokata sa čvrstim ukrašenim obručem, izdignuta na kraju u obliku roga.

[43] *Margera* (*Marghera*) – tvrđava i naselje na kopnu nedaleko Venecije.

Baterije se rede sankilota[44],
Prot' mermer-gradu crna ždrijela pere,
Krilašu lavu gvozdena strahota.
Napoleon — da, mali Korzikanac[45]
Na rtu mača nosi svijeta kob,
On mletačkomu divu kuje lanac,
Napoleon Veneciji kopa grob.

II.

Pred duždev-dvorom stoji stražanin;
Na silna prsa pao dugi brk,
Gorostas čovjek, žarka oka, mrk.
Ej, čije li si kršne majke sin?
Ta mletački mu biljeg na klobuku,
Ta mletačka mu puška sja u rukû,
Po haljini se Mlečić vojnik kaže.
Ne, biljeg, puška, ruho, sve to laže.
Ne rodili ga Mleci, dvori sreće,
Već slavski[46] krš, već ropstvo, bijeda, nužda,
Dalmatin vojnik čuva Velje vijeće[47],
Manina[48] čuva, Mletkom svijetlog dužda.
Ta takovu mu daše zapovijed,
Gorostas čovjek, golubinja duša,
Glavara svoga vazda vjerno sluša.
U silni zvonik upro mrki gled,
Pa onda dalje crnim okom krene
Gdje povrh mora zlatni mjesec sijeva,
Gdje valovje se igrajuć prelijeva.
Šta l' ono traži nakraj bijele pjene?
Daleko, dalje letila mu mis'o.
Kamenit u snu javlja mu se kraj,

[44] *sankilot* – naziv za francuskog revolucionara iz 1789. godine (franc. *sans*, bez + *culotte*, kratke plemićke hlače; doslovno: »bezgaćnik«). Ovdje: Francuz, Napoleonov vojnik.

[45] *mali Korzikanac* – francuski car Napoleon Bonaparte, rodom s Korzike.

[46] *slavski* – slavenski, tj. hrvatski. Mlečani su Hrvate zvali *Schiavoni*, Slaveni.

[47] *Velje vijeće* – Veliko vijeće, viši državni organ u Veneciji.

[48] *Manin* – posljednji mletački dužd Ludovico Manin (1725-1802).

e-Lektire
lektire.skole.hr

Kućarica gdje majku svoju sis'o,
Sred maslinica kršan, skroman raj.
Pred kućicom mu mlada žena sjedi,
Plamenito joj oko morem bludi,
Ko ovaj mramor obrazi joj blijedi,
Čedance milo drijema joj na grudi'.
Mladići drugi skaču podno griča,
Vragoljasti se oko sestre zgrnu,
A sestrica tuj čuva kozu crnu.
Starinsku bajku maloj braći priča
I pjesmu im je nato zapjevala;
Ah, glas joj, reć bi, golubinji guk,
Divotno dršće diljem morskog žala
Hrvatice joj pjesme slatki zvuk.
Taj zvuk mu zvoni s tisuće pjesama,
Tim glasom pjeva on sred Božjeg hrama...
Čuj, odbi ponoć — mrk se junak prene,
Uminuše spred oka mile sjene.
Ne rodili ga Mleci, dvori sreće,
Već slavski krš, već ropstvo, bijeda, nužda,
I stisnuv pušku — čuva Velje vijeće,
Manina čuva — Mletkom svijetlog dužda,
Jer takovu mu daše zapovijed.
Tek tajnom munjom zjenica mu sjala,
Tek tajnom suzom smuti mu se gled,
A tajna suza na kamen mu pala.
Ta prenu li se u svijest jadni rob?
Je l' suza zvijezdom usred ropske tmine?
Ta peče li mu srce ljuta kob
Te sva se bol u vreloj suzi vine?
Junače mrki, mani mi se jada,
Gle kako svijeća duždeva se žari,
Tu sjede silni tvoji gospodari.
Oh, trista puti njim je gore sada!
Usplamtjeti će tajni plamen srca,
Slobode dahom sin će tvoj da diše,
Al' gospodari tvoji nikad više.
Ti čuvaš svijetlog dužda — živa mrca.

III.

Sred zlatne sobe dršće voštanica,
Po slavnih slikah plaho svjetlo pline;
Tu sjede ljudi zdvojna, blijeda lica,
Života krv im kao žižak gine;
Tek žarko oko užasno se vrti,
Ko bolesniku u tren strašne smrti.
Kadifa rujna niz rame im pada,
A zlatnu kapu nosi od njih jedan,
Nu ko što svi i on je blijed i bijedan...
Venecije tuj slavne sjedi vlada.
Senat i dužd — sve kipi od kamena,
Republike tu zbori duša sva;
Vladari danas! Sutra? Bog to zna!
Vladari danas! Sutra možda sjena;
Kadifa? Krpa. Zlatni rog? Rugavet.[49]
Republika? Tek smiješna, mrtva avet.

I reče dužd — ak' riječju izdisaj se zove:
»Sred strašne noći skupih sad vas ove,
Sve što za dobe bolje naše sreće
Pri vijeću nikad nije bilo svijeće;[50]
Al' zakon stavni mijenja prijeka nužda.
Senatori! Još jednom čujte dužda:
Nad otadžbinom smrtni visi mač.«
— Vladara srva pritom ljuti plač —
»Još jesmo svoji, jošte roblje nismo,
Napoleon vam šalje ovo pismo.
Vi pitate što traži od nas Franak[51]?
Da l' lađe naše? Savez? Vojsku? Danak?
Drugač'je piše njeg've sablje rt:
On od nas traži, čujte, našu smrt.
Kraj nek je sada, veli, vašoj sili,
Ne budite već što ste nekad bili,
Rastrgnite mi barjak zlatnog lava,

[49] *rugavet* – ruglo, sprdnja

[50] Odnosno, Vijeće se nije nikada sastajalo noću.

[51] *Franak* – Francuz

Ni dužd vam ne sm'je više biti glava.
Sve pokrajine da mi odmah date,
Sve zlato svoje, slike i fregate,
Ne vladaj odsad boljarska već ruka,
Nu žezlo nosi bijesna rulja puka;
Potpišite da moje roblje svi ste,
To piš'te — il' će topa planut plamen
I povrh kama neće ostat kamen.«
To reče dužd — i ništ' ne reče više.
Na stolicu se zlatnu zdvojan spusti,
Jošt' slabi drhtaj vidiš mu na ustih.
A vijeće? Sjedi, drhtnu, jedva diše.
Al' sred mrtvaca plamen mladić skoči,
Strelòlike mu zaigrale oči:
»Venecija da sama smrt si sudi?
Venecija da sama smrt si piše?
Da sama tisne nož u svoje grudi
Na smrti kliknuv: — mene nema više?
Mladića žaru prosti, svijetlo vijeće,
Al' krv mi žeže grdna ta sramota,
Gdje nitkov, silnik, vođa sankilota
Na zlatni grb nam takvo blato meće.
Ta gdje smo? Jesmo l' još u onom gradu
Što rodi slavnog Dandola Henrika[52],
Bizanta silnog koji satre vladu,
Alviza jesmo l' sinci Močenika?[53]
Ne pamtimo li Lovre već Marčela,[54]
Ni Zadra tvrdog, niti Dardanela?

---

[52] *Enrico Dandolo*, znameniti slijep mletački dužd (1107-1205; vladao od 1192.). Za Četvrtog križarskog rata na njegov su poticaj križari 1202. godine osvojili Zadar i predali ga Mlecima kao plaću za prijevoz križarskih četa do Carigrada. Križari i Mlečani su potom 1204. opsjeli i osvojili Carigrad.

[53] *Alvize Močeniko* – Alvise I. Mocenigo, mletački dužd (1507-1577, vladao od 1570.), mnogo pridonio pobjedi flote kršćanskih saveznika protiv Osmanlija u pomorskog bitki kod Lepanta. Vodio je rat s Osmanskim carstvom oko Cipra, kojega je Venecija izgubila.

[54] *Lovro Marčelo* – Lorenzo Marcello (1603-1656), pomorac, mletački admiral. Poginuo u pomorskoj bitki kod Dardanela kad je spriječio Sinan-pašu da pođe u pomoć turskoj vojsci na Kandiji (Kreta). Za Kandijskih ratova 1645-1669. morski tjesnac Dardaneli između 1654. i 1657. godine poprište je nekoliko bitaka između Osmanskog carstva i Venecije, koja je neko vrijeme blokirala prolaz turskom brodovlju, no Osmanlije su na kraju preuzeli kontrolu nad tjesnacem.

Lepanto, Cipar, Jakin[55], Famagusta[56],
To sve da san je samo, tlapnja pusta?
Senatori! Oj, diž'te oči gori!
Što ovi zlatni pričaju vam dvori?
Davninu našu, diku, silu, slavu!
Zar nije strah vas da će zlatni svod
Na plahu našu survati se glavu,
Djedova slavnih satrt ropski plod?
U lance da se skuje domovina!
Ne — nikad, tisuć puti velim, ne!
A naše ropstvo vlastita krivina!
Zar nema nikog da za dom svoj mre?
U tvrdoj luci galije nam stoje
I plemstva skupit će se četa smjela,
Od topova se tvrđavice roje,
Hrvata vojska još nas čuva cijela.
Ja velim: Rat! Nek kucne Marka zvon:
Il' Mleci mrtvi, il' Napoleon!«

»Zašuti, mladče!« — planu sijeda brada,
»Bezobzirce ti strijele siplju usta,
Oluji nalik kipi krv ti mlada
I zvijezda hvata ti se ruka pusta.
Ti veliš, rat! I ja bih reko rat;
Al' ponoć već nam javlja onaj sat,
Uminuo je zlatne sreće dan;
Strahotan, smrtan sprema nam se san.
Venecija i meni je u grudi,
I ja ti znadem kakvi bjesmo ljudi;
I moj je morem nekoć sijevo mač!
Junaci gdje su, reci, oni stari
Sa kojih grad taj širom svijeta slovi,
Vojskovođe i smioni mornari?
Ah, naša krv se, mlače, izjalovi!
Vaj, slutim, dome, puna ti je mjera,

[55] *Jakin* – stari hrvatski naziv za talijanski grad Anconu. Često su se sukobljavali s konkurentskom Mletačkom republikom.

[56] *Famagusta* – grad na otoku Cipru; grad i otok bili su pod mletačkom vlašću 1489-1571, kada Famagustu, posljednje mletačko uporište na Cipru, nakon duge i krvave opsade osvajaju Turci.

Jer nemaš nego vojsku — Falijera.[57]
Sve naše kopno otela nam buna,
A vjerom krenu saveznik naš, car:
Ništ' nije naše — nego ta laguna,
Ti: 'Rat!' još vičeš, mladče, u taj par.
Hrvati? Jesu l', mladče, naša krv?
Venecija je l' Dalmatincu dom?
Dalmatin bio samo kukav crv,
Tek sluga naš, tek rob na kršu svom.
Tuđinac da ti spasi ovaj grad?
Oj, mladče, vidim mlad si, vele mlad.
Krvnika četa da nam u grad srne?
Da satre crkve, zlatne dvore nam?
Da vitlajuć se usred magle crne
Nad Svetim Markom liže krvav plam,
Da žarko zrno Mletke nam rastreska,
Otaca slavnih razbiv groblje milo?
Da tude bude što je nekad bilo:
Sred pusta mora pusta hrpa pijeska?
Venecijo, oj, divni dome moj,
Vjekovita ti svome rodu čast,
Nam valja mrijet, al' ti bar slavna stoj,
Venecijo, ti ne sm'ješ, ne sm'ješ past!
Spomenik budi, budi mermer-san,
Čarobita bud' knjiga čovječanstvu.
Da, možda poslije noći dođe dan
I nova zora tvomu veličanstvu.
Senatori — ja velim: Mir!«
Al' kao bura brujilo u šir:
»Ne, nikad, tisuć puti ne!
Nek rad'je u prah padne sve,
Pomagati će vojska sva Hrvata,
Nek svaki od nas pušku, sablju hvata,
Sam svijetli dužd nek plemstvo naše vodi
Il' k smrti il' slobodi!«

[57] *Falijero* – Marino Faliero, mletački dužd (1274-1355), začetnik urote pučana protiv aristokracije. Urota je u posljednjem trenutku otkrivena, a dužd pogubljen, te osuđen zbog izdaje na tzv. *damnatio memoriae*, pa je njegov portret uklonjen iz Sale velikog vijeća u Duždevoj palači gdje se nalaze portreti svih drugih mletačkih duždeva. Ovim stihom senator kaže da je i vojska s kojom raspolažu nepouzdana, jer se sastoji od pučana.

IV.

Čuj! Je l' oluja, je li grom?
Od bure dršće duždev dom,
A s vana čuješ divlju viku.
I čuješ psovke, čuješ riku,
Silovit urlaj, mukli žamor,
Nepojmiv šumor, bijesan štropot,
I trus i prasak, lom i topot.
Tad dužd će skočit blijed ko mramor
Otvorit prozor: krvna zora
Vrh širokoga dršće mora.
Strahote! Svijeta silna vreva
Po Markovom se trgu lijeva,
I ko kad pak'o iz dubine
Silesiju si bijesnu rine,
Odasvud grnu nove čete
I viču, kunu, bjesne, lete:
»Oj, dolje dužd i Velje vijeće,
Krvnici kruti pučke sreće,
Tirani dolje! Dolje varka!
Apostoli vi Svetog Marka,
Da, prokleta vam vaša zloba,
Senat vam bio proklet vaš!
Sad puć će vrata ropskog groba!
Jer grad je naš! Oj, grad je naš!«
Čij' grmi ovaj strašni zvuk?
Venecije je ovo puk.
Da, ropski ovaj plahi crv
Vladara svojih traži krv.
Ko kad zatutnje burne vode,
»Sloboda!« grme momci bosi,
A na čelu im stijeg slobode
Hrvaćanin, gle, vojnik nosi.
Hrvaćanin! Ta je l' moguće?
On samo bubnju, puški vičan,
Slobode tuđe vjesnik dičan!
Da! u njem ima krvi vruće,
Probudio se mrki sin,
Slobodu i on za se prosi,
Pred silnim svijetom zato nosi

e-Lektire
lektire.skole.hr

Slobode stijeg Hrvaćanin!
Tad bljednu dužd, i silna suza
Niz gospodsko mu lice spuza.

»Sad, braćo, nema Mletkom nade,
Na bunu sva se vojska dade,
I građanstvo se buni sve:
Perditio tua, Israel, ex te!«[58]
I zgrabi pero, zgrabi pismo,
Potpisa zator zavičaju sam
Zavrisnuv: »Jao! Svoji nismo.«
Na tvrdi srušio se kam.
Daleko, mukli valovi se ore:
Venec'ji grobnu pjesmu pjeva more.

V.

Venec'ja pade — kruna morske vlasti
Bez povratka u zabit[59] minu gluhu;
Venec'ja pade — morala je pasti,
Na pijesku temelj stajao tek suhu;
Sva vlast joj bila šaka velikana,
Sva sila samo krvnik, trepet, strah,
Iz orijaškog divnog mermer-stana
Vjekovitoga ropstva dis'o dah,
Svu slavu gradila je tuđom krvi;
A vlastit puk joj — slavni, bijedni crvi,
Vjekovit jedan tek je temelj vladi:
Na puka srcu kad si slavu gradi.
Ko sjajna školjka prazna, bez života,
Što bura baci na brijeg suhi mora,
Stajaše tvoja čarobna ljepota
I veličanstvo mrtvo zlatnih dvora.
Spomenik ljudske slave ti si vječit,
Vjekovite si pravde svjedok rječit,

[58] *Perditio tua, Israel, ex te!* (lat.) – Propast Izraele, iz tebe! Ili slobodnije: Sam si kriv, Izraele, za svoju propast!

[59] *zabit* – zaborav

Sred blistavila morskog zbiljski san.
Al' svanu zora, doš'o ti je dan.
Iz valovlja ti zvone divni glasi:
Venecijo, i opet slobodna si!
Ne krvna zvijezda povrh burne vode,
Ne puku tvomu užas, trepet, strah;
Već zlatan trak u suncu si slobode
Što roda silnog složni užga mah!

Vienac, 1876.

e-Lektire
lektire.skole.hr

Smrt Petra Svačića

Tko vlači stope gorskim mrakom?
Pod zlatnim šljemom mrki div
Za hrast se hvata slabom šakom,
Po licu mrtav, okom živ,
Sve juri, juri, Bože moj,
Ko da ga pakla goni roj!
Visoko već se junak pope,
Časimce klone, teško diše,
I juri dalje — ne smije više.
Putanjom kršnom trag mu piše
Rumena, vrela srca kap,
Niz tvrdi oklop što mu kane;
Obujmila ga muka — stane!
U čudan se je upro štap:
Salomljen držak stijega cijela,
Krpetina još na njem visi,
Još zna se kocka rujna, bijela,
To, zastavo nam sveta, ti si!
Sad drhtne — krene — ali ne sme,
Iz rana sikće hrla krv,
Sad klonu, pada na kraj česme,
Smrtonosan ga zgrabi crv.
Bjegunac leži, čam ga hvata,
Al' oko bljesne, s tvrde hridi
Pod svojom nogom divnu vidi
Široku zemlju svih Hrvata:
Visoko čislo zelen-gora,
Srebrolik rijeke zmijski trag
I zlatni talas sinjeg mora,
Put stakla nebo, humak blag,
I njiva svilu, polja zlato — —
Junaku skoči srce nato,
Iz duše dahnu: »Jao! Jao!
Divota ova pusto groblje,
Taj krasni narod podlo roblje!«
I pokriv lice proplakao:

»Ah, propa zemlja!« pjesma brenča.
»Mješt' zlatne krune trn ju vjenča.«
Bjegunac leži, kose zmija
Niz blijedo mu se lice svija;
Al' crne mu se oči krijese,
Širokim svijetom sipljuć bijese.
Jelenak leteć plah po kosi
Junaka zgledav pita: »Tko si?«
Šapućuć lišćem pita gaj:
»Tko ranjeni je junak taj?«
I s grane siva ptica — soko
Na diva tužno sveo oko:
»Oj, odakle si, sine, pao?«
Bjegunac drhtnu, škrinu: »Jao!«
Na hladni klis mu glava pala,
U šumski mrak se oko gubi,
Na trepavici suza sjala,
A usna krvav barjak ljubi!
I ko što sunce gasnuć pada,
Života gine s oka nada.
Tad dahnu: »Pao sam duboko,
Ni duše da mi stisne oko,
Opijela nema domovina
Za vjenčanog si zadnjeg sina.«
Svjetlobom planu gora cijela,
Zlatòkosa je djeva bijela
Pred nevoljnikom suzna stala
I tako ga je upitala:
»Planina plačem zamnila je,
Oluja nosi uzdisaje!
Hrvatica sam, znajder, vila,
Tko ti si? Čim te mori sila?«
»Tko jesam? Sjenka. Tko bjeh? Petar.
Sudbine zlobne odnije vjetar
Sa glave krunu, srce rani
I umirućeg u gvozd zani,
Ah, mrijet da mogu klonuv nice,
Ledenom rukom pokriv lice!«
»A tko ti krati?« pita vila.
»Pa jošte pitaš? Kleta sila.
Vladarom, kraljem bjeh Hrvata,

e-Lektire
lektire.skole.hr

Kraj mora slovila mi vlast,
Ja skočih iznijet puk iz blata,
Nek sreća mu procvate, čast.
Sva zemlja kipi, burna smjesa,
Na zlatnu krunu prsnu krv,
U svakom srcu trista bijesa,
Svud glođe razdor, paklen crv,
Ne pitaju već bijesni za dom,
Ne pitaju već što je čast
I svatko pregne podlom nadom
Da usvoji si krune vlast.
Sloboda ludost, zakon bič,
Mahnitac vlada, vlada krič,
U bratskoj krvi se je grezlo
I svaki boljar grabi žezlo.
Tad izbra mene volja puka,
Ja shvatih[60] žezlo, trgoh mač,
A gvozdena mi munjom ruka
Po našoj zemlji kosi drač,
Nek jedna samo cvate trava:
Slobode ljubav, rada slava.
Krmara ruke burne vale,
Kad ocean se trese sav,
Krepkoćom muškom smjelo žvale
U luku vodeć lomnu plav;[61]
A takav krmar bijah ja;
Već smirila se bura sva,
Nu čuj strahote! Gnjev, hudoba
Na bijedni dom se krišom srote
I kleta zavist podlog roba
Slobodu, krunu zemlji ote.
S ramena bijes mi grimiz trže,
Po carskom ruhu kocke vrže
I žezlo slomi, na tron pljuje,
Od svoje krune novac kuje.
Tad sveti digoh ovaj stijeg,
A izdajice traže bijeg!
Al' čuj! oj! grdne li sramote,

[60] *shvatih* – uhvatih

[61] *plav* – brod, lađa

Do višnjeg Boga čuj grehote;
Boljari pjani s mržnje klete
U svoju zemlju zovu strance,
Slobodi svojoj da se svete,
Slobodi svojoj kuju lance,
A stranac dođe — roj Hrvatâ
Četimice se u boj jata,
Pomagat koga? Domovinu?
Ne! — izdati je tuđem sinu!
— Pod ovom gorom planu boj,
Uza me stala vjerna šaka,
Visoko digoh barjak svoj
I briznu krv od sto junaka.
Zagušila nas bijesna množ,
Svi moji padnu — pade nada,
A hrvatski mi, ču li, nož
Svom kralju smrtnu ranu zada.
Čuj vesele im trublje glas,
Boljari to su svi Hrvati,
S tuđincem boljar sad se brati,
Jujučuć u taj crni čas
Gdje propala nam čast, sloboda
Za mito koju Hrvat proda.
Čuj, pjanom trubljom ječi gora,
Od strave dršće gorski mir,
Na lešinah se slavi pir;
I strance vode sve do mora,
Jujučuć gudi putem đavo,
A gavrani im grakću: 'Zdravo!'
Zar mogu umrijet — u taj tren
Gdje kraljevine naše sjen
U vječni, gluhi klone grob,
Kad što bje Hrvat — sad je rob,
Slobodnjak zadnji mogu l' — ah!«
Grčevito tad junak vrli
Ledenu hrid uza se grli
Da k zemlji spregne duše dah.
Al' tužna vila tad se spusti,
I usnom dirnuv njegve usti,
Vladaru zadnjem to će reć:
»Sudbine gledaj zrcalo,

e-Lektire
lektire.skole.hr

Da, sila krvi mora teć,
Hrvatu bit će zlo i zlo,
Raskrojit će ga sa svih strana,
Grobolika će vladat kob,
Sva zemlja bit će jedna rana,
Zaboravit će i tvoj grob.
A širom polja krvna, sveta
Kotrljat će se kocke svijeta.
Sve proždre burnog časa mijena
I kraljevstvo nam bit će sjena.
Al' doć će dan — i svanut zora,
Tvoj podići ću barjak svet,
U zraku ovih zelen-gora
Proniknuti će novi svijet.
Taj puk, sad smrvljen i poražen,
Rugavet[62] strancu, prezren, gažen,
Razmrviti će grobu vrata,
Dogrmiti će svijetu: 'Čuj!
Gle, još nas ima, još Hrvata,
Slobodu našu, svijete, štuj!'
Po zimi svanu pramaljeće,
Sloboda cvate — cvate cvijeće,
Sloboda sjat će domovini!
U miru, sinko, sad umini!«
Bjeguncu bljesnu crne oči
I radostan se uvis skoči,
Zagrabit vode brz se prignu,
Pa kacigu si zlatnu uze,
Tri kapi srca, do tri suze,
U šljem svoj pusti pa ga dignu
Daleko grmeć po toj gori
Gromovit glas mu tako zbori:
»Oj, zlatna zvijezdo večernice,
Na neba što se vineš svod,
Najzadnje evo nazdravice
Što kralj ju pije za svoj rod!
Da Bog da poslije dugih ljeta
Slobodom cvala zemlja sveta!
Da Bog pobrza rođaj dana

[62] *rugavet* – ruglo, sprdnja

Kad presuši se rodu rana,
Zaboravit nam noć tu dao
U koju bijedni narod pao;
I svač'je srce vjerno budi!
Poštenje satri podlo mito,
Hrvati nek su cijeli ljudi,
Po svijetu pleme plemenito!
A ti, oj, zvijezdo večernice,
Kad rodu dan se opet vrati
Razvedri svoje alem-lice,
I Danicom će rod te zvati!
Oj, hvala, hvala, bijela vilo,
Sad umrijeti je kralju milo!«
Cjelunuv vilu, junak pade,
Taj stijeg mu sveti pokrov bio,
Još zirnu — dušu zvijezdam' dade.
I vila plače — tijo — tijo.

*

Mi? Satrli smo grobu vrata,
Da, još nas ima — još Hrvata.

Vienac, 1877.

Mile Gojslavica

(1524.)

Poljica[63] strepe, hrvatska ta zvijezda,
Slobode naše zadnji strepi zbjeg,
I soko-ptice drkću usred gnijezda,
Od užasa se ori dol i brijeg;
Ne pokloni se Polje[64] kralju, duždi,
Sad klanjat mu se valja goroj nuždi.

Ta Turčin ide! Kopito mu ljuto
Prekrililo je, reć bi, cijeli svijet;
I more mu se poda, stijenje kruto:
Svud sine mjesec, pada krstaš[65] svet!
Na Turčina su skočila Poljica,
Junake turske otplahnu bujica.

Niz Biokovo zla se rulja roni,
Planinom zvjerski orio se glas,
Mahnitac Turčin bijesnog hata goni
I pokrio je kopljem kotar vas;
Svud put si vatrom, krvlju zabilježi,
U gorska duplja narod jagmom bježi.

Zborište pusto, crkva plamom sinu,
Slobode stare već je sažgan list;
I gdje se nekad u slobodi vinu
Od Svetog Jurja barjak slavan, čist,
Gdje slobodni zborahu nekad ljudi,
Sad čadorove raspe Turčin hudi.

---

[63] *Poljica* – kraj u Dalmaciji, istočno od Splita, sjeverno od Omiša, u trokutu Stobreč – Zadvarje – Gardun.

[64] *Polje* – Poljica

[65] *krstaš* – barjak s krstom, križem

Pod bijeli čador sio Hasan-paša,
Rozgotom[66] pljunu, a na sveti krst,
Sve zvone gusle, zveči puna čaša,
Na sveti Koran stavi silnik prst
I reče pjan: »Ej, poštena mi lica,
Slobode nema, nema već Poljica.

Junaci da su? Tako svete Ćabe,
Junaka vidje l' tko vas od njih kog?
Junaci da su! Nijesu, već su babe,
Da babu bar mi vidjet dade Bog,
Da amo dođe, da mi lijepo priča
O tih junacih povrh gola griča.«

Al' jedva reko, eto iznenada
U čador pašin čudna sunu sjen.
Problijedi silnik; ženska lijepa, mlada
Pred ljutim pašom stoji u taj tren:
Tu pade preda nj ko sa gore vila
I tri se puta paši poklonila.

»Po imenu sam Mile Gojslavica«,
Tad djeva mirno Turčinu će reć,
»A rodila me majka sred Poljica.
Junaka tražiš? Sad ih nema već.
Našinac žensku znao branit ne bi,
Pa zato, pašo, dođoh evo k tebi.«

»Muhamed slavljen!« klik se paši ote,
»Da svomu robu posla tolik dar,
Tolike nikad ne vidjeh ljepote,
Da, takve vile nema ni sam car.
Oj, dođi, dođi, čarobnice djevo:
Počinak, ljubav čekaju te evo!«

[66] *rozgot* – grohot, smijeh

A djeva stidno uza nj odmah sjede,
Uz pašin živo privila se skut,
Mahnićuć Hasan ljubi usne blijede,
Jaganjcem u tren bude tigar ljut;
Za Koran, sveca, cara malo pita,
Jer plamteć ljubi, cjelujuć mahnita.

Veće Hasan usnu, uljulja ga vila
I gorske vile omamljivi pjev;
Al' gle! Sad tiho podigla se Mila,
Bogolik okom bljesnuo joj gnjev;
Pogledala je smiješeć zmaja ljuta,
Prekrstila se krstom do tri puta.

Tad poput munje žarku zublju trgla,
Pa kako sveti razjari je mah,
Goruću luč je digla, hrlo vrgla
Ubojit gdje je stajo turski prah:
Zaruknu s trusa zemlja vasiona,
A u zrak sune paša — sunu ona.

Ravnica plamti kao žarko more,
Ko s krvi mrka porumenje noć,
Smrtonosne to traci jesu zore,
U vrtlogu tom hara đavla moć:
Svud bjesni metež uz to ravno polje,
A Turke Turčin pobješnjeli kolje.

Al' četa s hridi prosula se strme,
Turadija tu zaman traži bijeg.
Hrvatice tu puške širom grme,
Visoko sijeva Svetog Jurja stijeg;
Ni cigle glave iznese tuđinac,
Sve Turke ponor proguta Iljinac.[67]

[67] *Iljinac* ili *Ilinac*, litica iznad kanjona Cetine gdje je postavljen spomenik Mili Gojslavici.

Zborište pusto, nema više vijeća,
Po kneževu se stolu vije mah,
Izmijenila se zla i dobra sreća,
A slavni barjak sad je pepô, prah:
Nu vazda rodu sveta su Poljica
I vazda slavna Mile Gojslavica.

Vienac, 1877.

e-Lektire
lektire.skole.hr

Fratarska oporuka

(Po tradiciji)

Sa truna reče Josip car:
— »Svim redovnikom nek je kraj;[68]
Toliko zdravih ljudi kvar,
I bez njih ćemo steći raj.
Dokle god siže carstva hatar,
Po mojoj volji tako budi,
Nek svoju halju svuče fratar,
Nek žive kao drugi ljudi.
U njinih dvorih odsele će
Stanovat bolni ljudi, đaci,
Pisari, sužnji il vojaci;
A pune zlata, srebra vreće
Na zadnji grošić nek se zbroje
U blagajnice carske moje:
Tim novcem digoh učilišta,
Ja za se od tog neću ništa.«

To cara Jose reče moć,
Sva graja njega malo smete,
Još isti dan, još istu noć,
Teklići širom carstva lete,
Sve vičuć: »Svatko sada znaj:
Svim redovnikom nek je kraj!
Pavlini, čujte, Jezuite![69]
Sve bijele, sive, crne svite!
Svak svoja prsa triput tuci,

[68] Austrijski car Josip II. (1741-1790) u duhu prosvijećenog apsolutizma proveo je mnoge reforme, neke uspješne, a neke nepopularne. Godine 1786. ukinuo je crkvene redove i zatvorio brojne samostane, pretvorivši ih u škole, sveučilišta, ubožnice, kaznionice, vojarne i slično. Godine 1790. ta je zabrana ukinuta.

[69] Josip II. zabrano je Pavlinski red, a Isusovce (Jezuite), zbog njihove velike političke moći, ukinuo je nešto ranije, 1773. godine, papa Klement XIV. Red je ponovno uspostavljen 1814. godine.

Pa zatim svetu halju svuci.
To volja jeste cara, kralja;
Vladara svoga slušat valja.«

Daleko grom se carstvom širi,
A strašnom javom bude san;
Od trusa drhću manastiri,
Strahovit ide sudnji dan;
I mnogu gorku čuo Beč:
Zaludu! Kad je carska riječ.

I dođe glas do Lepoglave,[70]
Do tihe šumske postojbine,
Gdje bijeli fratri[71] od starine
U lijepih dvorih Boga slave.
Gospoda jesu, bogataši,
Al uz to ljudi kako treba,
Ne kruti, ljuti velikaši,
Već širom dijele darak neba
Šljivaru, kmetu, zlo kad vrijeme
Navalilo na zemlju breme.
Gospoda jesu, časte, piju,
I skladno gude, lijepo rišu,
I narodu svom knjigu pišu,
Pa s Isusovci bojak biju.
Al zadnja i njim dođe hora,
Pavlina zbor se selit mora.

Tek što je opat čuo glas,
Zvonara odmah viknu brata:
— »Svu braću zovni ovaj čas,
Zatvori zatim velja vrata,
Svih zberi, ču li, u dvorište,
To opat, reci, strogo ište.«

[70] Pavlinski samostan u Lepoglavi osnovan je 1400. godine, a zatvoren zbog dekreta cara Josipa II. Bio je središte znanstvenog, kulturnog i umjetničkog rada i u njemu je krajem 18. stoljeća djelovalo sveučilište. Od sredine 19. stoljeća u njemu je poznata kaznionica.

[71] Pavline narod zove »bijeli fratri« zbog boje njihovog habita.

Lagano već se hvata mrak,
I k zapadu već sunce tone,
Kroz večernji taj tihi zrak
Na umiranje zvona zvone.
Fratara dugo čislo kroči,
U ruci noseć voštanice,
U crnu zemlju gleđu oči,
Problijedjelo im s brige lice,
I kako vjetar pri oluji
Lelečuć s valom ljut se bori,
Po lepoglavskih svetih dvorih
Žalopjev *»de profundis!«*[72] bruji.

Kad u dvorištu zbor se skupi,
Razrediše se fratri bijeli,
I pred njih opat mirno stupi,
Pa svojoj braći ovo veli:
— »Uzdignite sad Bogu duše,
Zavapite sad iz dubine!
Sva grješna srca nek se skruše,
Nek ćute: sve da smrtno gine!
Da l' čuste zvona svetog hrama?
To blize smrti zveči glas;
A znate l' i to, pitam vas,
A znate l', komu zvone? Nama.
Da, moja braćo, moji sinci!
Svi živjet ćemo pojedinci;
Al umrijeti će sveti zbor,
I ovaj slavni, Božji dvor,
Koj slovijaše trista ljeta,
Opustjeti će! Žalost! Šteta!
Prê nego svane mladi dan,
U ovaj dvor će doć komesar
I reć vam, kako želi cesar,
Da pustimo taj sveti stan,
Da našeg reda više nije!
Da cijelo blago što imamo
Na komesara ruke damo.
Pa volja Božja! Slušati je!

[72] *De profundis clamavi ...* (lat.) – Početak pogrebnog psalma: »Iz dubine vapio sam k tebi, Gospode«.

O, pođite u ime Božje,
I neka Višnji sve vas prati,
Svak nosi krst svoj kako može,
A Bog će vam se smilovati.
Raziđite se svijeta širom,
Poštenja sijte čisto sjeme,
Pobijedit ćete ljuto vrijeme,
Oj, pođite mi, braćo, s mirom.
Al stante časak! Pamtite li
Što vazda b'jahu fratri bijeli?
Hrvati! Sinci našeg puka.
Ta sveta zemlja rodi nas,
Imutak naš je pučka muka,
To pamtimo u ovaj čas!
Pred vaše dadoh snijeti lice
Taj silni evo kup papira,
Sve same dobre obveznice,
Milijun, mislim, baš talira.
To duguju nam što šljivari,
Što građanin, siromah kmet,
Dužnici sve Hrvati stari,
Ta naša krv, naš rod, naš svijet.
Mi čekali bi ljeta duga,
Do sudnjeg dana; — sad je druga,
Jer državi l' to dođe ruku,
Plemiću jao! jao puku!
Isplatiti će morat odmah
I Hrvat propast će siromah.
Imetak naš od trista ljet
Razgrabiti će tuđi svijet.
Jedincu fratru zakon krati,
Da namre komu oporukom
— Pa bio otac — bila mati —
Sve blago mu je »mrtvom rukom!«
Al sada redu smrt se sprema,
Zar ima zato zakon? Nema.
Pa pravimo sad oporuku:
Imetak budi našem puku!«

Tad opat plamom voštanice
Zapali silni kup papira,

Sve same dobre obveznice,
Milijun tinja baš talira:
— »Oj Bože, praštaj grijehom mojim,
Dužnikom praštam evo svojim.«

Svi redom plamom voštanice
Zapale silni kup papira,
Sve same dobre obveznice,
Milijun planu baš talira:
— »Oj Bože, praštaj grijehom mojim,
Dužnikom praštam evo svojim.«

Raskrilio se nebom mrak,
Sa hrama smrtno zvono ječi,
Od vatre sav se žari zrak,
Fratara zbor kraj vatre kleči.
A psalam grmi sve u šir:
»Oj Bože, daj nam vječni mir.«
Gromore bubnji, vojska grne
U sveti dvor sred noći crne,
Uz vojsku dođe i komesar
I javi svim što reče cesar.
Tad pokloni se opat muče,
I komesaru preda ključe.
»A blago?« pita isti mah
Glavara starca sluga cara.
Al opat njemu odgovara:
— »Na, evo vam ga! Pepeo, prah!
To baština je našeg puka,
To fratarska je oporuka!«

Vienac, 1877.

e-Lektire
lektire.skole.hr

Zmijska kraljica

I.

Maglovito u davno ono doba[73]
Povratio se božjak, lijep i mlad,
Od svetog praga Isusova groba
U domovinu, a u Zagreb grad,
Da poslije bure nađe blaga mira
Među zidinami svetog manastira.
Bijaše lijep, ko prvi majski čas,
Ko zvijezdna noć mu igra vrani vlas.
Nadvisio je svete braće zbor,
Ko što se visi a nad grmlje bor;
A sijevnu l' oko nalik žarkoj munji,
Od plahog straha sav se svijet skunji.
Junačina bje, divno mu je tijelo,
Plemenit obraz, vedro mu je čelo,
Savršena mu glava, svako udo,
Ko ispod dlijeta vječno mramor-čudo.
A kakav rod mu? U kom kraju nikô?
Zaludu pitaš. Toga ne zna niko.
Mučaljiv jeste, mrka lica, sjetan,
Na molitvu će tek otvorit usta;
To oko kaže, da je duša pusta,
I da je mladac možda bio sretan,
Da rani mraz mu spali cvijetak sreće,
I da se sreća povratiti neće.
Povijedaju si oci samostana,

[73] Priču o »zmijskoj ili kačjoj kraljici« pripovijedao mi je njeki seljak blizu Remeta u gori zagrebačkoj, te mi je pokazao brdo gdje se na Ivanje sve zmije svijeta sjate. Ja sam »per licentiam poeticam« spojio tu tradiciju sa »crnom kraljicom«. Njeki smatraju Barbaru celjsku »crnom kraljicom«, turopoljska priča je stavlja u šesnaesti vijek, al priča o toj demonskoj ženi bit će možebit starija. Učinih ju ženom »crnog Janka«, vladaoca medvedgradskog i pouzdanika kraljeva u dvanaestom vijeku. – B o ž j a k je vitez templarskoga reda, a kuća zagrebačkih božjaka stajala je u Novoj Vesi. *(napomena autora)*

e-Lektire
lektire.skole.hr

Da desnici mu snažnoj ne bje para
U krvnoj vojni junačkih križara,
Na mladu tijelu premda nema rana.
Pred svimi on je prvi mač svoj trgo,
Pred saracenske strijele prsa vrgo,
Na gole ruke hvato ljuto koplje,
U vrtlog vraga poput strijele juri
I sve obara kao kosac snoplje,
Ko sam da bijesan samrt nać se žuri.
Nu svaka strijela pred njeg mlijedna pade,
I svakog mača ustremi se mah,
Svud ruji krvlju pustare se prah,
Al njegvoj smrti neima nigdje nade.
Povratio se božjačkomu dvoru.
Pre nego zvonce, a u bijelu zoru,
Na ranu službu braću zovuć zveči,
Već mladac sâm u sjeni hrama kleči,
Pritiskujuć si obraz mrk i blijed
Na kamenoga stupa kruti led.
Il kada obnoć cijeli zbor već sniva,
Uz svete lampe, vidiš, drhtav plamen
U hramu stoji jedna glava živa.
Zar glava živa? Ili mrtav kamen?
Da, živ je, živ! To dvoje žarkih oči,
Ko ognjicom se usplamćeno toči,
Taj dah, od koga mramor-stup se žari.
Silovit to je samum u Sahari;
Ta blijeda usna drhćuć mu se svije,
Ko žutim lišćem kada sjever brije.
Sad bljedne lice, sada plane krv,
Oh, strašan li ga jede crv!
I moli, moli, škriplje zubî, plače.
I stiska srce, bije prsi jače,
Raspela već se stoput usta takla,
Ko grješnik kad se radi riješit pakla.
»Zaludu, šapnu, prokleh ovaj svijet,
Zaludu vrgoh na se svite svete,
Zaludu tražih smrt od ruke klete,
I zalud oteh suncu žića cvijet.
U suhi pijesak molitva mi pline,
Široka rastu momu srcu krila,

Put svijeta pregnu sva mi krvi bila,
U kavezu ko ptić mi duša gine.
Mahnitac sâm u lance sam se skovo —
Ja ne mogu! Oprosti mi, Jehovo!«
I bacio se o tle, pa je plakô, plakô,
U rano jutro nađoše ga tako.

II.

Zelenila se gora, trepti lišće,
Leptira zove svaki mladi cvijet,
To biljur-nebo sijevalo je čišće,
A drvo grli zelen-granjem svijet,
I ko što gorom skače živi dječak,
Sa planine kroz kamen i grmečak
Skakutao je svaki bistri vrutak.
Lahorić šapće, zuječ titra pčela,
Njoj klanjala se visibaba bijela;
Slavujev pjev ti javlja svaki kutak.
Svud prostire se gorom neba plamen.
Životom drhtnu voda, drvo, kamen,
Uzvinuo se k suncu mali crv;
Ta cijelom svijetu, reć bi, srce bije,
Ta cijeli svijet se od milote smije,
A življim mahom leti ljudska krv.
I mladi božjak željno amo hrli,
Odàsvud gorski pozdravlja ga kraj;
Tu hoće svako drvo da ogrli,
Tu davnih dana osvanu mu raj.
Da, znanica mu ovdje staza svaka,
Ta eno duba, gdje mladića šaka
Izvadila si smjelo ptičja gnijezda;
Na kamu tom ga stoput našla zvijezda,
Iz one stoput napio se česme;
Tu strijeljô srne, ondje pjevô pjesme.
Bojazljivo mu noga čuva svaki cvijet,
Što pokraj puta pod grmečkom cvao;
Mladovijek tu je isto cvijeće brao.
Oh, to je mladih dana divni svijet!
Nepomično mu oko šuma gleda,

e-Lektire
lektire.skole.hr

Rumenilom mu cvala lica blijeda,
A grud se širi, kanda jednim mahom
Napunjati se radi gorskim dahom.
I duh i srce, pamet, duša, tijelo,
Prerodilo se jednim hipom cijelo.
Sve naprijed ide. Stao. Tu je lipa.
Prekrstio je ruke. Trepavica
Prosinula mu suzom, mrknu lica:
Oh, slatko-gorkog sjetio se hipa.
Tjeskoba teška padala je na nj,
Na star se spusti polagano panj.
Razmišljao je dugo, šutio, uzdiso,
A vrela suza prati svaku miso;
Čudnovato mu mijenjalo se čelo,
Sad blaženo i vedro i veselo,
Sad mrko, mutno poput neba tmurna,
Oluja kada huji nebom burna.
»Početak tu je, šapnu, mog života,
A moje sreće tudi rani grob;
Tu raj i pakô, muka i milota,
Tu zgazi moje srce crna kob.
Sve što sam imô, a što ne imam sad,
Preoteo mi onaj kleti grad,
Na brijegu eno što se žarko rudi,
O zažari ko krvni demon hudi.«
Al jedva u se tiho riječ tu reko,
Iznebuha tu spazi nedaleko
Čeljade mlado, poniknutih oči
Gdje revno preduć šumskom stazom kroči
Osamnaest puta jedva cvala djeva.
Ah, divne slike! Čisto nebo zada,
Oko nje okvir zelen-granja mlada;
Svjetloba rujna djevojkom se lijeva,
Pa kako putem pomiče se hitra,
I lice, oko, kosa zlatom titra.
Taj viti stas, te noge hrle, fine,
Ti drobni prsti, onaj blagi smijeh,
Ljepoticom ju gorskom vilom čine.
Ne, nije smrtna! To bi bio grijeh.
Mladenac skoči. Ljuto djeva ciknu,
Gdje pred njom u tren čudni starac niknu.

e-Lektire
lektire.skole.hr

Zažarila se živo dovrh čela,
Drhtureć pusti prelo, natrag maknu,
Ko da joj srce živa iskra taknu;
Ko kamen stoji, kako se je smela!
A on će njoj: »Zašt' ustavi svoj mah?
Ti drhćeš. Zašto? Zar te mene strah?
Oh čudna li si. Nije, vjeruj, pravo.
Vilènjak nisam, nisam niti đavo.
Na momu licu ima li hudobe,
Na ruhu mom baš nećeš naći zlobe.
Ohrabri mi se: vitez jesam sveti,
I čuvat ću te proti svakoj šteti.«
Nu ona tanke podignula veđe,
Junaka mladog bistrim okom gleđe:
»Ta ne plašim se, ja vam ne znam straha,
Da, vjerujte mi. Čemu da sam plaha?
I ne bih rekla da ste huda oka;
Al tek se lecnuh, kada munjimice
Ko gorski u dva jelen hitra skoka
Osvanulo mi tuđe, muško lice.«
»Iz ovog li si kraja?«
»Tu iz sela.«
»A ime ti je?«
»Blaškovića Jela.
Mlinarom mi je otac. Čujete li
Kolesâ klopot? Mlin je ono naš.
Na pogledajte! Tu se kroz grm bijeli;
Pred mlinom stoji dragi otac baš.«
»Ded sjedni časak. Da te pitam. Eno,
Bjelasa grad se drvlje kroz zeleno.
Zar poznaješ ga?«
»Grad taj? Ah, dakako!
Na tri ga milje pozna dijete svako.
To Medvedgrad je.«
»Reci, tko tu vlada?«
»Gospodar Janko. Rijetko ga je vidjet,
Jer ne da mu se tu na gradu sidjet,
Po svijetu ide, vrši kralja posle,
A žena njegva dvore čuva dosle.«
»I ženu ima?«
»Ima. Kakvu ima!

e-Lektire
lektire.skole.hr

Ljepotu — starac. Kao s ljetom zima.
Da stoji kruna mu vrh stara čela,
Ja ne bih bome takva muža htjela.«
»A ljubi li ga?«
»Toga ne znam, vjere,
Još ne vidjeh je plakat. Na to mjesto
Dolazila je gospa Bara često.
Al vesela bje kao hitro zvijere,
Pa malo, mislim, za mužem si žali.
Svi bregovi se bukom ozivali,
Kad kralj joj dođe posjetiti grad,
Ko ona lijep, ko ona mlada mlad.
Baš pravi par; od dobe uprav ove
Sve kraljicom ju crnom samo zove.
Uz mladog kralja bavila se milo,
Al čudno! Muža nije pri tom bilo.«
»Govorila si s njome?«
»Vrlo malo.
Ugibam joj se. Nije meni stalo.
Jer kako svud po selima se sluša,
Toj gospi Bari crna jeste duša.
Ne pohodi još svete mise, vele,
Za korizme je mrsila vam cijele.
U ruci joj je bič, i mi, seljaci,
Na vražjoj stojimo tude tlaci.
To nema duše. Šta joj glava čija?
Moj otac reče da je ljuta zmija.
Al zabrbljah se, eto sunce klone,
U Remetah već večernicu zvone,
Sad lahku noć! Pa ostajte mi zdravo!
Ne bojim se, ne. Niste, niste đavo.«
Ko kada vjetrić tankim granjem prhne,
Čeljade hrlo nizbrdice srne.
Već nestade je. Mladi božjak sjedi,
U zelen-drvlje čudnim okom gledi,
Pa sluša kako gorom mlin klopoće;
Obujmilo ga. K mlinu mu se hoće.
Oh, k mlinu vuče srce — brani ruho!
Čuj zubi škrip u noćno doba gluho,
Čuj gorki plač — i kao noktom tigra
Zahvatio je srce svoje. Skoči.

e-Lektire
lektire.skole.hr

Ko plahi jelen prema gradu kroči,
O mjesečini bijeli plašt mu igra
Kroz tamno granje. Plaho duši ti je;
Jer duh se, misliš, tamnom noći vije.

III.

To ljudsko srce vam je kao cvijeće.
Kad danja zraka umilno ga grije,
I cvijet si pera lijepo razavije;
Nu sinu l' nebom večernice svijeće,
Zaklapaju se pera, cvijetak drijema.
I srce spava, kada svjetla nema;
Al dirne li te ljubav, mine sjeta,
I poput pune ruže srce cvjeta.
Junaka mladog dodirnu se Jela,
Uminu oblak s ponosnog mu čela,
Plamečak oka njena na to lice
Izmamio bi žive rumenice.
Tu nađoše se često. On ju sluša,
Govorila je priče toli voljko, milo:
I što se zbilo, što se djevi snilo.
Napunila se milja mladcu duša.
Da, nikada je slušajuć ne susta;
Ta nije slušô, već je gledô usta,
I oči, čelo, posmjeh, sve je gledô,
Al od nje junak nikada se ne dô.
A ona? Stoput kući htjede poći,
Od večera se spremala do noći.
Mladići ljubljahu se, reć bi, šta li?
Nu šta je u tom, nisu sami znali.
Zahvatio bje mladca lijepi vid,
Ta slika nježna, naravska i smjerna,
Taj romon glasa, ta dva oka vjerna,
Taj glasni smijeh, taj djevojački stid.
Duboko sve to u srce si pisô,
Al nikad grješna ne žacnu ga misô.
Ko što pred ružom jutrošnjicom stojiš,
Te ranu rosu stresti joj se bojiš;
Ko što ti ubrat mladu ružu žao,

e-Lektire
lektire.skole.hr

Jer Bog ju lijepu svemu svijetu dao:
I božjak tako smjeran pred njom stoji,
Krasote sve joj iznovice broji.
A ona? Gleda, gleda ga i sniva.
Tu sjede do njeg vesela je, živa,
Daleko od njeg, ćudljiva i sjetna.
I uz njeg, bez njeg žalosna i sretna,
Zar ljubav to je? da je tkogođ pita.
Ta božjak jeste, sveta na njem svita.
Al obnoć njemu krv se k mozgu valja,
Haljinac Nesov[74] mu je sveta halja;
U vječnost čas se noći njemu dulji,
U tminu žarkim okom bulji — bulji,
Ko da je proklet, san se oku uze,
I po sto puti obliše ga suze;
Jer ljubi, ljubi, jerbo ljubit ne sme.
Slavuju reci, neka pusti pjesme,
I slavuj će ti uzdisati, mrijet.
Mladiću smijala se cijela narav,
Zamamio ga jadnog prijegor varav,
Za svijetom gine, mora mrzit svijet.
Al mirno svoje nosio je breme:
Tih domjenaka šumskih kratko vrijeme
Bijaše noćnim mukam silna plata,
Ta bar je zirn'o nebeska u vrata. —
Jedanput — jesenski je bio dan,
Sa bregova se vraćo u svoj stan,
Zapustiv šumsko mileno ročište,
Još rastanka mu bólje srce tište.
Poniknute je glave tako luto
Kroz starog hrašća verući se sjenu.
»Oj stani!« ozvao se doziv uto.
Uhvatilo ga, glednu — spazi ženu.
Razmaknula bje guste grane rukom:
Mladenac zinu, drhtnu, muči mukom,
Izvalio je do dva oka plamna,

[74] *Nesova haljina* – Nes je kentaur iz grčke mitologije kojega je Heraklo ubio kad mu je Nes htio ugrabiti ženu Dejaniru. Prije smrti Nes je nagovorio je Dejaniru da natopi Heraklovu košulju njegovom krvlju, rekavši joj da kad je obuče Heraklo neće biti više nevjeran, ali kentaurova krv je bila otrova, pa se ispuni Zeusovo proročanstvo: »Ni jedan živi čovjek neće moći ubiti Herakla; mrtvi neprijatelj doći će mu glave!«

Po obrazih mu planu rumen tamna,
Kamenio se. Žena stoji nijema;
Zaiskrilo se oko od alema
I uprlo se silno u mladića,
Ko zmijski gled kad kroti plahog ptića;
Nadimale se oble grudi silom,
Ko kada labud trepti snažnim krilom,
Problijedjelo je na smrt bijelo čelo,
Drhture usne, crni pram se svija
Niz mramor-rame u sto crnih zmija.
Pod vranim ruhom strepi sve joj tijelo.
Napokon reče mirno: »Božidare!
Ti dođe opet — ti si došô k meni.
Da, mene, tebe peku rane stare.«
A on: »Ja k tebi? Božjak k tuđoj ženi?«
»Zar tebi tuđa ja? Oh, ljute, gorke šale!
Još cjelovi mi tvoji usne pale,
Od tvoje ruke još mi plamen struji
Sve do dna srca. Još mi pjesma zuji
Sa tvoje usne. Slašću srce zebe.
Da, ljubih stoput — srcem samo tebe.
Govori, reci, ti si došô k meni.«
A on: »Ja k tebi? Božjak k bludnoj ženi?«
»Ne slijepi sam se. Mahnit vrijeme gubiš,
Ti ljubeć mrziš, mrzeć ti me ljubiš.
Uzdrhtao si. Usna strast ti žvali,
A stoput jače strast ti srce pali.
Ah, uzdrhtaji tvoga lica kažu,
Da još me ljubiš, da ti usta lažu.«
»Ne ljubim te!«
»Laže svita sveta.
Iz dalekog si amo došô svijeta,
Jer žarča strast bje negli pustoš žarka,
Od turske rane milka rana ljuća.
Na moje ruke krv te donije vruća,
Tvoj gnjev je laž, taj krst na ruhu varka.«
»Ja tebe ljubit? Sjećaš li se dana,
Kad mladić spazi kćerku kastelana,
Siromah mladić — staroslavna roda,
Koj sablje, srca nikomu ne proda,
Sramežljiv bježah mlad od ženskog svijeta,

e-Lektire
lektire.skole.hr

Od ljudi ko što bježi plaha ptica;
Al tebe spazih — oči tvoje, lica.
Poludio sam. Je l' to slika sveta?
Je l' cvijet il zvijezda? Anđeo il vila?
Tad spopala mi srce divska sila,
Svi moji živci u mozgu se stisli,
Ni volje ne imah, ne imah snage, misli.
I ta dva zdrava oka bjehu za svijet slijepa,
Jer ja te ljubljah. Ah, ti bješe lijepa!
I reci, pamtiš blaženi taj čas,
Kad stidna mojoj privinu se glavi,
O tvoje tijelo kad se ruka savi,
Kad tvoj mi guknu golubinji glas:
Ta jesi l' moj? Ta jesi l' zbilja moj?
Zazeblo, žeglo me je. Šapnuh: Tvoj, ah, tvoj!
Od toga trena duša mi se opi,
Široko nebo sa zemljom se sklopi,
Ravnica, brijeg, modrina, zelen ginu,
I sav se svijet u tvoje oko splinu,
Sve žiće svijeta, u taj čas što dahnu,
U jedan cjelov ustiju nam planu.
Već luda pamet gradila si raj,
Kućerku malu, naše carstvo, znaj!
Gnjezdašce meko, ko što slavulj gradi,
To da je crkva našoj sreći, nadi;
A tebe tu da drže grudi muža,
Ta ko što rosu mlada drži ruža.
Da! Luda pamet! Bilo jednog dana,
Kad ne bje k lipi kćerke kastelana.
Bogataš starac, vele, Baru uze;
Ja škrinuh zubî, nisam smogô suze.
Probjesnio sam cijeli tjedan mučke,
Sve prebrojih si maleno tad blago,
U mome srcu tvoje ime drago!
Zahvatio sam srce objeručke
I ponio ga zdvojan među križare
Do Isusova groba, nek je žrtva
Vjekovitomu Bogu ljubav mrtva.
Al Bog ga ne htje. Smrti sam ga nuđô,
I tražih strijele, koplje tražih, mače,
U bijesni vrtlog razbojišta uđoh.

e-Lektire
lektire.skole.hr

Pa živ sam ostô. Srce živi, plače,
Ni Bog ni đavo neće da ga prime,
Jer u tom srcu živi tvoje ime.
Napitak srknuh pustoj u Palmiri,[75]
Al za tobom si žeđu još ne smirih,
Na libansku se popeh svetu goru,
Pod drevnim cedrom gledah k sinjem moru,
Gdje uz val, niz val k zapadu, ah, pliva
Vjekovita mi za te ljubav živa;
Da, Golgotu sam gledô, Jeruzolim;
Zaludu! Ne bje lijeka mojim bolim.
A ti? Što ti mi vrati, odgovori, za to?
Ti lijepe grudi mjerila o zlato.
Tko da je bolji, pitala si, lovac?
Ljepotu svoju prodade za novac.
Mudrolije li divne! Cvijeće vene,
Al zlato nikad. Takve jeste žene.
Tko bolje vaše uzdisaje plaća,
K tom rađe srca ženskog cvijet se svraća.
Cincareć suzom cijenila si smijeh,
I anđeoskom krinkom krila grijeh.
Nu starac led bje tvojoj krvi vreloj,
Na svojoj ruci nosila si bijeloj
Po izbor na sto gavrana i ptića,
Boljara, kmeta, staraca, mladića,
Za svakog spremna, dražesna i mila,
I kraljevom si bludnicom ti bila.
Ja tebe ljubit? Pohotna ti gizda
Za Judin dinar ljubav moju izda.
Ja tebe ljubit? Srce mi potresà,
Pa kroz smijeh bludni srce moje splesà,
I dok sam dal'ko mrući očajavô,
Za bludnu plaću grlio te đavo.
Nu i to da je! Nuždom ti je grijeh,
Al da uz slatki, hinjeni taj smijeh,
Uz plaćen cjelov jošte imaš kada
Da jadnom puku snuješ trista jada,
Da kuješ lance, ljute pleteš biče,
Ti dokle ljubiš, puk da s muke riče,

[75] Drevni grad u Sirijskoj pustinji, nekoć važno trgovinsko središte, danas u ruševinama.

Da pakô noseć usred srca svoga,
Zaboraviti činiš narod Boga. —
Ne oprostih ti nikad! — —«
»Zbori, zbori!
Iz tvoje mržnje samo ljubav gori.«
»Ne! Mržnja sestra ljubavi je.
Ja prezirem te. Tebe za me nije.
Ubijajući mržnja opet štuje,
A prezir veleć: živi! — na te pljuje.«
»Oh, vraže!« vrisnu žena. »Znam te, znam te,
Ta tvoja prsa moraju da plamte,
Ha, divno li se grješni svetac ruga!
Da, molitve ti smela ženska druga.
Što nosiš sveti plašt? Ta čemu gluma?
Ti drhćeš, blijediš. Zbaci krst taj umah.
Al to ti velim: Mene žeže, zebe;
Ja ljubih stoput — srcem samo tebe.
Ma koju ljubiš, ja ju moram nać,
I našavši ju, ovom rukom smać!«

IV.

»Ti moraš, zbilja, gospodaru poć?
Ah, svaki dan će bit mi crna noć!
Toliko mi je dobro kad si tude,
A bez tebe sad šta ću? Dobro znam,
Da rastanak taj prijeki žališ sam;
Al kratko neka neviđenje bude.
Prebrojiti ću danju, noću ure
I molit Boga, nek se dani žure.
Oh vrat' se brzo, pa će dobro biti.
Moj otac umre, neima tko me štiti
Van ti.[76] Moj otac jesi, moj si brat,
Moj — ne znam kako bih te mogla zvat.
Da imenom te krstim kojim blažim,
Pameti svojom vazdan riječcu tražim.
Dosađuju mi, vele, nek se udam,

[76] *van ti* – osim tebe.

e-Lektire
lektire.skole.hr

Okante me se, na to rekoh ludam;
I ne mogu, jer drugoga da slijedim,
Moj muž bi, je l' te, poveo me k sebi.
Gospodar nov mi, znadem, dao ne bi,
Da milo zboreć uz tebe tu sjedim,
A tvoja usta rajski su mi vir,
Iz tvoga oka sijeva blagi mir.
Ti kad mi zboriš, duši čudno mi je,
Jer s tobom plače, s tobom se i smije.
Da, zbilja! Još ti moram reći. Snivah —
Ne ljuti mi se! Smij se. Nisam kriva.
Ti nisi imô križa, već onakav
Ko seljanin si bio od nas kakav.
A ja? Pomisli — vijenac povrh kose.
Ja rekoh: Da! Pa onda uzesmo se.
Je l'? Lud je san? Zašto to se meni snilo?«
Prostodušno mu tako zbori Jela.
Da rekne riječ? — Ah, riječju ovom jednom
Učinio bi djevojčicu bijednom.
On ne sm'je. Ljubav snijuć neka drijema,
Kolika ljubav, ali nijema — nijema.
»Probuditi je neću«, šapnu. »Dost,
Da besvjesna ju grije blaženost.
Ja moram otić za te, mila glavo,
Daleko buduć čuvat biser drag,
Pred crne žene okom zamest trag,
Na koje vreba prijeteć živi đavo.«
Zagušio je osjećaje plamne,
Pa u te oči zadubiv se tamne
Tihoma reče: »Moram. Sveti red me šalje
Po važnu poslu. Poslušat sam morô,
Jer ove svete svezaše me halje.
Povratit ću se skoro, vjeruj, skoro.
Nu čuvaj mi se. Ostaj u svom domu!
Ni slušaj koga, niti vjeruj komu.«
»Da, hoću. Al ćeš krenut drugog jutra.
Jedanput da te vidim. Dođi sutra!«
»Jedanput? Stoput. Sutra? Dobro! Doć ću.«
»Al ne varaj me!«
»Tvrde vjere, hoću!«
Jedanput jošte desnice si stisli,

e-Lektire
lektire.skole.hr

Zanijemili, a ona ruku pusti.
Njoj, njemu zamre plaha riječ na ustih,
Al vreli cjelov osta tek u misli.
Raziđoše se. Nu dok riječi mijena
Kradòmce put od srca k srcu traži,
I ljupkim slovom tajnu strast si blaži,
Sa blize hridi gledala ih žena.
Tu čuhne, čuhne. Svak ju truje glas.
Mrtvolika je osula bljedoća,
Ljubomorna joj okom liže zloća.
Ni drhtnut neće. Vrani samo vlas
O vjetru pršeć jarosne put zmije
Svjedokom ti je, stvor da mrtav nije.
Raziđoše se. Crna žena sjedi
Na crnu kâmu. Snježane dvije ruke
Podupriješe joj lice, sliku muke.
Na kamenu sjedi, u dalj gledi, gledi,
Ispred oka gdje šumom božjak mine,
Gdje zadnji odziv njegve stope gine.
Na kamu sjedi, u dalj gledi, gledi,
Ni ne ču kako večernicu zvone,
Nit spazi sjene, gdje se gorom gone.
Put Zagreba se kreće obraz blijedi,
U svakom drhtu mjesečeva traka
Odijelo vidi mladoga božjaka,
I svaki odjek pastirskoj pri vatri
Da njegov glas je, crna žena snatri.
Tihoma škriplje: »Srce gori, zebe;
Ah, stoput ljubih, srcem samo tebe.
A ti si, božjak, drugoj dušu dao,
Joj tebi i njoj! Mojoj duši jao!«

V.

Pred svojim mlinom sjedila je djeva,
Na svoje krilo bijele ruke spusti;
Sva narav do nje kanda pjesmu pjeva
I blažen šapat drhtnu joj na usti.
Gle ondje grada jutrnjoj u slici:
Visoki dvori, crkve i zvonici,

e-Lektire
lektire.skole.hr

Na strmu brijegu tvrđava tu tvrda,
Ravnica ondje, po njoj bistra Sava,
Naoko viju zelena se brda,
Sve niže, niže spuštala se glava
A oko živo ptičica ko plaha
Sve iznovice dvorovom se svraća,
Gdje otresav se zemaljskoga praha
U svetom zboru živu slavna braća.
I božjak tu je, zidine ga stisle,
Šta radi sad? Ah, dobri Bog bi znao,
Da l' njegve misli o njoj sada misle,
I bez nje živuć, je l' mu časa žao?
Što radi sad? Ta šta će? Valjda moli,
Ta molit' mora, a po svetom zvanju.
I ako moli, za koga će? Za nju.
Bar to joj blaži slatke čežnje boli.
Pogodila je davno, barem sluti,
Što djevojačke prsi toli steže,
I zašt' se njegvo oko miješa, muti,
Da bit će, slučaj da im srce veže.
Je l' pravo? Nije l'? Bog milostiv budi.
Grehota li je, neka blago sudi;
Al drukčije se ne da. Duh se priječi
I klone opet s jedne misli, riječi.
Sudbina htjede. Božja budi volja,
Bez misli teci srcem slatka bolja.
O čudnih misli glavica joj klone,
U nesvjestici slatkoj srce pliva,
Kroz mehku kosu vjetrici se gone,
Sramežljivo si rukom grudi skriva,
Ko da se plaši da će u taj trenut
Lahorić tajnu srca odgonenut.
Tad neč'ja ruka ramena se dirnu.
Zadrhtala je, skoči naglo, zirnu,
Problijedila je na smrt, stade, trnu.
Šta vidje, Bože? Vidje ženu crnu.
Žalostivo joj oko lije suze,
I kratko djevi besjediti uze:
»Oh Jelo, dušo, molim, poslušaj me!
Čistoći tvojoj da se ispovijedam,
Ja nesretna sam vele, grešna vajme!

e-Lektire
lektire.skole.hr

Odlanuti će možda mojim bijedam.
Sva strepim. Neima l' od tebe lijeka,
Blaženstvo stratih, propah dovijek vijeka.
Milostiva mi bud', za Božje ime.
Oh Jelo, dušo, molim, izbavi me!«
»Vi nesretna? Ah, svijetla gospo, zašto?
Šta može pomoć moje siromaštvo?«
»Ne dulji pitat. Grijeh mi dušu truje,
A pokora mi bijedno srce kljuje,
Zaludu k nebu molitva mi vapi,
Zaludu plačem, postim, pomoć vičem,
Iz bijele puti tjeram krvne kapi
Zaludu sama trostrukim si bičem.
Na tvrdi kamen molitva mi pada,
Oluja odnije pokajne mi psalme,
Ne dobavih se vječnog mira palme,
Spasenja moga minula me nada.
Kad prošle noći — čitav moljah dan —
Na moje oči spustio se san,
Ja kroz san počeh Spasitelja zvatí,
Al čuda! Božja pojavi se mati,
Pa reče gnjevno: 'Od svih grešnih gora,
Zaludu kucaš nebeska na vrata,
Da gradiš ljestve ma od suha zlata,
Do nebeskoga ne bi stigla dvora;
Hudoba grešna okalja ti ruke,
I preslabe su s tebe skinut muke.
Već traži djevu, kojoj duša čista
Pred Božjim licem put dragulja blista.
Ta nek te spasi. Takovu ti prosi,
Nek dnevice mi mlado cvijeće nosi,
Nek za te moleć kip mi sveti kiti,
Po takvoj sili spašena ćeš biti.' —
O Jelo, dušo, tebe tad se sjetih,
Čistoća tvoja riješi zavjet sveti.
Na raskršću od grada malo niže,
Gdje iz gustine viri crna stijena,
Čudotvorna se drevna slika diže,
Od sedam mača probodena žena.
Put one slike, djevojko, sad kreni,
Košarice ti evo cvijeća mlada,

e-Lektire
lektire.skole.hr

Uresi moleć majku sedam jada,
Donesi, Jelo, razgrješenje meni!«
»Spasavat dušu, divne li mi sreće!
Toliko slaba djeva stvorit može?
Oh podaj, gospo, što mi donije cvijeće,
Razgrješit ću te, a u ime Bož'e!«
Ne smišljala se dugo, isti krenu hip,
Kod crne stíjene brzo nađe kip.
Prekrstila se, kleknula je smjerno,
Te vrelom molbom Boga smekšat radi,
Ko svoju dušu da iz grijeha vadi,
Još k nebu oko pogleda joj vjerno.
Da splete vijenac. Na cvijet ruku stavi.
Gle, nešt' se miče, sunu, uvis đisnu,
O bijelu ruku ljutica se savi
I trovnim zubom desnicu joj stisnu,
Sad kriknu, skoči, ljuticu si skinu
I baci o tle. Pomoć, pomoć, ljudi!
Sad klone, blijedi. Otrov žeže hudi.
Zazeblo ju je. K zemljici se svinu.
Izvalila je oči. Jeca: Vode! Vode!
Još drhtnu, dahnu. Duša k Bogu ode.
Na crnoj stijeni zla se zguri žena,
Sve klima glavom, grohotom se smije,
Nad žrtvom oko mahnito se vije,
Ko jastreb kad se vije oko plijena,
I šapće: »Moje srce gori, zebe,
Da, ljubih stoput — srcem samo tebe,
A ti si srce drugoj ženi dao,
Joj tebi i njoj! Mojoj duši jao!«
Čuj! Neč'ji glas! »Oh Jelo, gdje si Jelo?«
Sve crnoj ženi potreslo se tijelo.
Sad šušnu list. Sad krenu šumske grane.
Izvinuo se božjak. Pođe — stane.
Tu draga mrtva, ondje vidi zmiju.
Zamrači mu se. Stravom oči siju.
Glavinja, širi ruke, pade, vrisnu
I prvi cjelov na usne joj tisnu.
Osovio se. Bulji. »Je l' moguće?
Ta usta nijema? Mrtvo milo lice?
Te oči slijepe? Mraz to srce vruće?

e-Lektire
lektire.skole.hr

Oh, Bože, reci, ima li pravice?
Ponositi se može blagom svijet,
Majušan ja si uzeh samo dijelak,
Tu djevojku, taj mali, nježni cvijet,
Al plijenom jala bude moj anđelak;
Krvoždna ju narav noktom spopa
I momu srcu grob vjekovit kopa.
Zar narav? Zbilja narav? Al da nije?
Hudobu ljudsku da ta guja krije?
Da osveta tu nad Boga se stavi?
Oh, majko Božja, to mi, to mi javi!«
Al s hridi jeknu: »Ne zna Božja mat'.
Zanijemila je davno, davno već.
Mladiću ludi, ti što želiš znat,
To kraljica ti crna može reć.
Zar ne rekoh ti : Srce gori, zebe,
Ja ljubih stoput — srcem samo tebe.
Da, i sad ljubim — toli žarko, vrelo,
Zrtvovat ću ti sreću, dušu, tijelo,
Nek u plam vječni povuku me vrazi;
Al druge ljubit nećeš — ja ju zgazih.«
»Ha, gujo, ti si?« božjak mač svoj trgnu,
Već na hrid da se popne hrlim skokom,
Al žena mirna, ni da trene okom.
Zapanjio se, u kraj mač svoj vrgnu.
»Ne, kriknu, mač moj božanstva je sluga,
Ne okalja ga nikad bludne krvi kuga.
Al zadnju riječ mi, utvoro, sad čuj,
Pred Božjom majkom, mrtvom dragom tuj.
Za lijenim vijekom lazio ti vijek,
Nek otrovom ti vrije žedna krv,
To srce svij se kao zgažen crv,
Svom očajanju nikad našla lijek.
Zamrzio te cijeli božji svijet,
Pod tvojom rukom ven'o svaki cvijet;
Iz molitve ti rodila se kletva;
Kad siješ plod, tek otrov bila žetva,
Rasplamtio te bluda mahnit plamen,
A svako srce bilo tebi kamen.
Pa kad ti zloduh otme zadnji dah,
U proklet kad te samrt smrvi prah,

e-Lektire
lektire.skole.hr

Po tvojoj smrti trajala ti svijest.
Na godišnjicu najvećeg ti grijeha
Uz rug i riku paklenoga smijeha
Nek iz groba te digne vražja pest,
Da sjediš tu na crnoj ovoj hridi,
Nek mrka noć ti crni spomen vidi,
Da sjediš tu, dok na taj kamen kleti,
Što gujâ ima, sve se amo sleti,
Nek poput prama obraze niz blijede
To klupko guja sikćući se svija,
Nek tren za trenom crnoj ženi jede
To crno srce tisuć ljutih zmija.«
Razgalio je na to ruho bijelo
Na zadnji cjelov k djevici se prignu
Ko vehli cvijet ju k svojoj grudi dignu
I tiho plačuć u grad ponije tijelo.
Dva puna sata slušao ga opat,
Mladiću zatim svetu hranu pruži,
Te dade mladoj novu raku kopat;
Tu božjak boga do groba si služi.
Dok Božidar se, dragu noseć, žuri,
Sa crne hridi crna žena zuri:
I šapće tiho: »Srce gori, zebe,
Ja ljubih stoput — srcem samo tebe!«

*

Božjaka nema, nema Medvedgrada,
Oborila ih u prah doba mlada,
Još samo stoji crna ona stijena —
Al i sad jošte, kada pred Ivanje
Za Okić-goru klonu svjetlo danje,
Vrh crne hridi sjedi crna žena.
I dođe noć. Odasvud vjetar struji,
To sikće zrakom, vitla se i huji.
Fijuče, cvili, reži, prepliće se.
Na tisuće se rujne oči krijese.
Sve gujsko pleme leteć amo grne;
Tu poput kose savija se crne,
Niz obraze joj podrhtava blijede
I crnoj ženi crno srce jede.

e-Lektire
lektire.skole.hr

A ona bijele prekrstila ruke,
Ni ne maknuv se ljute trpi muke.
Sve šapće tiho: »Srce gori, zebe;
Ja ljubih stoput — srcem samo tebe!«
Još djed i unuk, otac, sinak zna,
Ta sjena da je zmijska kraljica.

Vienac, 1877.

e-Lektire
lektire.skole.hr

Šljivari

(Pučka priča)

Kuga stigla kršćanski hatar[77],
Pukla su paklu vrata,
S istoka dig'o se antikrist Tatar,
Zapada hrlo se hvata:
Tisuće konja, tisuće šaka,
Kugu i zator nosi nam svaka.
Strijela, misliš, planu svisoka,
Gori, stenje zemlja široka!
Kuda navali,
Prži i pali;
Tlači i kvači,
Ljuto harači.

Niti se štedi djetinja glava,
Starce Tatarin kolje;
Ne raste za njim zelena trava,
Pusto je orano polje;
Popove davi, crkve užiže,
Konjic mu svetu vodu liže,
A na posvećeni oltar Bož'i
Pijani Tatar glavu položi.
Moskva grdna pliva u krvi,
Junačku Poljsku psoglavac[78] smrvi,
Ugarska rasu se cijela,
Kralju slomi se žezlo,
Sve je u krvi ogrezlo.

A kralj Bela
Kao prosjak vrluda,
Glad ga mori, grlo mu gori,

[77] *hatar* (mađ.) – kraj, predio

[78] *psoglavac* – Tatarin (u narodu je nastala priča da su Tatari imali pasje glave).

Za njim se pakleni urlaj ori,
Jadan se pita: »Kamo ću, kuda?
Nema li puta,
Nema li kuta
Među narodi svimi
Da me bijednoga kralja primi?
Krunu ću gubit,
Još će me ubit.
Istina, jao, jest dov'jek
I kralj je samo čovjek.«
Teški ga jadi stisli;
Al' se brzo smisli,
Kliknu: »Da, da! Hrvati;
Ti će mi zaklona dati!
Živi, žarki doduše,
Al' opet dobre duše!«

Bela donio glavu
Sretno na Dravu,
Zađe dalje gdje vrh brda
Stoji Kalnik, gradina tvrda,
Kao što ljuti vepar stoji,
Ništ' se ne boji
Pa si misli: »Neka! Neka!
Oštri moj zub te psine čeka.«

Hrvat Belu prima,
Primio bi i prosjaka.
Sablje tu ima, strelica ima,
Ima Hrvat junaka!

»Ne boj se, Belo, tvrdi su zidi,
Tvrđi mi smo ljudi.
Ne boj se, Belo, s mirom budi,
Spremi si krunu, k počinku idi.
Tu naša zemlja, tu naše pravo,
Svetinje naše! — Nek dođe đavo!«

Četa skupi se onoga hipa,
Hrlo rukave si suče,
Kopa jame, nasipe sipa,

e-Lektire
lektire.skole.hr

Kolje zabija, kamenje vuče,
Vari smolu, zidine krpa,
Kamenom gradu vrata zatrpa;
Pa kad je bilo oko jutra,
Miš ti ne smije ni van ni unutra.
Bilo ko sred orlova gnijezda
U koje ne mož' virnut neg' zvijezda;
Sad neka Tatar po Kalniku lupa,
Bit će mu šala, Boga mi, skupa.

Već antikrist pokrio polje,
Ali s daleka.
Blizu ne smije! Što li čeka?
Tatar vreba na konju dolje,
Prema Kalniku žmiri,
Gdje iza zida koplje viri.
»Nije šala bludit po gorah,
Bolje konjicu polje meko!«
Al' ja bih rek'o:
Kalnik je vragu vraški orah.

Danci gone dane;
Jedan drugoga gleda,
Jedan se k drugome ne da.
Tad, jao, nestalo hrane,
I sam Bela
Osta bez jela.
To su vam mršave večere bile.
Šta ćete? Žezlo nema te sile
Da u litici vrelo otvori,
Ili kamen da kruščem stvori.
»Vrata otvori!« — »Sačuvaj Bože!
Za nama Tatar uvuć se može.
Zakopan tu si, moli i posti,
Pa ako imaš, gloði der kosti.«

Tad za mrkle jedne noći
Hrpa ljudi će pod grad doći,
Iz sela Visòka[79] seljaci

[79] Selo na obroncima Kalnika, nedaleko Novog Marofa.

Dobri, al' mudri prostaci;
Nose visoke grane žive,
A na granah debele šljive.
Dižuć grane
Viknuše: »Eto vam hrane!
Vidjesmo: Mana ne pada s neba,
Gladni su, znamo, jesti im treba.
To smo si rekli,
Pune smo grane šljiva sjekli,
Sve što imamo
Eto vam damo.
Slatko vam bilo! Sutra ć'mo opet
Noseć vam šljive amo se popet.«
Vesela četa tad šljive jela,
Najviše pako sam kralj Bela;
Pa su mu, vele, slađe bile
Neg' li na ražnju pečeno pile.
Svake noći
Seljaci će doći
Noseć grane žive,
Na njih debele šljive;
Bela se smij'o, šljive jeo,
Jeduć šljive Tatare smeo —
Kralju tatarskom koštice šalje.
Tada viknu poganin ljuti:
»Do vraga! Nisu čisti to puti,
Šta ćemo čekat? Idemo dalje!
S vragom neću imati posla,
Ti me Hrvati drže za osla?«

Tatarin ode. Slobodno sada
Padoše vrata Kalnika grada,
Iz njega Bela veselo šeta,
S njime cijela junačka četa.
Kralj će pokorno tada reći:
»Oj, vi ljudi iz sela Visoka,
Ljudine vi ste, momci od oka,
Hvala na hrani, hvala na sreći;
Vašim da nisam postao gostom,
Trapih se i sad nemilim postom.

e-Lektire
lektire.skole.hr

P l e m s t v o nek svim je harnosti plaća,
Vi ste odsad kraljeva braća!«

»Hvala ti, kralju,« vesela oka
Rekoše ljudi iz sela Visoka:
»Malo je bilo, šačica šljiva,
Al' ti je zato glava sad živa,
Nu ne zaboravi svojega brata,
Čednog šljivara, plemića Hrvata.«

Tako, reče slijepac mi stari,
Postaše prvi naši š l j i v a r i .

Danica, 1881.

e-Lektire
lektire.skole.hr

Metodički instrumentarij

dr. sc. Vladimira Velički

Razmisli i stvaraj

- Navedi naslove povjestica.

  Možeš li prema naslovima zaključiti o čemu bi pojedine povjestice mogle govoriti? Koje od njih su napisane prema legendi, a koje prema povijesnom događaju?

  Provjeri svoje odgovore.

- Kada su pojedine povjestice napisane?

Postolar i vrag

- Stihovi ove povjestice pisani su nešto starijim jezikom. Koje riječi niste razumjeli? U Rječniku pronađite njihova značenja.

- Ova povjestica je podijeljena u strofe različitih duljina, već prema tome kako se razvija radnja. Pronađite najkraću i najdužu strofu. Od koliko se stihova sastoje?

- *Postolar i vrag* epska je pjesma kojoj je tema nadmudrivanje postolara i vraga, odnosno dobra i zla.
  - Kako je opisan lik postolara? Što su djeca tražila od njega?
  - Kako zamišljate lik vraga u ovome djelu? Kako se on ponaša i govori?

- Zašto je postolar pristao na dogovor s vragom?

- Što znače stihovi:

  »Glad ne pita tko ga hrani.
  Na sve majstor moj privoli
  I dušu si utamani.«

  Zašto pjesnik kaže da si je postolar »utamanio dušu«?

- Koji se stihovi ponavljaju u cijeloj povjestici?

- Koga je postolar lijepo ugostio?
  Što je poželio za nagradu? Razmislite zašto?

- Što se sve vragu dogodilo?

- Kako je postolar na kraju postao slobodan?

- Pjesnik na jednom mjestu govori:

  »Psiče, puše, kune, psuje,
  Grize, plače, jadikuje...«

  Koju vrstu riječi upotrebljava? Koga opisuje?

- Ovaj je povjestica izuzetno ritmična. Čime se ritmičnost postiže?

- Odredite uvod, zaplet i rasplet u ovoj povjestici. Izmislite naslov za svaki pojedini dio.

- Jeste li ikada čuli poslovicu: Tko s vragom tikve sadi, o glavu mu se razbijaju?
  Što bi ona mogla značiti?
  Koje još narodne poslovice poznajete?

- Ovu povjesticu mogao bi pripovijedati neki putujući pripovjedač okupljenim mještanima na nekom trgu. Po čemu to možemo zaključiti?

Pokušajte zamisliti takvu scenu. Osmislite sat pričanja priča u razredu. Izvedite ovaj tekst u razredu tako da zamislite da ste putujući pripovjedači. Stihovima koji se ponavljaju možete dodati ritam ili melodiju. Možete unijeti i neke rekvizite u pripovijedanje, obući se na naročit način kao pripovjedači, ili što drugo.

Rad u četiri skupine

*Za raspoređivanje učenika u skupine može vam poslužiti digitalni alat **Instant Classroom**. Koristeći taj alat, učenike jednostavno možete podijeliti u skupine unutar razreda za grupni rad. Kolo sreće i generator slučajnih imena možete iskoristiti za situacije kada je potrebno prozvati učenika kako bi odradio zadatak ili odgovorio na određeno pitanje.*

*Dostupan je na stranici **Super Teacher Tools**:* http://e-laboratorij.carnet.hr/super-teacher-tools-mrezno-sjediste-super-nastavnike/)

a) Autor nam u ovoj povjestici poručuje da se sve prepreke mogu savladati samo ako ne odustanemo. Prisjetite se jeste li ikada naišli na neke prepreke ili probleme te kako ste ih riješili?

b) Isto tako, autor nam poručuje da se dobročinstvo uvijek isplati, makar ga i nismo činili iz računa. Imate li i za to neki primjer iz svog ili tuđeg života?

c) Autor nam poručuje i da se mali, siromašni čovjek iz naroda uvijek nekako domišljao kako da preživi u vrijeme velikih poteškoća. U narodnim pričama ima puno domišljatih i pametnih siromaha. Nađite neki takav primjer u kojoj zbirci narodnih priča.

d) Autor možda poručuje i da nije lako imati mnogobrojnu obitelj. Što mislite, je li to točno ili nije? Obrazložite odgovor.

NAUČI, TO JE VAŽNO

Povjestica je kraća ili duža epska pjesma povijesnoga sadržaja koja je napisana u stihovima.

Povjestice najčešće govore o izmišljenom ili stvarnom povijesnom liku ili o nekom povijesnom događaju. Temu često uzimaju iz legendi ili narodnih predaja.

Poticaji za daljnji rad

1. Pronađite u knjižnici različita izdanja Šenoinih *Povjestica* te usporedite njihove naslovnice. Koje su godine prvi put izdane?

   Što se u Hrvatskoj događalo u vrijeme njihova izdavanja (druga polovica 19. stoljeća)?

2. Ova je povjestica vrlo ritmična. Izmislite melodiju za ove stihove. Izvedite uglazbljenu povjesticu u razredu.

3. Pokažite na kreativan način kako je postolar tri puta nadmudrio vraga. Pokušajte na što smješniji način prikazati vragove muke kad ga dobri postolar zarobi i njegovo veselje kad se uspije osloboditi.

4. Poslušajte zvučne *Povjestice* u interpretaciji Urše Raukar.

5. Pogledajte prijevod audiomamca na hrvatski znakovni jezik.

   Naučite svoje vršnjake iz razreda recitirati povjesticu uz znakovanje.

Rječnik

alem, alem-kam (tur.) – dragulj, dijamant; ***alem-vijenac*** – vijenac dijamanata
alojski – pridjev prema *aloj* (grč.), vrsta mirisne južne biljke s velikim mesnatim listovima

baviti se – boraviti
bibavica – uzbibano (uzburkano) more
biljur (tur.) – kristal
blisnuti – bljesnuti
bo – jer, zato, stoga, naime
boljar – (rus.) velikaš, plemić, moćnik
božjak – siromah, prosjak; opat, redovnik
brenčati – brecati, tužno zvoniti
brijeg – obala (pored uobičajenog značenja
bučvuriš – bućkuriš, kiseliš, slabo vino

cincariti – škrtariti, cjenkati se (prema *Cincarima*, romanskom stanovništvu Balkana, poznatim trgovcima na malo)
cjelina – livada, neobrađena zemlja
cvijel – cvil, cvilež

čam – čamotinja, tuga
čemin – jasmin
čisliti – brojati; nizati
čislo – broj; niz

doksat (tur.) – balkon, terasa
dosle – do sada, dotle
droban – sitan
drum (tur.) – cesta, put
dub – hrast

đipiti – naglo skočiti; potrčati
đisnuti – naglo skočiti

ganuti se – pomaknuti se
gavan – bogataš, moćnik
glavnja – cjepanica, panj
gled – pogled
gramziti – žudjeti, težiti
grič – brijeg, brdašce
gusa – gusar

harnost – zahvalnost
hat (tur.) – at, konj, ždrijebac; ***hatac*** – mali hat, konjić
hatar (mađ.) – kraj, predio

kam – kamen
kastelan – upravitelj gospodskog dvorca
kin – muka
koljeba – koliba
komesar (lat.) – povjerenik
kratiti – braniti, uskraćivati
kreljut – krilo
krisiti – krijesiti
krmar – kormilar
krstaš – barjak s krstom, križem
krt – krtica

lavorić – lahorić
libanski – libanonski
lijer – ljiljan
lukati (kajk.) – viriti; ***luče*** – viri
lunta (njem.) – starinska dugačka puška, »fitiljača«

lje – baš, upravo, zbilja, zaista, samo

mejdan (tur.) – megdan, boj
miriti – mirisati; ***miri*** – miriši
mlijedan – tanak
muče – šutke

nakovalo – nakovanj
namjerce – slučajno (prema *namjeriti*, susresti, naići)
napitati – nahraniti
naprot – nasuprot
narijek – naricanje, jadikovka
nebotičan – koji dodiruje nebo, vrlo visok
negve (mađ.) – okovi, lanci
nena – majka, mati
neumrli – besmrtan
nijela – nosila
noška – nožica

obreći – obećati
odoljan – odoljen, valerijana, macina trava, vrsta ljekovite zeljaste biljke sa sedativnim djelovanjem
okresnica – zvijezda padalica
okret – zavoj
oma – odmah
otim – tim

per licentiam poeticam (lat.) – pjesničkom slobodom
plav – lađa, brod

pline – rasplinjava se, gubi se, nestaje
posvijetiti – posvijetliti
pramaljeće – proljeće
profunt (tal.) – vojnički kruh
prosloviti – progovoriti
prošasti – prošli

ranče – ljubimac, miljenče
razvalina – ruševina
razvijuša – biljka iz porodice krstašica (*Euclidium syriacum*)
redomice – redom, svi s reda
rozgot – grohot, smijeh
rugavet – ruglo; poruga, sprdnja

samum (ar.) – pustinjska pješčana oluja
shvatiti – uhvatiti, zahvatiti
silentium (lat.) – mir, šutite, tiho!
sirak – žitarica nalik na proso
sjemo – simo, ovamo
snimiti – spustiti
splesati – zgaziti, satrti, uništiti
sraziti – uništiti
srijed – sred
stavan – čvrst, siguran, stalan
stinuti – mrznuti, slediti se
stražanin – stražar
strenuus miles (lat.) – snažan, čvrst vojnik
svast – svastika, ženina sestra
svijetiti – svijetliti
svjetloba – svjetlina, svjetlost

šajka – lađa
šljivari – nekadašnji naziv (dijelom podrugljivi) za male, turopoljske i druge seoske plemiće

teklić – glasnik, skoroteča
trijes – grom
trovni – otrovni

trun – tron
trus – potres
tuj – tu

ugibati se – ukloniti se, uklanjati se
uštapiti se – osloniti se (kao na štap)
utruditi se – umoriti se
uznebice – prema gore, prema nebu

vaj – jad; uzvik: jao!
van – osim; ***van ti*** – osim tebe
vasiona – svemir
vasioni – cijeli, sav, čitav
vehli – uveli
vijor – vihor
vojno – muž, suprug
vrgo – bacio; ***vrgla*** – bacila; ***vrgnu*** – baci; ***vrgoh*** – bacih, nabacih (od glagola *vrći, vrgnuti*)

zabit – zaborav
zabogar, zabogarka – ubogar(ka), prosjak(inja), sirotinja
zagaliti, zagalila – sakriti; sakrila
zalukati, zaluče (kajk.) – zaviriti; zaviri
zaman – uzalud
zamniti – zaoriti se, zazvučati, začuti se
zaorija – buka, orenje, poklič, galama
zijan (tur.) – šteta, kvar, gubitak; štetočina
zublja – baklja

Impresum

Naručitelj:

Hrvatska akademska i istraživačka mreža – CARNET
Josipa Marohnića 5, 10000 Zagreb
tel.: +385 1 6661 500
www.carnet.hr

Nakladnik:

Bulaja naklada d.o.o
Radnički dol 8, 10000 Zagreb
tel/fax: +385 1 4822 154
info@bulaja.com
www.bulaja.com

Urednik: Zvonimir Bulaja

Oblikovanje: Luka Duplančić, Zvonimir Bulaja

Naslovnica: Zvonimir Košćak

Bilješka o autoru i djelu: dr. sc. Diana Zalar

Metodička obrada: dr. sc. Vladimira Velički

Tumač i rječnik: Zvonimir Bulaja

Tehnička realizacija: Bulaja naklada d.o.o.

Za nakladnika: Zvonimir Bulaja

Pri pripremi ove elektroničke knjige uložen je maksimalni mogući trud i pažnja, te su svi uključeni materijali pažljivo kontrolirani, korigirani i testirani. Međutim, Bulaja naklada d.o.o., CARNET i autori ne mogu biti odgovorni za bilo kakve štete, izravne i neizravne, prouzročene upotrebom ove elektroničke knjige, odnosno pogreškama u tekstovima (nekompletni, netočni ili oštećeni podaci, greške pri unosu i slično).

Djela Augusta Šenoe su u javnoj domeni.

ISBN: 978-953-328-422-4

Zagreb, 2018.